

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Studijní obor Historie

Bc. Jakub Bartoš

Luděk Pik: politický portrét významného plzeňského starosty

Luděk Pik: political profile of eminent mayor of Pilsen

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Poděkování

Předkládaný text vznikl za přispění mnoha osob, kterým bych tímto chtěl vyslovit dík. V první řadě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce PhDr. Janu Randákovi, Ph.D., bez jehož cenných rad a velmi svědomitého a zodpovědného vedení by tato práce vznikla jen stěží. Mé poděkování patří taktéž přátelům a kolegům ze semináře vedeného doktorem Randákem, zejména pak Bc. Jakubu Divišovi, s nímž jsem několikrát o textu diskutoval i mimo rámec semináře. Dále bych rád poděkoval všem, kteří mi vytvoření této práce umožnili, především personálu Archivu města Plzně, Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje, Archivu České strany sociálně demokratické, Státního oblastního archivu v Plzni a dalších pracovišť, za jejich mnohdy nadstandardní ochotu a trpělivost. Zvláštní poděkování chci vyslovit členům své rodiny, mému otci Jiřímu Bartošovi za pravopisnou korekturu a mé sestře Lucii Bartošové, DiS., za přeložení abstraktu do anglického jazyka.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů, a že diplomová práce nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. července 2014

.....
Jakub Bartoš

Klíčová slova a abstrakt

Klíčová slova:

Luděk Pik, město Plzeň, česká politika, české dějiny 20. století, socialismus, česká sociální demokracie, dělnické hnutí

Keywords:

Luděk Pik, city of Pilsen, Czech politics, Czech history of 20th century, socialism, Czech social democracy, labor movement

Abstrakt

Cílem předkládané diplomové práce je postihnout život sociálně demokratického politika a někdejšího plzeňského starosty Ludřka Pika se zvláštním ohledem na jeho působení v Plzni. Cílem je rovněž pochopení a vysvětlení Píkova vztahu k tomuto městu a jeho významu v Píkově životě, stejně jako historické role Ludřka Pika v dějinách západočeské metropole. Práce je pojata jako životopis. V určitých kapitolách se pak ve vztahu k Píkovi blíže věnuji i plzeňské problematice.

Luděk Pik (narozen 1876 v Praze, zemřel 1948 v Plzni) prožil v Plzni, s výjimkou období nacistické okupace (1939–1945), téměř pět desetiletí svého života (1901–1948). Od roku 1901 působil v plzeňské organizaci Československé sociálně demokratické strany dělnické, kde se před první světovou válkou rychle propracoval mezi místní stranickou špičku. Na konci první světové války se podílel na vzniku samostatného československého státu. V letech 1919–1938 vykonával nepřetržitě funkci starosty města Plzně a významným způsobem se zasloužil o jeho modernizaci a rozvoj. Rovněž zasedal v předlitavských a československých zákonodárných sborech. Po Mnichovu byl politicky odsunut a za nacistické okupace perzekuován. Poválečné poměry mu již neumožnily návrat do veřejného života. Choval až patriotický vztah k Plzni, což dokládají jeho paměti a zejména jeho poměrně bohatá literární činnost.

Luděk Pik představuje v moderních dějinách Plzně jednu z nejvýznamnějších osobností a je považován za starostu, který se významně zasloužil o proměnu Plzně v moderní velkoměsto.

Abstract

The aim of the thesis: to capture the life of the Czech social democratic politician and former mayor of Pilsen, Luděk Pik, with a specific focus on his political activities in the city. This thesis also aims to understand and clarify Pik's relation to Pilsen and the relevance to his life, as well as his essential role in the history of this West Bohemian metropolis.

Luděk Pik (18. 5. 1876 Prague - 19. 4. 1948 Pilsen) lived in Pilsen for almost five decades of his life (1901–1948), except the period during the Nazi occupation (1939–1945). Since 1901 he worked in Pilsen for the Czechoslavonic Social Democratic Workers Party, where he quickly became the local party elite. At the end of the World War I he participated in the establishment of an independent Czechoslovak state. In 1919–1938 he served continuously as mayor of the city of Pilsen and significantly contributed to its modernization and development. He also sat in Cisleithanian and Czechoslovakian legislatures. After the Munich Treaty he was forced to stand down from his political status and was persecuted during the Nazi occupation. The post-war situation prevented his return to a public life. His memoirs and especially his literary works demonstrate his strong patriotic relation to this city.

Luděk Pik represents, in modern history of Pilsen, one of the most important figures and is considered to be the mayor, who significantly contributed to the transformation of Pilsen to the modern city.

Obsah

Seznam zkratk	9
1. Úvod	10
1.1. Motivy ke zpracování diplomové práce a její cíl	10
1.2. Použitá literatura	11
1.3. Problematika pramenů	13
1.4. Koncepce a struktura práce	15
2. Luděk Pik – od narození k prahu politické kariéry	17
2.1. Původ a rodina	17
2.2. Dětství	20
2.3. Na prahu mládí a první Pikovy kontakty se socialismem	23
2.4. V pokrokovém hnutí	26
2.5. Od pokrokových socialistů k sociální demokracii	28
2.6. Mládí - shrnutí	31
3. Pikovo působení v sociální demokracii a v Plzni do října 1918	33
3.1. Sbíráni zkušeností v práci pro sociální demokracii a první kontakty s Plzní	34
3.2. První léta v Plzni (1901–1907)	37
3.3. Předválečná léta – Luděk Pik poslancem Říšské rady (1907–1914)	45
3.4. Luděk Pik za Velké války (1914–1918)	50
3.5. Shrnutí	56
4. Starostenství a první republika (1918–1938)	58
4.1. Pikova úloha v Plzni od vzniku ČSR do obecních voleb 1919	59
4.2. Pikova první léta na radnici a poválečné těžkosti Plzně	64
4.3. Luděk Pik starostou Velké Plzně	68
4.4. Důsledky hospodářské krize v Plzni a Pikova sociální politika	73
4.5. Luděk Pik naposledy plzeňským starostou	77
4.6. Starosta Pik v pamětech spolupracovníků a podřízených	81
4.7. Shrnutí	85
5. Druhá republika a okupace – život v ústraní a pronásledování	86

5.1.	Pomnichovská Plzeň a Pikův nedůstojný politický odchod	87
5.2.	Pikovy osudy v Protektorátu Čechy a Morava	92
5.3.	Shrnutí a problematika Pikových vzpomínek	97
5.4.	Literární činnost Lud'ka Pika	99
6.	Poválečný osud Lud'ka Pika (1945–1948)	104
6.1.	Květnový případ a jeho dopad	105
6.2.	Poválečná činnost, život v ústraní a vztahy se sociální demokracií	109
6.3.	Shrnutí	114
7.	Závěr	116
	Použité prameny a literatura	120
	Archivy, archivní sbírky a fondy	120
	Použitý tisk	120
	Prameny vydané tiskem	121
	Odborná literatura	122
	Elektronické (internetové) zdroje	127
	Obrazová příloha	I
	Seznam obrázků	II

Seznam zkratek

AČSSD:	Archiv České strany sociálně demokratické
AHMP:	Archiv hlavního města Prahy
AKPR:	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AMP:	Archiv města Plzně
APV:	Akční pomocný výbor
CPO:	Civilní protiletecká obrana
ČSDSD:	Československá/Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL:	Československá strana lidová
ČSNS:	Československá strana národně socialistická
ČSR:	Československá republika
ČSSD:	Československá sociální demokracie
DV:	Dělnický výbor
KOR:	Krajská odborová rada
KSČ:	Komunistická strana Československa
NS:	Národní shromáždění
NSP:	Národní strana práce
NV:	národní výbor
ÖNB:	Österreichische Nationalbibliothek (Rakouská národní knihovna)
ONV:	Okresní národní výbor
OSP:	Okresní správa politická
OZ:	obecní zastupitelstvo
PZSP:	Prezídium zemské správy politické
RG:	Revoluční gardy
RNV:	Revoluční národní výbor
SNJ:	Strana národní jednoty

1. Úvod

1.1. Motivy ke zpracování diplomové práce a její cíl

V úvodu bych rád osvětlil důvody k sepsání předkládané diplomové práce. Při výběru tématu životopisu významného regionálního plzeňského politika Lud'ka Pika se jich naskytlo hned několik. O osobnost někdejšího meziválečného starosty města Plzně jsem se začal hlouběji zajímat v souvislosti se sledováním procesu nedemokratických změn v rámci autoritativního režimu druhé republiky a jejich uskutečňování v největším západočeském městě. Zde se tato politická transformace mimo jiné projevila právě koncem Pikova téměř dvacetiletého starostenství a stejně tak dlouhé vlády koalice socialistických stran. Masarykovským demokratickým ovlivněný Pik se v té době stal z váženého starosty – jednoho z nejvýznamnějších průmyslových center československého státu – nežádoucí osobou.

Při bližším zkoumání Pikova osudu jsem začal objevovat i jiné neméně zajímavé aspekty jeho života a díla. Vedle jeho již zmíněného politického pádu a poválečného odsunutí (či odstranění) z veřejného života, tak kontrastujícího s významnými zásluhami o rozvoj města Plzně, i jeho literární sklony a počiny. V nich se snoubí autorovo sociální cítění se zájmem o národní a regionální dějiny a se silným patriotickým vztahem k Plzni a Plzeňsku.

O to více zarážející se zdá být zjištění, jak poměrně málo pozornosti se zatím dostalo jednomu z nejvýznamnějších plzeňských starostů (ne-li nejvýznamnějšímu) v regionálních dějinách (viz níže). Tím se dostávám k cíli práce, jímž je popis života Lud'ka Pika se zřetelem k jeho působení a úloze v Plzni, a současně pochopení a podrobnější vysvětlení role tohoto města v Pikově životě.

Luděk Pik byl do jisté míry prototypem sociálně demokratického politika, jenž vzešel z prostředí socialistické agitace a žurnalistiky přelomu devatenáctého a dvacátého století.¹ Pikův život je však zajímavý také tím, že se v mnoha věcech výrazně liší od životních osudů ostatních sociálních demokratů především právě v letech 1938–1948. Ač byl nacisty pronásledován, jeho perzekuce v době okupace měla přeci jen mírnější průběh. Po válce se pak Pik stal naopak extrémním příkladem politického odstranění a odsunutí

¹ Stejně jako Gustav Habrman, Rudolf Bechyně, Antonín Remeš či Bohumír Šmeral.

z veřejného života. Životopis Lud'ka Pika považuji nejen jako příspěvek k plzeňským regionálním dějinám, ale rovněž jako určitý přínos a obohacení pro studium dějin sociální demokracie, a v širším kontextu pak pro české dějiny první poloviny dvacátého století.

1.2. Použitá literatura

Zpracování takto pojatého životopisu není uskutečnitelné bez dostatečného množství odpovídajících pramenů, jež fakticky tvoří páteř práce, a kterým bude věnován prostor níže. Nejdříve se podrobněji zmíním o odborné literatuře, jejíž hlavní funkcí je ukotvit ony pramenné poznatky v kontextu obecné problematiky českých dějin konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století.

Jak už bylo naznačeno, o samotném předmětu práce, osobě Lud'ka Pika, příliš mnoho sekundární literatury nenajdeme. Existují pouze tři odborné články zveřejněné v časopisech a sbornících věnujících se dějinné problematice regionální i obecné. Jedná se o dva články Jaroslava Tomse. První, vydaný v roce 1996 v dnes již nevycházejícím *Západočeském historickém sborníku* pod názvem *K problematice působení sociální demokracie a jejího představitele L. Pika v Plzni v letech 1918–1938*, a druhý uveřejněný ve *Sborníku Pedagogické fakulty Západočeské univerzity* pod titulem *Luděk Pik – demokratický starosta Plzně v letech 1919 – 1938* (vyšel 1995). Oba články, které se od sebe liší názvem nikoliv však obsahem, krátce a velmi stručně popisují meziválečný rozvoj Plzně a Pikovu úlohu v něm. Třetí článek *Nedobrovolný politický důchod Lud'ka Pika 1945–1948: Poválečná sociální demokracie v deníku příslušníka její staré gardy* (2011), jak už sám název napovídá, se věnuje závěrečnému úseku Pikova života a opírá se především o poválečnou část Pikovy pozůstalosti, o které pojednám níže. Vedle těchto tří je možné zmínit ještě článek *Plzeňské události let 1900–1939 v pamětech JUDr. Františka Kříže* od plzeňského historika Karla Řeháčka, kde však autor Pika představuje pouze prostřednictvím vzpomínek někdejšího městského úředníka. Článek byl vydán v roce 2010 v pravděpodobně nejvýznamnějším západočeském regionálním periodiku *Minulostí západočeského kraje*, vycházejícího původně pod jiným názvem již od roku 1958.

K plzeňským regionálním dějinám první poloviny dvacátého století existuje celá řada literatury, představovaná odbornými články celé plejády plzeňských historiků, jako je v současné době např. Jaroslav Douša, již zmíněný Karel Řeháček a Jaroslav Toms. Z časů

minulých bych pak upozornil na práce Vladimíra Brichty, Václava Čepeláka, Vojtěcha Laštovky a v neposlední řadě Miloslava Bělohlávka, dlouholetého vrchního archiváře Archivu města Plzně. Někteří ze zmíněných historiků své poznatky shrnuli do dvou nejzákladnějších prací k dějinám Plzně. To se týká v první řadě třísvazkových *Dějin Plzně*, které jsou přirozeně poznamenány dobou, v níž vznikly (vydané v letech 1967 a 1982), a jejichž poslední dva svazky se věnují dějinám devatenáctého a dvacátého století. V druhém případě mám na mysli *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*, vydané v roce 2004, které představují zatím jediné polistopadové dílo k celkovým dějinám Plzně. Vedle uvedených existuje celá řada dílčích prací věnujících se jednotlivým historicko-regionálním tématům. Je jím kupříkladu silně politicky zatížený počín Karla Bartoška a Karla Pichlíka nazvaný *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku: O úloze pravicových sociálních demokratů z roku 1954*.

K dějinám sociální demokracie a dělnického hnutí existují nejrůznější práce Jana Galandauera (*Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: České dělnické hnutí v letech 1889–1921*, vyšlo 1986), Miloslava Volfa (*Naše dělnické hnutí v minulosti*, 1947), Zdeňka Kárníka (*Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*, 1996), Jana Kuklíka (*Sociální demokraté v druhé republice*, 1993) či Pavly Vošahlíkové (*Československá sociální demokracie a Národní fronta*, 1985). Uvedené tituly, včetně prací dalších autorů, představují potřebný základ k pochopení problematiky jedné z nejvýznamnějších politických stran v českém prostředí.

Obecnou problematiku českých dějin konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století osvětluje opět celá řada publikací. K českým dějinám před rokem 1918 jsem čerpal z pravděpodobně dosud nepřekonané knihy Otto Urbana *Česká společnost 1848–1918* (1982), k dějinám meziválečné ČSR z práce Věry Olivové *Dějiny první republiky* (2000) a obecně k československým dějinám mezi lety 1918–1945 z rozsáhlé knižní série *Velké dějiny země koruny české* (vychází od roku 1998). Co se týče dějin pomnichovské republiky, použil jsem dva nejvýznamnější tituly k tomuto tématu, a to *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939* od Jana Rataje (vyšlo 1997) a dílo Jana Kuklíka a Jana Gebharta *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě* (2004). Protektorátní problematika je dostatečně rozebrána v knize německého autora Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem: okupační politika kolaborace a odboj*

1939–1945 (1999) a v nové české publikaci *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945* od Pavla Maršálka (vyšlo 2012). Pro období třetí republiky, které zároveň tvoří poslední etapu Pikova života, jsem užil dílo Karla Kaplana *Československo v letech 1945–1948* (1991).

Velmi nápomocné mi byly různé tematicky zaměřené práce a příručky. Např. dvoudílná publikace *Politické strany: Vývoj politických stran v českých zemích a Československu 1860–2004* (edd. P. Marek a J. Malíř, 2005). Mezi dalšími je možné uvést *Dějiny československé žurnalistiky* (1981) od Mileny Beránkové, příručku *Bibliografie časopisů západočeského kraje* (1961) od Františka Fabiana a *Dějiny správy v českých zemích: od počátku po současnost* (J. Dobeš, Z. Hledíková, J. Janák; 2007)

Zdrojem nejen informací ale i inspirace pro mne byly životopisy dalších sociálně demokratických předáků a politiků. Mezi nimi bych uvedl v první řadě dvě závěrečné vysokoškolské práce obhájené na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, a to diplomovou práci *Gustav Habrman: cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revizionismu“* (Lukáš Šlehofer, 2007) a rigorózní práci *Socialismus jest práce: Život Rudolfa Bechyně 1881–1948* (Jiří Noha, 2006). Významným autobiografickým počinem je dvoudílný *Bohumír Šmeral* (1981 a 1986) od Jana Galandauera. Užitečnými jsem shledal biografické encyklopedie o sociálně demokratických politicích od Josefa Tomeše: *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii* (1991) a *Průkopníci a pokračovatelé: osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2003* (2004).

1.3. Problematika pramenů

Mezi prameny představovala hlavní informační zdroj pro moji diplomovou práci osobní pozůstalost Ludka Pika v Archivu města Plzně (14 kartonů). Zde je možné nahlédnout do Pikových strojopisných i rukopisných pamětí, poválečného deníku, literárních prací, různých osobních poznámek, novinových článků, přednášek, projevů, dalších črtů a myšlenek. Pozůstalost dále obsahuje rozsáhlou korespondenci s různými osobnostmi veřejného života, úřední věci a korespondenci týkající se politické činnosti (starostenské, stranické, poslanecké), dary z Pikovy tantiémy (tj. podílu ze zisku) plynoucí z jeho funkce ve správní radě Škodových závodů, narozeninová blahopřání, novinové výstřižky, odznaky, členské legitimace a další.

Z uvedeného nepochybně nejvýznamnějším zdrojem byla osobní korespondence, úřední záležitosti, literární činnost, o níž je pojednáno v samostatné kapitole, a zejména Pikovy paměti. Ty se však jeví jako pramen dosti problematický. Jejich hlavní nevýhodou je skutečnost, že zdaleka nepokrývají celé období Pikova života. Když opomenou jedinou část Pikových vzpomínek, jež vyšla knižně pod názvem *Dvě stě milionů vteřin: reportáž a povídky* (1946) a dále Pikův poválečný deník, paměti pokrývají období Pikova mládí (zhruba do roku 1914). Pro další období paměti v pozůstalosti chybí nebo jsou pouze útržkovité, v některých částech chybí mnoho důležitých informací.

Dalším úskalím Pikových vzpomínek je problémem většiny takovýchto pramenů, tj. jejich subjektivita. V případě Ludka Pika je více než patrná. Ten v pamětech mnohdy poukazuje příliš na svojí „jedinečnou“ úlohu. V některých částech autor píše výhradně o sobě a své práci, ostatní spolupracovníky či lidi, kteří s ním byli v kontaktu, zmiňuje podstatně méně. Čtenář může mít pocit jakéhosi vytržení z kontextu a silné autorovy sebestřednosti. V tomto ohledu je nutno klást si otázku nad věrohodností Pikovy výpovědi, zvláště v obdobích, kde je možné pocítit akutní nedostatek jiných pramenů, se kterými by bylo možno tuto výpověď porovnat. Asi nejkritičtějším úsekem jsou právě Pikovy zážitky z protektorátu vydané v knize *Dvě stě milionů vteřin*, která sice netvoří součást pozůstalosti, nicméně jsem se rozhodl ji už při této příležitosti zmínit. Problematika Pikových výpovědí obsažených v této knize je rozvedena více v kapitole zahrnující období let 1939–1945. V případě nemožnosti konfrontace Pikových vzpomínek s jinými prameny či skutečnostmi tedy nezbývá, než se spokojit s konstatováním, že autorovy paměti jsou jediným informačním zdrojem o jeho existenci v daném období, a že je třeba neustále brát v potaz jednak jejich subjektivitu, jednak jejich případnou účelovost. Je totiž nutno přihlídnout rovněž k tomu, že paměti vznikaly za okupace a hlavně po roce 1945, kdy byl Luděk Pik odsunut na vedlejší kolej. Je tedy možné, že paměti mají funkci obhajoby jejich autora v pro něj nejisté době.

Pikovu pozůstalost bylo nutné doplnit archivními prameny další provenience. Pro informace ohledně Pikova původu a rodiny bylo zapotřebí nahlédnout do fondu Sběrka matrik v Archivu hlavního města Prahy. Dalším zdrojem byly písemnosti týkající se plzeňské organizace sociální demokracie, deponované v Archivu České strany sociálně demokratické v Lidovém domě. Fond Národní soud (k nahlédnutí v Archivu Kanceláře prezidenta republiky) nám poskytuje informace ohledně majetkových poměrů Ludka Pika

a jejich vyšetřování za protektorátu. Cennými se ukázaly být paměti Pikových spolupracovníků ať už vydaných knižně (Gustav Habrman) či pouze v podobě konceptů (pozůstalosti Augustina Šípa a Františka Kříže).

Nepochybně významnou část pramenné základny tvoří tisk. Jedná se především o sociálně demokratický plzeňský tiskový orgán, vycházející povětšinou své existence pod názvem *Nová doba* (viz níže), do něhož sám Luděk Pik bohatě přispíval. Též *Úřední list města Plzně*, periodikum vydávané plzeňskou radnicí v letech 1924–1942, kde je možno dozvědět se více o správě města Plzně a jeho fungování. Mezi dalšími periodiky je potřeba zmínit ostatní regionální plzeňský tisk: *Český deník*, *Český západ*, *Plzeňské listy*, *Pravda* aj.

Mezi dosud nezmiňené tiskem vydané prameny, které jsem použil ve své práci, patří rovněž různé Pikovy politické a literární spisy. Např. brožury *Problém Plzně a Plzeňska* (vyšlo 1932), *Československá sociální demokracie: její cíle, program a postup* (1925), dále román *O lidech bezdětných* (1913), soubor povídek *Tři z milionů* (1933) nebo kniha vydaná při příležitosti Pikových šedesátin v roce 1936 pod názvem *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*.

Na takovéto pramenné základně doplněné literaturou a v neposlední řadě různými internetovými zdroji, jakým je elektronická databáze stenografických protokolů ze zasedání českých a československých parlamentních orgánů na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky či obdobná databáze protokolů z proveniencí vídeňské Říšské rady, dostupná na stránkách Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek), bylo možné vystavět celou diplomovou práci.

1.4. Koncepce a struktura práce

Psaní životopisů patří mezi nejnáročnější žánry. S vědomím jejich obtížnosti jsem se již předem rozhodl věnovat se primárně Pikově politické, respektive veřejné činnosti souvisící s jeho působením v Plzni. Z toho důvodu, i kvůli nedostatku potřebných pramenů, jsem v této práci upozadil Pikovo soukromí a privátní sféru. Ve zpracovávání zmíněného tématu jsem se inspiroval u výše uvedených životopisů sociálně demokratických předáků, zejména pak u práce Lukáše Šlehofera o Gustavu Habrmanovi,

která se ukázala být vhodným východiskem. Ohledně citací v poznámkách pod čarou jsem vycházel z citačního úzu *Českého časopisu historického*.

Životopis je strukturován chronologicky. Každá kapitola představuje jedno období Pikova života vyznačující se určitými společnými rysy. Práce je rozdělena – pomineme-li úvodní a závěrečnou část – do pěti větších oddílů, z nichž každý obsahuje dílčí podkapitoly. Literární část jsem z praktických důvodů zařadil do oddílu týkajícího se Pikových osudů v době okupace, jelikož – jak uvádím níže – sem tematicky i časově patří. Odstavce věnující se literární činnosti jsou tedy zařazeny do zmíněné části, přesto zde však tvoří určitý specifický, autonomní prvek. Všechny kapitoly jsou opatřeny vlastní úvodem, a to proto, že ke každé z nich bylo třeba přistupovat jinak, vzhledem k rozmanitosti pramenů. Každý oddíl obsahuje taktéž shrnutí hlavních myšlenek. V samotném závěru celé práce je několik odstavců věnováno přístupu k osobě Lud'ka Pika po roce 1948 a po roce 1989.

2. Luděk Pik – od narození k prahu politické kariéry

V souvislosti s cílem diplomové práce je nutné brát zvláštní ohled na období Pikova dětství a mládí, kdy se jako osobnost vyvíjel ruku v ruce s počátečním utvářením vlastního světonázoru. Následujících několik kapitol je snahou o rekonstrukci prvních dvou desetiletí jeho životní dráhy na základě strojopisných pamětí vztahujících se k období posledních dvaceti let devatenáctého století. Pro inkriminovanou dobu představují klíčový pramen. Doplnující literatura umožní zasadit takto zrekonstruovanou existenci Ludka Pika do širších historických souvislostí. Z textu pojatého tímto způsobem bude možné dále vycházet v dalších kapitolách této práce, a bude sloužit k lepšímu pochopení života a osobnosti tohoto sociálně demokratického politika.

2.1. Původ a rodina

Pozdější význačný politik Luděk Pik se narodil 18. května 1876 v Praze a pokřtěn byl o týden později v kostele sv. Ducha jako Ludvík Bohuslav,² syn Eduarda Picka (sic) a Anny, rozené Babánkové.³ Otec Eduard Pick, narozený 27. ledna 1840 a pokřtěný téhož dne u sv. Apolináře, byl katolického vyznání a byl zpočátku zaměstnán jako pivovarský dělník a později se živil provozováním pohostinství.⁴ Pikův děd z otcovy strany není znám. Jediné informace jsou ze strany pěstounů Ludkova otce, kteří ve svém sdělení uvádějí, že Ludkův děd byl (jako později i jeho otec) pivovarským dělníkem a nemanželským otcem Eduarda.⁵ Otec Ludka Pika tedy pocházel z nemanželského spojení. Eduardova matka (Ludkova babička) je zjevně původkyní rodinného jména. V křestním listu Pikova otce je uvedena jako Picková, zatímco v matrice zemské porodnice je zapsána jako Pícková.⁶

² Základní informace o rodokmenu Ludka Pika poskytuje nedatovaný dokument nalezený v jeho pozůstalosti s názvem *Doklady o původu*. Není jasné k jakým účelům a z jakých důvodů byl dokument vyhotoven, avšak alespoň v základních obrysech však podává informace o Pikově rodině, čímž se stává z hlediska celkového faktografického vymezení Pikova života velice cenným zdrojem. Nutno podotknout, že zde uvedený rodokmen není zcela úplný. Chybí především informace o dědovi z otcovy strany a rovněž panují nejasnosti ohledně původu příjmení „Pik“. Některé údaje z tohoto dokumentu se navíc neshodují s matričními zápisy.

³ Zde se liší informace získané z dokumentu *Doklady o původu* a z matričního zápisu. V *Dokladech o původu* je Pikovo rodné jméno uvedeno jako „Pík“, zatímco v matrice při kostele sv. Ducha, je uvedeno otcovo příjmení „Pick“. Archiv města Plzně (AMP), fond Luděk Pik, karton 280 (um. 280/106), i. č. 27932, s. 1. Archiv hlavního města Prahy (AHMP), fond Sbirka matrik, sign. DUCH N11, s. 176.

⁴ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27932, s. 1.

⁵ Tamtéž, s. 2.

⁶ Matka Eduarda Picka je v matrice kostela sv. Apolináře uvedena jako Agnes Pick. AHMP, f. Sbirka matrik, sign. AP N12, s. 347.

K nejasnostem ohledně příjmení Pikovy babičky přispívá tvrzení Eduardových pěstounů, kteří o ní hovoří jako o Píčkové.⁷ Další poznatky uvedený dokument o Pikově babičce z otcovy strany nepřináší. Luděkův otec Eduard, jenž – jak již víme – byl nemanželského původu, vyrůstal v pěstounské rodině manželů Šimových v Tuchlovicích u Kladna, do jejichž péče byl odevzdán ihned po křtu, a kde rovněž navštěvoval českou školu.⁸ O předcích z matčiny strany existují již údaje přesnější. Luděková matka Anna Babánková se narodila 3. dubna 1846 v Praze-Karlíně.⁹ Její rodina pocházela z Posázaví a Luděk Pik ve svých pamětech uvádí, že se jednalo o významný mlynářský sázavský rod.¹⁰ Annin otec, Kašpar Babánek, se narodil 2. února 1802 v Kamenném Přívoze a matka Kateřina, rozená Labuťková, pocházela z Prahy, kde se 13. září 1819 narodila a pokřtěna byla u sv. Jindřicha. Všichni uvedení byly dle tohoto dokumentu římskokatolického vyznání. Předci Anny Babánkové jsou v matrice zapsaní až do roku 1734.¹¹ Luděkovi rodiče, Eduard Pick a Anna Babánková, se dle matričního záznamu vzali 4. srpna 1868 v kostele Panny Marie Sněžné.¹²

Příjmení „Pik“ prošlo různými variantami. Zrovna tak křestní jméno Ludvík se postupem času zkomolilo nebo spíše přeměnilo do podoby křestního jména Luděk. Tato podoba jména, kterou podle všeho Pik získal již v útlém dětství v kruhu rodiny, byla střídána dětskými zdrobnělinami jako „Lulu“ či „Lulánek“. Jméno Luděk však muselo být v rodině Pikových hojně používáno, jelikož právě to „se nejvíce líbilo“ a nakonec ho pozdější plzeňský starosta „osvojil a přijal za své“.¹³

O svém otci Pik hovoří jako o typickém českém vlastenci, zklamaném skutečností, že nedošlo k žádnému vyrovnání s Čechy.¹⁴ Zmiňuje se o něm u příležitosti jedné významné události. V době Pikova dětství navštívil Prahu korunní princ Rudolf, od nějž si Luděkův otec sliboval, stejně jako většina tehdejších Pražanů a Čechů, zlepšení vtaů mezi Vídní a Prahou. Dle Pikových vzpomínek jeho otec zářil nadšením. „Budeme míti znovu

⁷ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27932, s. 2. Dá se však soudit, že při tehdejší jazykové praxi mohlo být příjmení nesprávně zapsáno či zkomoleno.

⁸ Tamtéž, s. 1.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 3-4.

¹¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27932, s. 1.

¹² AHMP, f. Sběrka matrik, sign. PMS O4, s. 240.

¹³ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 1.

¹⁴ Tamtéž, s. 2.

českého krále, jako jsme ho měli za časů české samostatnosti“¹⁵, prohlašoval sousedům a hostům, kteří do Pikovy restaurace docházeli, aby zde hovořili o této významné události. Eduard Pik, veterán rakouského vojenského tažení v Itálii, byl stoupencem myšlenky federalizace říše a odpůrce dualismu, zrovna tak jako větší část českého národa. Chválil Palackého za jeho vystoupení ve Frankfurtu v roce 1848 a jeho opozičnost vůči Vídni a Habsburkům se po roce 1867 stupňovala. „Habsburky, když byl v ráži, nazval největšími hlupáky Evropy“, jak vzpomíná pozdější starosta.¹⁶ Avšak před Rudolfovou návštěvou Prahy ještě doufal, že dojde k znovuzřízení českého státu s českým králem v čele. Luděk Pik uvádí, že těmto hovorům sice nerozuměl, ale nadchlo ho otcovo zaujetí pro národní věc.¹⁷

Luděkova matka Anna je popsána jako velmi zbožná žena pocházející z ortodoxně katolické rodiny posázavských mlynářů. Její praděd, který byl nevolníkem, přísluhoval při mších a nosil kříž na pohřebních průvodech a její předkové se honosili „pompézními“ hrobkami v Kamenném Přívozu a na pražských olšanských hřbitovech.¹⁸ Po své matce (Pikově babičce) pocházela z erbovního rodu svobodných pánů z Labutů, sládků na pražském Poříčí.¹⁹ Anna rovněž své děti vedla ke zbožnému životu. Luděk Pik vzpomíná, jak mu nikdy neodpustila Otčenáš a nebránila se myšlence, aby se její syn dal na církevní dráhu. Časem se Anna Piková zbavovala své ortodoxní zbožnosti a ve svém smýšlení se začala posouvat více „doleva“.²⁰ Dle Pikových vzpomínek to bylo vlivem ostré perzekuce socialistů v osmdesátých a devadesátých letech devatenáctého století a patrně také kvůli později se zhoršující ekonomické situaci rodiny Pikových.²¹

¹⁵ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 2.

¹⁶ Tamtéž, s. 2.

¹⁷ Tamtéž. Je však nutno položit si otázku, jak je možné, aby si dvouletý chlapec tak dobře pamatoval na dění kolem sebe. Nakonec, vzhledem k faktu, že paměti vznikaly až na konci Pikova života, je velice pravděpodobné, že si mnoho vzpomínek zpětně domyslel a přetvořil. Vzpomínky však v tomto úseku jeho života představují jediný zdroj informací, o který se můžeme opřít.

¹⁸ Tamtéž, s. 4.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Je třeba zdůraznit, že uvedené skutečnosti jsou postaveny jen na vzpomínkách stárnoucího politika, proto je k nim nutné přistupovat obezřetně. Například pasáž, kde zmiňuje „návštěvu“ korunního prince Rudolfa, obsahuje určité nejasnosti. Princ Rudolf pobýval s určitými přerušeními v Praze v letech 1878–1883. Takto dlouhé období jen stěží můžeme nazývat „návštěvou“. V následujícím odstavci pak zmiňuje, že rok po princově „návštěvě“ nastoupil do školy, tedy by musel začít školní docházku jako osmiletý, tedy v roce 1884. V pamětech však vyprávění o Rudolfově „návštěvě“ působí spíše dojmem krátkodobé události. Více Brigitte HAMANN, *Rudolf: Korunní princ a rebel*, Praha 1993, 436 s. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 4.

2.2. Dětství

Dětství Ludřka Pika se v mnoha ohledech nijak nelišilo od jeho vrstevníků. Odehrávalo se na Starém Městě pražském, při vltavských březích a ve čtvrti Na Františku. Ludřkovi hrdinové byli indiáni či loupežníci z českých lesů. Velkou příležitostí k dovádění a hrám představovala Vltava, jejíž – v té době ještě neregulované²² – břehy skýtaly mnoho příležitostí pro dětská dobrodružství, stavbu mlýnků a rybníčků. Denní náplní byly kuličky, hra na slepou bábu, hra na honěnou, schovávaná či „válečné“ hry mezi chlapci z jiných pražských čtvrtí.²³

V té době se většina chlapeckých her odbývala venku, vzhledem k velmi omezenému množství domácích hraček a jejich nedostupnosti.²⁴ Ani Pik se o svých oblíbených hračkách nezmiňuje. Co však bylo častým typem zábavy dětí vyrůstající v devatenáctém století? Loutkové divadlo a četba.²⁵ V loutkovém divadle dával malý Luděk přednost hrdinským hrám. „Nikdy nezapomenu na hrdinskou hru Jan Žižka z Trocnova [...]“²⁶ Loutkové hry s náměty z českých dějin u něj probudily zájem o českou historii obecně a rovněž o četbu. „A pak už jsem hledal knížečky o Žižkovi a Husovi. Bylo jich tenkrát velmi málo a dětem nedostupné.“²⁷ Jeho zájem o národní dějiny nikdy neustal. Později se stal sám autorem různých textů např. o dějinách sociální demokracie či dějinách Plzně, kde prožil většinu svého života. Kořeny tohoto zájmu lze tedy hledat u Pika již v tomto období života.

Na rané dětství pamatuje Luděk Pik jako na šťastné a bezstarostné. Otcova hostinská živnost dovoľovala, aby si Pikovi žili poměrně dobře a nestrádali. „Lidé o mně říkali, že chodím jako z cukru, vždycky čisté šatečky, hezký účes, čistou tvář a umytý krček“, poukazuje Pik svojí vzpomínkou na fakt, že s rodinou nežil v nuzných poměrech.²⁸ To se však mělo brzy změnit. Živnost Eduarda Pika zkrachovala a rodina se octla na pokraji bída (nebo spíše již za její hranicí). Pikovi přišli o živnost i o bydlení.

²² Obecně k vývoji a dějinám Prahy více Pavel BĚLINA – kol. autorů, *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Praha 1998, 565 s.

²³ Luděk Pik zde zajímavě srovnává možnosti pozdějších generací, jež byly z jeho pohledu ochuzeny o tuto romantickou podobu dětství, např. organizovaným skautingem a tělovýchovnými organizacemi. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 6.

²⁴ Více Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2006, 376 s.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 13.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž, s. 11.

Patrně to bylo vlivem dopadů vídeňské hospodářské krize a postupného zadlužování rodinného pohostinství. „A tak se rodina ocitla v podnájmu u dobráckého příštípkaře Hataše, který ve své chudobě měl sám dosti četnou rodinu [...]. Utábořili jsme se tedy v nevelké prostoře malého bytečku, kde také nebylo nazbyt k snědku.“²⁹ Není jasné, kdy přesně tato pohroma rodinu postihla. Dle paměti malý Luděk již v té době docházel do školy.³⁰ S jistotou bychom mohli tuto epochu zařadit do osmdesátých let devatenáctého století, kdy si byl Luděk schopen uvědomovat věci kolem sebe, ale ještě nebyl zdaleka tak starý, aby je mohl ovlivnit.³¹ Tato fáze však netrvala příliš dlouho. Nicméně není pochyb o tom, že silně ovlivnila Pikovu osobnost: „Doba existenčního pádu byla nám krutou zkouškou. Byla to doba utrpení a slzí, pro nás děti vražedná, neboť úpadek nás zastihl právě za našeho dětství, kdy pro rozvoj těla i ducha je třeba zvláštní péče a posily.“³²

Předešlý rodinný život bychom zřejmě stěží mohli hodnotit jako blahobytný, avšak do té doby žil Luděk v relativním dostatku a nestrádal, v čemž se jeho dětství přeci jen lišilo od dětství jiných pozdějších socialistických aktivistů, vyrůstajících již od narození v chudých poměrech, jakým byl například Gustav Habrman.³³ Doba hospodářského strádání vlastní rodiny však určitým způsobem dala zakusit Luděkovi i horší život než ten, který žil doposud a můžeme s jistotou konstatovat, že přispěla do základů jeho pozdějšího sociálního (nebo socialistického) smýšlení a uvažování. „Snad té těžké životní kapitole mohu přec jen vděčit za veliké poznání, které usměrnilo můj budoucí život. Byl-li jsem později za všech životních situací odolný, byl to důsledek vytrvalosti ve chvílích nejtěžších.“³⁴

Po překonání existenční krize se znovu rodina Pikových díky možnosti výpomoci v restauračních zařízeních finančně částečně vzchopila a mohla si dovolit podnájem.³⁵ „Za zlepšených poměrů rodiny již nic nezkrušovalo život. Často jsme zvali rodinu

²⁹ Tamtéž, s. 15.

³⁰ Je třeba však vždy brát v potaz jejich nevelkou faktografickou přesnost, a to zejména v kapitolách věnující se nejranějším fázím autorova dětství. Tamtéž, s. 11.

³¹ Myšleno tak, že nebyl ještě ve věku, kdy by mohl nějakou větší měrou přispět k zmírnění finančních těžkostí své rodiny.

³² Tamtéž, s. 18.

³³ Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revizionismu“* (diplomová práce obhájená na FF UK), Praha 2007, s. 17-19. Tomáš WEISER, *Socializace proletářských vrstev. Pokus o rekonstrukci na příkladu autobiografií dělnických vůdců z českých zemí a vilémovského Německa 1870–1918*, in: J. Machačová – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 7.1*, Opava – Praha – Kutná Hora 1997, str. 77–99.

³⁴ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojepisné paměti, s. 18.

³⁵ Tamtéž.

příštipkářovu, aby přisedla k stolům opět nalezeného štěstí. To už tři starší bratři byli z domova na učení a pro mne se teprve počaly tvořiti cesty života. Přesídlením změnila se i moje škola z Františku do středu starého města pražského, nejstarší to části stověžaté Prahy, té krásné pohádky střední Evropy. Nová škola, noví učitelé, noví kamarádi v novém prostředí pokojnějšího života.³⁶

Při této příležitosti by bylo možné položit si otázku, jaký byl vlastně vztah malého Ludřka ke škole a ke kolektivu spolužáků. Je všeobecně známo, že ve svých pamětech autoři o své osobě mají tendenci mluvit v lepších barvách, což je nepochybně i Pikův případ.³⁷ O těchto skutečnostech nemáme jiné zprávy než ty z pera autora, proto nemůžeme jasně konstatovat, jaký byl vztah mezi Ludřkem a jeho spolužáky, a zda si svoji vůdčí roli, kterou několikrát zdůraznil, spíše nedomyslel.³⁸ Přihlédneme-li k Pikově výpovědi a k jeho pozdějším vůdčím schopnostem, je možné, že již v době svého dětství měl mezi svými spolužáky určité dominantní postavení. Rovněž k jeho školnímu prospěchu existuje pouze jediný výše zmíněný pramen. „Mnoho jsem se doma neučil, ale ve škole jsem obstál při vyvolání. Byl to snad dar dobré paměti, že jsem neklopýtal. I jiným jsem byl ve škole náповědou [...].“³⁹ Ludřkova školní léta jsou i dobou jeho první lásky, pekařské dcerky Zdeninky, která ovšem tragicky zemřela na následky zápalu plic.⁴⁰

Odchod milované Zdeninky bychom mohli symbolicky považovat rovněž jako konec Ludřkova bezstarostného dětství a počátky dospívání. Doba okolo čtrnáctého věku života byla v rodinách živnostníků a řemeslníků chápána jako čas, kdy se synové posílali na učení. Ludřkovi starší bratři se v této době již svým řemeslům učili. „Nestal jsem se ani princem a nebudu studovati na kněze, jak si to kdysi matka přála. Rodiče pro mne vymýšleli něco lehčího a povaze přiměřeného [...]. Tak se stalo, že mě rodiče zavedli do učení v knihtiskárně Grégrově v Praze.“⁴¹ Rok 1890, tedy rok, kdy Luděk Pik dovršil

³⁶ Tamtéž, s. 18-19. Z paměti není jasné přesně, odkud a kam se tehdy Pikovi stěhovali. Alespoň částečnou představu dává zmínka o změně Ludřkovy školy. Luděk Pik docházel původně do obecné školy Na Františku a posléze do obecné školy u sv. Jakuba na Starém městě Pražském. Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik. 60 let života. 35 let práce na Plzeňsku*, Plzeň 1936, s. 145-147.

³⁷ Pik např. líčí, jak se stal „třídním stratégem“ když během povinných kurzů vojenské předvýchovy, při jednom zdařilém manévru, překvapil jeho oddíl (Pik velitelem) oddíl z jiné školy a zahnal jej na útěk. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, *Pikovy strojopisné paměti*, s. 20-22.

³⁸ V pozdějších letech, kdy působil jako veřejná osoba, již máme mnohdy možnost porovnat jeho tvrzení s jinými informačními zdroji, a činit v tomto ohledu závěry je snazší.

³⁹ Tamtéž, s. 20.

⁴⁰ Tamtéž, s. 33.

⁴¹ Tamtéž, s. 34.

čtrnáctý rok, byl zlomem v jeho životě i z jiného důvodu. V této době se vůbec poprvé, coby mladý učeň dostal do kontaktu se sociálním a radikálním hnutím a pod vlivem těchto zkušeností si počal utvářet své první společenské a politické názory.

Pokud bychom měli vhodným způsobem shrnout Pikovo dětství a položit si otázku, zda byly první roky jeho života nějakým způsobem výrazně odlišné od dětských let jiných pozdějších dělnických vůdců, nebo zda se jednalo o v zásadě „typické dětství“ socialistického předáka, nezbyvá nám než učinit malý pokus o komparaci.⁴² O pár řádek výše je uvedeno, že Pik pocházel z rodiny živnostníka, což bylo poměrně typické. Většina levicových politiků, jejichž vrchol kariéry spadá do období první republiky, skutečně nepocházela vyloženě z dělnického prostředí.⁴³ Dalšími takovými typickými atributy, kterými se od pozdějších kolegů v dětských letech Luděk Pik nijak nelišil, byl např. jeho městský původ, záliba ve čtení a zájem o národní dějiny, vyrůstání v silně nábožensky smýšlející rodině a s postupujícím dospíváním následně naopak silný odpor vůči náboženství a kléru.⁴⁴ Méně typický je již proces Pikova „politického probuzení“, ke kterému došlo již dříve než na pracovišti, a o němž pojednám až v další podkapitole. Výraznějším rozdílem je dále také skutečnost, že Pik pocházel z poměrně dobře situované rodiny hostinského, která – alespoň po většinu času – finančně zásadně nestrádala. Naše srovnání lze uzavřít konstatováním, že se – až na drobné výjimky – raný život Lud'ka Pika zřejmě nijak výrazně nevzdaloval prototypu dětství levicového politika přelomu devatenáctého a dvacátého století.

2.3. Na prahu mládí a první Pikovy kontakty se socialismem

Jak již bylo zmíněno, rok 1890 tvořil v Pikově životě jakési přelomové období. Mohli bychom toto datum považovat za jakousi hranici mezi Lud'kovým dětstvím a mládím, kdy se poprvé seznámil (byť zatím jen letmo) s tehdejším politickým prostředím Prahy konce devatenáctého století. Do této fáze své životní pouti však v tomto ohledu

⁴² Vycházet je možné z jiných životopisů socialistických, sociálnědemokratických nebo komunistických politiků. Pro naši drobnou komparaci bude však jednodušší vyjít z článku Tomáše Weisera o socializaci proletářských vrstev, kde Weiser srovnává shodné body v životopisech dělnických vůdců, jejichž dětský věk spadal přibližně mezi léta 1870–1914. Weiser se snažil najít společné rysy dětství pozdějších socialistických politiků, jež jejich osobnost nějakým způsobem formovaly.

⁴³ Tomáš WEISER, *Socializace proletářských vrstev*, s. 80.

⁴⁴ Tamtéž, s. 81-87.

nevstupoval se svoji hlavou coby nepopsaným listem. Jak jsem uvedl výše, již jako malého chlapce ho zastihly určité momenty, které, jestliže jeho pozdějšímu myšlení nedodaly určitý základ, pak ho zcela jistě charakterově ovlivnily.⁴⁵ Stimulovaly jeho sociální citění a umění vcítit se do pozice sociálně slabých. Pokud bychom tedy hledali nejhlubší kořeny jeho sociálního (potažmo socialistického) myšlení měli bychom brát v potaz i tyto rané zkušenosti.

Při této příležitosti je dobré alespoň zmínit, že o socialistech slyšel již dříve: buď z doslechu, či je spatřil na ulici.⁴⁶ Byly to zpočátku kontakty spíše jen letmé, s levicovými názory tehdy ještě do kontaktu nepřišel. To se mění až s nástupem Pikova jinošství. Rodiče čtrnáctiletého Ludka se rozhodli, že se vyučí knihtiskařem, jelikož v té době bylo toto povolání poměrně dobře placeno, a knihtiskaři se těšili jakémusi „aristokratickému“ postavení mezi ostatními dělníky.⁴⁷ Při volbě povolání se na zájmy dítěte příliš nehledělo, rozhodující bylo sociální postavení rodičů, jejich ekonomické možnosti, přání a představy. Rozhodovat mohly i vztahy v rodině a příbuzenstvu.⁴⁸ V tomto případě byl Luděk s volbou rodičů v počátcích velmi spokojen.⁴⁹ Jeho radost ovšem brzy vzala za své, když byl po pouhých čtrnácti dnech z učení propuštěn kvůli tělesné slabosti, která by mu v povolání typografa bránila. Nakonec rodiče na radu známých poslali Ludka, aby se vyučil kadeřníkem. Nastoupil do kadeřnictví v Myslíkově ulici počátkem roku 1890. K novému povolání zaujal velmi rychle negativní postoj a dvakrát dokonce z učení zběhl.⁵⁰

Tato léta dala kadeřnickému uční Pikovi příležitost, aby mohl blížeji poznat socialistické hnutí. To se na přelomu osmdesátých a devadesátých let devatenáctého století začalo pozvolna vymaňovat z vnitřních rozporů a vzpamatovávalo se z tvrdé policejní perzekuce, která ale v omezené míře pokračovala. Přesto socialistické hnutí v českých zemích i v celém Předlitavsku začalo sílit a více se veřejně projevovat. Přestalo být pouze

⁴⁵ Např. bída, kterou poznal v době, kdy je zastihla krize, shovívavost chudé příštipkářovy rodiny či chladnost a odmítnutí bohaté rodiny matčiny v těžké situaci. Tento zážitek Luděk Pik líčí v menší kapitole s názvem *Čtyrák*. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 19/2.

⁴⁶ Pik srovnává negativní interpretaci socialistů v podání jeho učitele katechismu s vlastními zkušenostmi. Je možné, že právě zde má kořeny jeho negativní vztah k církvím. Ovšem znovu se nabízí otázka, do jaké míry se jedná o skutečné zážitky či spíše o pozdější autorův konstrukt.

⁴⁷ Tamtéž, s. 34.

⁴⁸ Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství*, s. 242.

⁴⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 34.

⁵⁰ Tamtéž, s. 35–36. Být kadeřníkem mu nepřišlo tak vznešené jako být knihtiskařem.

věcí socialistických aktivistů a stalo se konečně záležitostí širších vrstev dělnictva.⁵¹ Symbolickým mezníkem je rok 1890, kdy se vůbec poprvé konaly oslavy prvního máje. Oslav dělnického svátku v Praze se účastnil čtrnáctiletý učeň, na kterého silně tyto prvomájové zážitky zapůsobily.

V Myslíkově ulici, kde se nacházelo kadeřnictví, v němž tou dobou Pik získával holičskou praxi, sídlila rovněž redakce časopisu *Sociální demokrat*, kterou v té době vedli dělničtí vůdcové, pražští průkopníci socialismu Václav Šturc a Karel Dědic.⁵² V jednom vydání *Sociálního demokrata* si holičský učeň Pik přečetl provolání k oslavě 1. května 1890, a rozhodl se, že i on se oslav účastní. Účast na své první prvomájové oslavě a na první prvomájové oslavě v Praze a ve světě vůbec líčí Luděk Pik těmito slovy: „A přišel jsem ještě s jinými učni z ulice, i když hrozilo nebezpečí, vykrákání za uši rukou principála nebo vyhubování. Šli jsme v průvodu s tisíci dělníků pražských továren a s dělným lidem celé Prahy. Byl to průvod skvělý, malebný. Modré dělnické bluzy s rudými vázankami, černé širáky a na klopách rudé karafiáty, mnoho žen a také mládeže tu bylo. [...] Na Střeleckém ostrově před tribunami stály tisíce pražského proletariátu [...]. Se svými učňovskými kamarády stál jsem mezi nimi a polykal slova řečníků, která rozpalovala mě i celou masu.“⁵³ Při této příležitosti se Pik se seznámil se skupinou dělníků a studentů, z nichž je možno uvést např. Antonína Pravoslava Veselého, pozdějšího novináře a vůdce socialistické mládeže nebo Stanislava Kostku Neumanna.⁵⁴ Pikova zvědavost rostla, a tak si zjistil, kdo jsou sociální demokraté a co požadují, a zapůjčil si knihy, které sociálnědemokratický program a cíle blíže vysvětlovaly.⁵⁵ Atmosféra na Střeleckém ostrově a dohledané informace o sociálních demokratech se staly patrně dalším rozhodujícím faktorem v jeho cestě do socialistických řad.

⁵¹ Více např. Jan GALANDAUER, *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889–1921*, Praha 1986, 376 s. Miloslav VOLF, *Naše dělnické hnutí v minulosti*, Praha 1947, 292 s. Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, 690 s.

⁵² Základní informace o těchto socialistických předácích převzaty z publikace: Jan NOVOTNÝ, *Dějiny pražského dělnického hnutí do založení KSČ v datech*, Praha 1981, 113 s.

⁵³ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 43–44.

⁵⁴ Sám dokonce vzpomíná, že tentýž večer si položil otázku, zda i on sám se považuje za socialistu. Tamtéž, s. 45.

⁵⁵ Tamtéž, s. 46–51.

2.4. V pokrokovém hnutí

Jednu ze složek českého politického prostředí devadesátých let devatenáctého století tvořilo tzv. pokrokové hnutí, složené z řad radikálněji naladěného dělnictva a studentů.⁵⁶ Tzv. pokrokáři byli ideově a organizačně nejednotní a tvořily je různé myšlenkové proudy.⁵⁷ Jedním z nich byla právě skupina studentů a dělníků sdružených kolem A. P. Veselého, s nímž se Pik seznámil při pražských májových slavnostech. V následujících letech navštěvoval přednášky pokrokářů a sociálních demokratů v restauraci U Pštrosů, kde sídlil Politický klub dělnický v Čechách.⁵⁸ „V tomto hostinci byla vlastně hlavní tribuna strany. Scházelo se tu pražské dělnictvo, jemuž často přednášeli: Josef Steiner, Dědic, Kacovský, Tůma, Šturc, Krapka, Körber, Šaler, Regner, V. Černý a j. v. a také četní debatěři z řad pokrokového studentstva. A tak jsem také docházel po vyučení s četnými mladými dělníky a studenty z hnutí pokrokového, které v původním svém složení bylo sociálně ba i socialisticky orientováno. Bývaly tu přednášky ze všech oborů politiky, socialismu, národohospodářství, věd a kultury. Nejvíce docházelo k debatám o národnostní otázce, neboť doba postavila tento problém v popředí všeho myšlení nové generace a také evropské veřejnosti, která se zájmem sledovala utrpení národa a boj za jeho samostatnost.“⁵⁹

Pik náležel k Veselého skupině až do jejího začlenění do sociální demokracie v roce 1897.⁶⁰ Zde, ještě za dob svého učení, získával první politické zkušenosti a také své první posluchače jako řečník, když činil projevy v přítomnosti svých učňovských kamarádů. „Již jako učeň byl jsem ovlivněn myšlenkovými proudy let devadesátých. Snad i to bylo osudově záměrné, že jsem byl vyvolen promluvit za učně kadeřnické na schůzi kadeřníků, na níž manifestovali pro nedělní klid a zkrácení doby pracovní od 7. ranní do

⁵⁶ Více o tzv. pokrokářích: Martin KUČERA, *Pokrokáři*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1860–2004*. I. díl. Období 1860–1938, Brno 2005, s. 313–340. Jiří PERNES, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu. Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*, Brno 2002, 337 s.

⁵⁷ Kol. autorů, *Dějiny Prahy*, Praha 1964, 515 s.

⁵⁸ Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, 146 s. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 53.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Jeho činnost dokumentují i vzpomínky jeho spolupracovníků, které tvoří součást knihy *Luděk Pik. 60 let života. 35 let práce na Plzeňsku* z roku 1936. Je samozřejmě potřeba mít stále na paměti, že tyto knihy, sloužící především k oslavě dotyčného, nejsou vždy neobjektivnějším pramenem, poskytují nám však alespoň nejhrubší informace o jeho začátcích v pokrokovém a později sociálně demokratickém hnutí. Např. Jaroslav Jelínek, pozdější dopisovatel *Nové doby*, píše o jeho řečnickém nadání a schopnosti strhnout mladé posluchače. Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 32–34.

7. večerní s hodinovou polední přestávkou. Mluvil jsem na schůzi vervně a od srdce pociťuje sám tíhu nedělního vězení v oficině, když jiní užívali volna v přírodě. Všichni mě za to moje vystoupení zbožňovali. A tak jsem se stal řečníkem“.⁶¹

Mezi jeho další aktivity vedle řečnění patřilo roznášení letáků a účast na demonstracích. Spolu se svými přáteli z učení se účastnil bojů za nedělní klid a za úpravu pracovních poměrů. V souvislosti s tím se o jeho agitátorské aktivity zajímala pražská policie. Ještě před procesem s Omladinou byl Pik vyšetřován pro roznášení protidynastických letáků na dejvickém vojenském cvičišti před slavností císařských 63. narozenin, které provázely výtržnosti a srážky s policií.⁶² „Dne 17. srpna 1893, když už jsem byl po vyučení, došlo v předvečer císařových narozenin k rozsáhlým demonstracím na Staroměstském náměstí v Praze. K té oslavě tam koncertovala vojenská hudba. Po slavnostní produkci zahřmělo to náměstím z tisíců hrdel mládeže, která vzdorně zapěla ‚Rudý prapor‘, nejoblíbenější to její píseň. A pak po celé Praze velká kočičina proti monarchově oslavě. Tisíce letáků bylo rozhozeno, byla to ohnivá výzva k odboji proti Habsburkům a manifestace pro českou republiku. Byl to první větší výbuch, byla to odpověď na policejní masakry a živá výzva k odboji.“⁶³ Pik byl obviněn z velezrady, urážky císařského domu a pobuřování vojska. „Rakouský režim odpověděl persekucí a nakonec procesem s ‚Omladinou‘ To už jsem si poseděl několikrát v policejní vazbě a nakonec 16 dnů ve vyšetřovací vazbě trestního soudu na Karláku pro obvinění z velezrádných rejdů. Ušel jsem dalšímu věznění a soudu jen průkazem alibi, že jsem v udané chvíli seděl doma. Ale doma jsem neseseděl, český vyšetřující soudce dal alibi víru a další řízení zastavil.“⁶⁴ Nakonec byl mladý Pik přeci jen odsouzen, avšak pouze pro přestupek spolčování a nedovolenou kolportáž časopisů k čtyřiaadvaceti hodinám vězení.⁶⁵ To však nebyla jediná zkušenost s rakouskou policií a v dalších letech jich prodělal ještě několik.

Z roku 1893 Pikovi v paměti nejvíce utkvěla masová demonstrace za všeobecné volební právo, jež se konala 18. června, a která propukla po úředním zákazu tábora lidu svolaného pražskými sociálními demokraty do Kanálky na Vinohradech. Původně čistě

⁶¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Pikovy strojopisné paměti, s. 69.

⁶² Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 145.

⁶³ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 61.

⁶⁴ Tamtéž. K pražským událostem 17. 8. 1893 více Jiří PERNES, *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu*, s. 196–212.

⁶⁵ Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 145.

sociálně demokratická demonstrace vyvrcholila v blízkosti Olšanských hřbitovů krvavým střetnutím s policií a dalšími bezpečnostními složkami.⁶⁶ Po rozeznání demonstrace byli za pomoci vojska obklíčeni poslední demonstranti, kteří pak byli vedeni pražskými ulicemi až k budově hlavního policejního ředitelství v Praze.⁶⁷ Svědkem tohoto průvodu byl i Pik, který – jak uvádí – se posléze připojil k ostatním dělníkům a studentům v jejich aktivizaci. „Tajné čtvrt'ové kroužky dělnické a studentské mládeže vstoupily do aktivity. Také staroměstský, kterému policie a noviny daly název ‚Pikovci‘.“⁶⁸ Tehdejší aktivity tzv. Pikovců se soustředily na různé formy symbolického vzdoru proti rakousko-uherskému státu a panovnické dynastii, a měly tedy spíše protirakouský a protihabsburský náboj, než vyloženě sociální či socialistický. Jednalo se např. o demonstrace před pražským místodržitelstvím, šlechtickými sídly a paláci vysokých církevních hodnostářů, strhávání rakouských orlů a zamazávání „orlíčků“ na poštovních schránkách a dvojjazyčných nápisů.⁶⁹

2.5. Od pokrokových socialistů k sociální demokracii

Polovina devadesátých let přinesla změny jak ve vývoji pokrokářského hnutí, tak v Pikově osobním životě. V roce 1894 zemřel Luděkův otec ve věku čtyřiapadesáti let, a osmnáctiletý Luděk byl nucen pomoci své matce v rodinné hostinské živnosti. Neznamená to však, že by omezil svoji aktivitu v hnutí pokrokových dělníků, novém směru vzniklém ve stále více rozklíženém pokrokářském hnutí.⁷⁰ Pod vlivem A. P. Veselého všechen svůj volný čas trávil četbou, studiem a návštěvou kurzů a přednášek.⁷¹ Tou dobou se již pokrokoví socialisté ubírali vlastní cestou směrem od pokrokářského hnutí k sociální demokracii. „Tato strana (Strana pokrokových socialistů – pozn. JB) dělnické a studentské mládeže lišila se od sociální demokracie pojetím dějin a silnějšími akcenty národnostními. Styčné body v otázkách dělnických a socialistických

⁶⁶ Jan NOVOTNÝ, *Dějiny pražského dělnického hnutí*, s. 41. Později se k ní připojila protirakousky naladěná pokroková mládež. Luděk Pik se přímo demonstrace pravděpodobně neúčastnil.

⁶⁷ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 58.

⁶⁸ Tamtéž, s. 59–60.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Pokrokové hnutí se začalo štěpit po procesu s tzv. Omladinou v letech 1894–1895. Jedním z nových proudů byl směr pokrokově socialistický (pokrovní dělníci) pod vedením A. P. Veselého, který se postupně začal přibližovat k sociální demokracii. Více Martin KUČERA, *Pokrokáři*, s. 320–324.

⁷¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 71.

umožnily pozdější splynutí se sociální demokracií. [...] Krejcarový týdeník ‚Zář‘ svěřen A. P. Veselému, za jehož redaktorství stal se nejlepším a nejrozšířenějším dělnickým listem, chloubou tehdejšího novinářství. Vstupem pokrokových socialistů do sociální demokracie roku 1897 nastalo osvěžení ve hnutí dělnickém a jejich myšlenkový směr zdravě pronikal tělem i duchem strany.⁷²

Kromě tradičního společného místa, restaurace U Pštrosů, se socialistická mládež scházela v nově založené Dělnické akademii,⁷³ kde byla ovlivněna přednáškami prof. T. G. Masaryka,⁷⁴ a také přímo v kavárně U Piků, jež se nacházela v Platněřské ulici na Starém městě. Jaroslav Jelínek, pozdější sociálně demokratický novinář, na tyto skutečnosti vzpomíná takto: „Stará paní Piková byla jako matkou nás všech hochů, kteří se u ní scházeli a pomalu byli u ní víc než doma. Byla to žena zlatého srdce a její štědrost, ač sama byla chudá, byla příslovečná a známa v celém dělnickém hnutí. U Piků se osnovaly plány, organizovaly se výboje mezi mládeží, připravovaly se tam demonstrace, které vzrušovaly tehdejší Prahu.“⁷⁵ Většinou se jednalo o protihabsburské a protiklerikální akce.

Vedle těchto aktivit pokroková mládež podnikala i činnost vzdělávací a výchovnou. U Piků se konaly intelektuální debaty nad tehdejšími díly věnující se sociálním a politickým otázkám jako např. *Osm hodin práce* od Johna Rae, *Jádro socialismu* od Alberta Schäffleho, *Dějiny sociálního hnutí v 19. století* od Bolesława Limanowského, *Marxovská sociální demokracie* od Maxe Lorenze, *Poddanství žen* Johna Stuarta Milla, a také knihy s tematikou dějin a filosofie jako *Dějiny duchovního vývoje v Evropě* a *Dějiny konfliktu mezi náboženstvím a vědou* Johna Williama Drapera. Vedle v té době nesnadně sehnatelných překladů zahraničních prací na zmíněných přednáškách figurovaly i české publikace: *Počátky českého hnutí dělnického* Cyrila Horáčka nebo podobně laděné práce Tomáše Josefa Jirouška. Z beletrie se pak hovořilo o dílech Nerudových, Arbesových či Šimáčkových.⁷⁶ Kvůli těmto sociálněpolitickým debatám byla kavárna U Piků několikrát

⁷² Tamtéž, s. 71–72.

⁷³ Dělnická akademie vznikla roku 1896 z iniciativy Tomáše G. Masaryka a sociálně demokratického politika Josefa Steinera. Převzato z webových stránek Masarykovy demokratické akademie. Zdroj: <http://www.masarykovaakademie.cz/index.php/o-nas>.

⁷⁴ O Pikových vzpomínkách na TGM bude pojednáno níže.

⁷⁵ Jelínkova vzpomínka je zachycena jednak v Pikových pamětech a rovněž ve knize *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku* z roku 1936. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 74.

⁷⁶ Tamtéž. V pamětech jsou některá díla pod nesprávným názvem. K zjištění správných názvů a jmen autorů mi posloužil elektronický katalog Národní knihovny České republiky, kde jsou prakticky všechna zmíněná díla k dispozici.

cílem návštěvy pražské policie. Nejčastěji hledaným byl sám hostitel a moderátor diskuzí Luděk Pik.⁷⁷

Z uvedených publikací, probíraných na jím moderovaných diskuzích, si lze udělat alespoň částečnou představu o literatuře, která Pika v mládí formovala. Vedle uvedených děl nevíme z tohoto období nic o jeho studiu prací Marxových a Engelsových. Z vzpomínek však ani přímo nevyplývá, že by se Pik již tehdy k marxismu hlásil. Avšak vzhledem ke skutečnosti, že pokrokoví socialisté měli velice blízko k sociální demokracii, a že vstup Strany pokrokových socialistů do sociálně demokratických řad v roce 1897 byl spíše formalitou, je velice pravděpodobné, že se s Marxovými díly seznámil.⁷⁸ Informací o jeho postojích k marxismu je však relativně málo na to, aby se z nich dal činit nějaký závěr.⁷⁹ Jisté však je, že mnohem více než Marxem, byl mladý Pik ovlivněn Masarykem, jak prameny dokládají a jak bude ještě zmíněno. Co se týče tzv. krásné literatury, je doložena jeho náklonnost k Janu Nerudovi. Zaujaly ho především básnickovy proslulé fejetony.⁸⁰ Literatura měla v této etapě jeho života na něj velký vliv, což se následně projevovalo ve snaze samostatně tvořit.⁸¹ V pozdějších letech své literární sklony dále rozvíjel, jak dokládá obsah jeho literární pozůstalosti.⁸²

Vedle schopnosti řečnit a organizovat intelektuální diskuze se Pik začíná prakticky seznamovat s budoucím povoláním – žurnalistikou. Nebylo na tom zdaleka nic výjimečného. Velká část budoucích sociálně demokratických (i jiných) politiků začínala v novinářské branži, která svým způsobem sloužila jako odrazový můstek k vyšším postům v politických stranách. V tomto čase byl stále pod silným vlivem A. P. Veselého, po jehož boku začal zpočátku publikovat novinářské prvotiny v týdeníku *Zář*, a ve Veselým vedeném satirickém obrázkovém časopisu *Šlehy*, kam přispíval „řezavými vtípy, aforismy a útočnými veršiky.“⁸³ Později i do sociálně demokratického *Práva lidu* přispíval fejetony

⁷⁷ Tamtéž, s. 75.

⁷⁸ Sociální demokraté a pokrokoví socialisté měli většinu programových bodů společných.

⁷⁹ Jsme zde odkázáni na dokumenty, jako jsou např. novinové články pocházející až z pozdější doby. Např.: Luděk Pik, *Velký muž vědy a práce*, *Nová doba* 39/ 73, 14. 3. 1933, s. 1.

⁸⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 37.

⁸¹ Tamtéž, s. 38.

⁸² O literární tvorbě Ludka Pika bude pojednáno v samostatné kapitole.

⁸³ Tamtéž, s. 84.

se sociální tematikou a *Záři* zas obohacoval citáty a myšlenkami spisovatelů. V tisku se objevila i jeho povídka o venkovském nalezcovi *Venca otrhánek*.⁸⁴

Vedle žurnalistiky dále třibil i řečnické umění. Do té doby řečnil spíše před svými kamarády v dobách učení a později při diskuzích v kavárně U Pikových. První velký projev měl Pik před hornickým shromážděním v Kročehlavech u Kladna, kam ho pozvala Dělnická akademie. Přednáška se týkala dějin a cílů dělnického hnutí.⁸⁵ „Sál byl nabit horníky, ženami a mládeží. A já smrtelnou úzkostí z obavy, že nic naučeného nevím, že zcela propadnu. [...] Malý papírek s poznámkami k přednášce mne zachránil. [...] A pak už jsem se plynně a živě zhostil svého úkolu. Jako z knihy šlo mi to od plic.“⁸⁶ O úspěchu Pikova prvního velkého projevu svědčí fakt, že byl po něm zařazen do seznamu stálých přednášečů a pravidelně dojížděl na venkov, kde vedl přednášky o dějinách dělnického hnutí a také o socialismu. Později přednášel také na Vinohradech, kde od roku 1896 rovněž bydlel při místní stranické organizaci sociální demokracie.⁸⁷ Vinohradské přednášky se staly cennými zkušenostmi, jelikož po nich následovala diskuze, kde se Pik musel taktéž naučit argumentovat. V roce 1896 přednesl plamenný projev v Karlíně proti zdražování cukru. Po něm následovalo čtrnáctidenní vězení ve věznicí na Karlově náměstí.⁸⁸ Přes všechna úskalí si osvojil jednu z nejdůležitějších zbraní politické agitace: řečnictví. V té době se již pokrokově socialistická mládež, mezitím ustavivší vlastní politickou stranu, včlenila do řad české sociální demokracie.

2.6. Mládí - shrnutí

V uplynulých letech (1890–1897) se z mladíka, zpočátku jen letmo koketujícího s levicovými názory a směry, stal aktivní agitátor ve prospěch socialismu. Sedm let

⁸⁴ Tamtéž. *Právo lidu* bylo přeneseno do Prahy v roce 1896 a stalo se prvním českým sociálně demokratickým deníkem (vycházel od 1. září 1897). Jiří KOŘALKA, *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1860–2004. I. díl. Období 1860–1938*, Brno 2005, s. 228. Více také Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha 1981, 274 s. O povaze Pikových novinářských prvotin nevíme bližšího takřka nic

⁸⁵ Z paměti není jasné, kdy přesně poprvé Pik vystoupil na řečnický pult před větší publikum. Lze však usoudit, že přednáška se konala někdy v letech 1896 a 1897. V roce 1896 byla založena Dělnická akademie. V další části svých pamětí pak píše, že již jako dvacetiletý učinil další řečnický projev v Karlíně.

⁸⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 87.

⁸⁷ Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 145.

⁸⁸ Původně měl jít Pik do vězení na jeden měsíc, po odvolání mu byl trest snížen. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 87.

v pokrokovém hnutí ho nakonec přivedlo do řad nejsilnější dělnické strany v českých zemích. Nyní byl již Pik tedy plně integrován do socialistické činnosti, jeho cesta k sociální demokracii tak byla v zásadě dovršena. Během následujících čtyř let se pak angažoval v její věci na různých působištích, aby nakonec skončil jako redaktor plzeňské *Nové doby*. Své definitivní „politické probuzení“⁸⁹ vystihl ve svých pamětech slovy: „Ano byl jsem socialista: stal jsem se jím z popudu citového a rozumového po poznání krutostí kapitalistického řádu [...]. Už to nebyla jen víra, už jsem své přesvědčení založil na poznatcích moderní vědy socialistické.“⁹⁰

⁸⁹ Výraz „politické probuzení“ jsem si vypůjčil z citovaného článku Tomáše Weisera. Tomáš WEISER, *Socializace proletářských vrstev*, s. 77–99.

⁹⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, s. 88.

3. Pikovo působení v sociální demokracii a v Plzni do října 1918

V roce 1897 Luděk Pik vstoupil do Československé sociálně demokratické strany dělnické (dále jen ČSDSD) po několika letech působení v řadách tzv. pokrokových socialistů, aby v ní zůstal až do své smrti o více než padesát let později. V roce 1901 začal pro sociální demokracii pracovat v Plzni, kde se rychle dostal mezi místní stranickou špičku. Vrcholem jeho snažení se stala léta 1918/1919, kdy se angažoval jako jeden z nejvyšších politických pracovníků zdejšího národního výboru po založení československého státu, a kdy byl posléze zvolen plzeňským starostou. K tomu však vedla dlouhá cesta a na konci devadesátých let nebyl Pik ve stranické hierarchii nijak vysoko, přestože mohl uplatnit své zkušenosti nasbírané v dobách, kdy již jako pokrokový socialista řečnil a psal novinové články pod vedením A. P. Veselého. Úkolem následující kapitoly je vylíčit Pikův vzestup na poli sociální demokracie, potažmo pak v politickém prostředí plzeňském.

Úskalím sledovaného období je relativně málo dochovaných pramenů vztahujících se přímo k Pikově osobě. Paměti nejsou nijak rozsáhlé a k mnoha skutečnostem příznačným pro toto období se jejich autor nevyjadřuje, přesto však budou tvořit jeden z pramenů. Novinové články se o Pikovi do určité míry zmiňují, není jich však mnoho a u článků, které vznikly přímo Pikovým perem, můžeme autorství pouze předpokládat. Luděk Pik si své novinové příspěvky podepisoval převážně až v době svého starostenského úřadování, kdy šlo spíše především o různá pojednání než o novinové zpravodajství. Přestože je velice obtížné s naprostou jistotou určit Pikovo autorství těch kterých článků a tím i charakter jeho žurnalistických prvotín, existují určité indicie, které je možné využít, a které budou podrobněji rozvedeny v samotném textu. Dokumenty místní stranické organizace v Plzni nám příliš nepomohou, jelikož hlavní informační zdroj, tj. zápisník ze schůzí krajského výkonného výboru ČSDSD, začíná až rokem 1913 a ostatní archiválie se povětšinou vztahují k různým programovým prohlášením či volebním letákům z let 1907 a 1911. V Pikově pozůstalosti jsou k nalezení některé dokumenty související s jeho funkcí poslance předlitavské říšské rady, které nám alespoň trochu pomáhají poznat, jakými problémy se jako zákonodárce zabýval. Pramenů není mnoho, přesto nám pomohou

společně s odbornou literaturou alespoň v základních obrysech poznat první dvě dekády Pikova angažmá v plzeňské sociální demokracii.

3.1. Sbíráání zkušeností v práci pro sociální demokracii a první kontakty s Plzní

Pik vstoupil do Československé sociálně demokratické strany dělnické v roce 1897, a to připojením krátce existující Strany pokrokových socialistů k sociální demokracii.⁹¹ První rok ve službách sociální demokracie byl narušen Pikovou krátkou vojenskou službou. „V rušném roce 1897 byl jsem ve svých 21 letech odveden do služby vojenské. Bylo mi hrůzné sloužiti Franz Josefovi v jeho armádě, býti tři roky v nesvobodě a potlačovati svůj odpor k rakušáckému vojáctví, které jsem z plna své duše nenáviděl.“⁹² Luděk Pik sloužil v Tyrolsku, dlouho se však v rakousko-uherské armádě nezdržel, jelikož byl propuštěn pro organickou vadu srdeční. „Vyhráno! Svoboden! Nejsem již otrokem nenáviděného dvouhlavého orla.“⁹³ Po pěti týdnech vojenské služby se Pik vrátil do Prahy, kde tou dobou kulminovaly česko – německé bouře vyvolané spory ohledně Badeniho jazykových nařízení.

V následujících několika letech pracoval mladý Luděk Pik pro sociální demokracii v různých městech, kde získával své první zkušenosti v oblasti administrativy. Již od roku 1896 pobýval a působil při stranické organizaci na Vinohradech, kam se po návratu z vojny vrátil.⁹⁴ Zde pod vedením pozdějšího ústředního tajemníka ČSDSD Antonína Brůhy⁹⁵ získal určité zkušenosti v argumentaci díky diskuzím, kterých se zde zúčastňoval. Dále působil v nově založené Dělnické akademii, kterou byl později vyslán na různá místa, aby sám přednášel.⁹⁶ V jejím rámci taktéž absolvoval dvanáctiměsíční národohospodářský kurz, v němž přednášel například staročeský politik profesor Albín

⁹¹ Více o této politické straně např. Martin KUČERA, *Pokrokáři*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl. Období 1861–1938, Brno 2005, s. 323–324.

⁹² AMP, f. Luděk Pik, k. 310 (um. 310/47), i. č. 29397, Strojopis Pikových pamětí, s. 96.

⁹³ Tamtéž, s. 99.

⁹⁴ Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 145.

⁹⁵ Alespoň základní informace k osobě Antonína Brůhy: Josef TOMEŠ, *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2003*, Praha 2004, s. 31–32.

⁹⁶ O Pikových prvních přednáškách o jejich obsahu a ohlasu nevíme však prakticky nic.

Bráf. Později byl Luděk Pik vybrán profesorem T. G. Masarykem společně s dalšími socialisty, aby se účastnil univerzitních přednášek.⁹⁷

Právě osobnost T. G. Masaryka patrně nejvíce ovlivnila Pikovo smýšlení.⁹⁸ „Kdo by z nás mladých nepodlehli velikému duchu Masarykovu? Ve všech z nás z té veliké doby jsou stopy jeho moudrosti a životního hledu. I když jsme byli politicky více romantiky, přec nás jeho duch ukoval v reálné posuzování života a hlavních životních úkolů. Dovedli jsme na ulicích pražských demonstrovati proti Habsburkům, tmářům a utiskovatelům, ale po demonstracích vydrželi jsme i za nocí sedat nad knihami, abychom byli tím, čím nás chtěl mít reálně myslící vychovávající prof. Masaryk, první profesor Dělnické akademie.“⁹⁹ Zůstává otázkou, v čem konkrétně masarykovské učení obohatilo Pikův světonázor o nové prvky, a v kterých svých původních myšlenkách se Pik u Masaryka spíše jen utvrdil. Je však zřejmé, že Masarykova osobnost výrazně ovlivnila jeho politický vývoj, kdy Luděk Pik dozrál z mladého protihabsburského „štváče“ v demokraticky (antiklerikálně) a republikánsky (protimonarchisticky) smýšlejícího socialistu.

V roce 1898 nastoupil Pik v Praze do okresní nemocenské pojišťovny, záhy byl však přijat na pomocné práce v nemocenské pojišťovně v Českém Brodě, kde řídil volby do její správy. „Byly bouřlivé, neboť v nich poprvé kandidovala mladočechy založená strana národních dělníků. Ale i přes hrubý nátlak na dělnictvo zvítězila v nich sociální demokracie. Bylo to můj první úspěch za nastalých bojů proti živelnému hnutí sociálně demokratickému.“¹⁰⁰ Koncem roku 1899 odjel Luděk Pik pracovat pro stranu do Nymburka. „Zajížděl jsem na schůze a jednání do obcí celého kraje. Při tom jsem poznal život a bolesti venkova, tužby a potřeby jeho lidu. A také poznal, že straně třeba upravit program a svojí taktiku podle zcela odlišných poměrů lidu venkovského.“ K poznání venkovské otázky mu patrně byly k užitku zmíněné přednášky z národohospodářského kurzu: „A z tohoto poznání důležitosti venkova dospěl jsem ke studiu otázek zemědělských. Byly mi k tomu pomůckou spisy Bráfovy, Fiedlerovy, spisky Alfonse

⁹⁷ Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, s. 146. Podle jakého klíče byl Pik vybrán, není známo.

⁹⁸ O Masarykově významu v životě Pikově svědčí mj. i fakt, že mu ve svých pamětech věnoval samostatnou kapitolu, v níž líčí Masarykovo působení v devadesátých letech a především v rámci Dělnické akademie.

⁹⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 310 (um. 310/47), i. č. 29397, Strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 80.

¹⁰⁰ Otázkou (nezodpovězenou) zůstává, jakým způsobem Pik tyto volby „řídil“ nebo zda je sám nějakým způsobem ovlivňoval. Není jisté ani to, co přesněji bylo předmětem Pikovy úřednické práce.

Šťastného, osvíceného průkopníka zemědělské otázky a mnoho z překladové literatury, která se rozvíjela té doby [...].¹⁰¹

V roce 1900 se Pik vrací do rodné Prahy. „Když jsem důkladně seznal severovýchodní kraj české země, vrátil jsem se r. 1900 do Prahy. Netrvalo však dlouho a v mém životě nastal veliký obrat.“¹⁰² Po krátkém působení v Praze byl totiž pozván na schůzi mládeže v Plzni. V Plzni zřejmě udělal Pik dojem, jelikož mu po této schůzi bylo nabídnuto, aby převzal místo redaktora místního sociálně demokratického tisku *Nová doba*.¹⁰³

Jistou zkušenost měl s Plzní již předtím, když cestoval ještě coby pokrokový socialista po Čechách a v tehdy čerstvě založeném dělnickém domě Peklo podal stížnost na špatné poměry v jedné berounské stravovací stanici pro dělnictvo ve formě článku, který byl následně vytištěn v *Západočeském Poslu lidu*, což byl jeden z předchůdců *Nové doby*.¹⁰⁴ Podruhé se pak účastnil jakési odborové schůze pomocníků.¹⁰⁵

Jak se tehdy mladému socialistickému aktivistovi Pikovi vrylo do paměti město, které se záhy mělo stát jeho domovem i pracovištěm? „V Plzni dlel jsem poprvé v roce 1896 [...]. Viděl jsem ji takovou, jaká byla v mých představách: chmurnou svým zjevem jakoby středověkým, s řekami neupravenými, s ulicemi většinou nedlážděnými, náměstí s kočičími hlavami, náměstí s kašnou, již vládla socha Žumberova, s jediným chatrným mostem přes Radbuzu, mžikavými lampami osvětlenou, březenským liliputským nádražíčkem a tak vůbec ve své předpůlstaleté malosti a nezdobnosti na vstupních i vnitřních částech, nelišící se od nejzanedbanějších maloměst, jimiž jsme prošli a jež jsem již znal.“¹⁰⁶ Když přijel Pik do Plzně po druhé, jeho dojmy zůstaly stejné: „Plzeň byla stále vzhledem nevládnou a od poslední návštěvy v ní neshledal jsem nic nového, co by nasvědčovalo, že v její správě je vyvinut smysl pro pokrok a moderní výstavbu. Měla své

¹⁰¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 102. František Fiedler (1858–1925) byl český národohospodář a poslanec rakouské Říšské rady. *Dr. Fr. Fiedler*, *Národní listy* 65/29, 29. 1. 1925, s. 1. Alfons Ferdinand Šťastný (1831–1913) – český statkář, filozof, myšlenkový zakladatel agrárního hnutí v Čechách. *Alfons Šťastný zemřel*, *Národní listy* 53/309, 10. 11. 1913, s. 2. Zajímavá je skutečnost, že Pik četl rovněž buržoazní autory.

¹⁰² AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 102.

¹⁰³ Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 146.

¹⁰⁴ František FABIAN, *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, Plzeň 1961, s. 80–86. O sociálně demokratickém tisku na Plzeňsku bude pojednáno v poznámkách o pár stránek níže. AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, Strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 106–107.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 111.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 105–106.

staré a mnohde sešlé pravovárečnické domy a kuriositu pravovárečnických vrat v úzké uličce, měla rody s nabytými měšci, ale chyběl jí duch, který by dal městu směr pokroku a žádoucího rozvoje.¹⁰⁷ Plzeň na mladého Ludřka Pika mohla takto skutečně zapůsobit, jelikož se jednalo o průmyslové město, které v té době nedokázalo zvládat přívaly obyvatel a dostatečně modernizovat svoji infrastrukturu. Plzeňské ulice měly ještě mnohde téměř středověký ráz, zástavba na předměstích byla shluková a neupravená, město bylo celkově přelidněné.¹⁰⁸ Není však vyloučena i možnost, že Pik ve svých pamětech, vznikajících až na konci jeho života, mohl takovýmto způsobem stavět Plzeň na sklonku devatenáctého století k Plzni, které starostoval, a záměrně podtrhávat jejich vzájemný kontrast s cílem více zvýraznit úspěchy své správy i sebe sama.

3.2. První léta v Plzni (1901–1907)

Luděk Pik již nepatřil k zakladatelské generaci sociální demokracie. Stal se jejím členem vlastně v době, kdy už byla trvalým inventářem předlitavského politického kolbiště, a kdy vysílala první poslance do Říšské rady. I dělnické hnutí v Plzni mělo na přelomu století za sebou téměř třicetiletou historii a zkušenosti. V následujících několika řádcích či odstavcích se čistě pro orientaci pokusím osvětlit problematiku vývoje dělnického potažmo socialistického hnutí v Plzni v poslední třetině devatenáctého století.¹⁰⁹

V Plzni na sebe poprvé dělníci upozornili počátkem sedmdesátých let devatenáctého století. V roce 1872 došlo ke stávce bednářů v Měšťanském pivovaru kvůli zkrácení pracovní doby a plzeňští „škodováci“ dělníci se účastnili jednání z obdobného

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 111.

¹⁰⁸ Jako východisko může být stav z roku 1890, kdy měla Plzeň kolem 50 tis. obyvatel. Ti obývali oblast ohraničenou Škodovými závody na západě, řekou Úslavou na východě, železničním tahem na Cheb na jihu a předměstím Roudná na severu, tedy zhruba oblast dnešního tzv. vnitřního města. Čtvrť Petrohrad a zástavba kolem dnešního Chodského náměstí a Doudlevecké třídy v té době teprve vznikaly. V roce 1890 se tedy v Plzni tísnilo 50 tisíc lidí na ploše cca 3 km². Jaroslav DOUŠA – kol. autorů, *Dějiny Plzně v datech*, s. 646. Václav ČEPELÁK – kol. autorů, *Dějiny Plzně*, s. 147.

¹⁰⁹ K této problematice postačí níže citovaná a v úvodu zmíněná regionální literatura k obecným dějinám Plzně. Hluběji se pak touto problematikou zabývají různé odborné články. Např.: Vojtěch LAŠTOVKA, *Dělnické hnutí Plzeňska na počátku devadesátých let (1891–1898)*, Sborník pedagogické fakulty v Plzni 10, 1970, s. 69–97. Antonín FALTYS, *Za rudým praporem. Z počátků dělnického hnutí v západních Čechách*, Plzeň 1979, 108 s. Základní údaje o této problematice lze nalézt rovněž v úvodu publikace Karel BARTOŠEK – Karel PICHLÍK, *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku. O úloze pravicových sociálních demokratů*, Praha 1954, 202 s.

důvodu v Praze.¹¹⁰ Na konci téhož roku dochází již k prvotnímu organizování dělnictva, kdy je ustaven Spolek vzájemně se podporujících dělníků plzeňských a vůkolních, jehož činnost byla výhradně podpůrná. Počátkem roku 1873 vzniká v plzeňském prostředí významná dělnická, kulturní a později i politická organizace Dělnická beseda.¹¹¹ V tomto smyslu lze chápat léta 1872 a 1873 jako zakladatelské období plzeňského socialistického hnutí. Vybraní členové obou spolků se účastnili prvního (ustavujícího) sjezdu předlitavské sociální demokracie v Neudörflu¹¹² a následujícího roku Dělnická beseda prohlásila za svůj tiskový orgán pražskou *Budoucnost*, čímž se de facto plzeňské dělnické hnutí přihlásilo k celorakouské sociální demokracii a později, účastí na břevnovské schůzi roku 1878, k její české odnoži.

Přesto není možné ještě mluvit o pevné stranické politické organizaci, ale spíše o systému na sebe volně napojených dělnických spolků, zřízených zpočátku z čistě sociálních pohnutek (snížení pracovní doby, úprava mezd) a také z důvodů kulturně osvětových (vzdělávání dělnictva, spolkové knihovny), z kterých se teprve později vyvíjí určitá politická aktivita.

Tento vývoj byl ještě přibrzděn jak rozsáhlou perzekucí socialistů a dělnických aktivistů, probíhající v Plzni od konce sedmdesátých let až do první poloviny let devadesátých, tak důsledky hospodářské krize roku 1873. Ta na jedné straně mohla přirozeně vyvolat určitou radikalizaci části dělnictva, na druhé straně vedla ovšem k oslabení činnosti spolků¹¹³ způsobeného tím, že se většina dělníků, obávajících se policejního pronásledování či ztráty zaměstnání, do socialistických aktivit raději nikterak nezapojovala.¹¹⁴ V první polovině osmdesátých let dochází vlivem nátlaku ze strany policejních úřadů k oslabení a dočasné paralyzaci činnosti plzeňských socialistů.

K jejímu pozvolnému oživení dochází až od poloviny osmdesátých let, kdy především vzniká Spolek pro založení spolkového domu pro české národní a podporující spolky dělnické v Plzni, jenž skutečně kupuje roku 1894 budovu pro spolkové účely, všeobecně v Plzni známou pod názvem Peklo.¹¹⁵ Přesto Plzeň zaznamenala v procesu

¹¹⁰ Jaroslav DOUŠA – kol. autorů, *Dějiny Plzně v datech*, s. 141.

¹¹¹ Tamtéž, s. 142–143. Dělnická beseda zanikla až roku 1944 a zmíněný podpůrný spolek o deset let dříve.

¹¹² Tamtéž, s. 143.

¹¹³ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 345.

¹¹⁴ Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 16.

¹¹⁵ Jaroslav DOUŠA – kol. autorů, *Dějiny Plzně*, s. 149 a 157. Zajímavé je, že Peklo se stalo prvním dělnickým domem v celém Rakousku-Uhersku.

uvolňování politického pronásledování mírné zpoždění, způsobené existencí zdejšího tužšího policejního režimu.¹¹⁶ Poslední dekáda devatenáctého století pak naopak znamená rozmach socialismu v Plzni. Jednak díky ustupující perzekuci, jednak kvůli existenci nyní již ve společnosti pevně zakotvené sociálně demokratické politické organizaci, tedy Československé sociálně demokratické strany dělnické. Je to období, kdy v Plzni působí či přednáší dělnictvu řada významných osobností, znovu ožívá spolková činnost, plzeňští sociální demokraté zakládají vlastní tiskový orgán a rozšiřují se řady pretendentů a tudíž i potenciálního elektorátu sociálně demokratické strany, což se projevuje během voleb do páté kurie vídeňské Říšské rady roku 1897.¹¹⁷

I přesto, že v následujících volbách do Říšské rady roku 1901 i plzeňská organizace ČSDSD utrpěla jisté volební ztráty, způsobené odtržením části voličstva a ustavením strany národně sociální,¹¹⁸ se sociální demokracie stala trvalou složkou politického života v Plzni. Počet obyvatel města se mezi lety 1869–1900 téměř ztrojnásobil,¹¹⁹ a to především právě díky přílivu průmyslového dělnictva, které vytvořilo do budoucna stabilní voličskou základnu sociální demokracie a předpoklad pro vybudování silné sociálně demokratické stranické organizace v nadcházejícím desetiletí.

Zhruba do těchto podmínek přijíždí Luděk Pik, aby zde obsadil místo redaktora zdejšího sociálně demokratického stranického orgánu *Nová doba*.¹²⁰ „Zachytiv drábek

¹¹⁶ Ten v Plzni ztělesňovala osoba plzeňského okresního hejtmána Lva rytíře Hansgirga.

¹¹⁷ Za Plzeňsko byl do páté kurie Říšské rady zvolen sociální demokrat Karel Vrátný, jeden z průkopníků sociální demokracie v Plzni. Václav ČEPELÁK – kol. autorů, *Dějiny Plzně*, s. 160.

¹¹⁸ Ve volbách v roce 1901 byl sociální demokrat Karel Vrátný poražen národním sociálem Václavem Freslem. Tamtéž, s. 187.

¹¹⁹ V roce 1869 žilo v Plzni přibližně 23 000 lidí, v roce 1880 už 38 883 lidí, v roce 1890 mělo město 50 221 obyvatel a v roce 1900 již 68 079 obyvatel. Tamtéž, s. 120.

¹²⁰ *Nová doba* byl sociálně demokratický stranický list v Plzni, který vycházel pod různými názvy a v různých intervalech od 90. let 19. století až do roku 1948, kdy po včlenění Československé sociální demokracie do Komunistické strany Československa fakticky pozbyl svůj význam, a byl zastaven. Za prvotního předchůdce *Nové doby* je možné považovat list *Heslo*, který vycházel jen krátce mezi lednem a březnem 1892, dokud nebyl úředně zastaven. Jeho nástupce *Posel lidu* se udržel již celé dva roky (duben 1892 až červen 1894), než byl opět úředně zastaven. Jako náhrada za něj začal být v červenci 1894 vydáván *Západočeský posel lidu* jako čtrnáctideník, jenž se od konce roku 1896 po týdnů střídá s nově založenou *Novou dobou*. Od konce roku 1896 tedy plzeňští sociálně demokratičtí dělníci měli k dispozici de facto stranický „týdeník“ *Západočeský posel lidu – Nová doba*. Koncem roku 1899 pak *Západočeský posel lidu* přestal vycházet a *Nová doba* se stala 4. 1. 1900 regulérním týdeníkem. Pod tímto názvem a s různými podnázvy pak vycházela až do roku 1945: od 24. 10. 1900 dvakrát týdně, od 3. 1. 1908 třikrát týdně a nakonec od 8. 8. 1914 jako deník. List se profiloval jako hlavní krajský tiskový orgán Československé/Československé sociálně demokratické strany dělnické až do konce roku 1938, kdy se stal deníkem Národní strany práce. List vycházel i v letech 1939–1945, a do roku 1942 se profiloval jako list plzeňského Národního souručenství. Po válce byl Československou sociální demokracií obnoven pod názvem *Nový den* a od 27. 2. 1948 vycházel pod názvem *Den* (stále jako deník). Ten byl v červnu 1948 bez

o Plzeň uvízl jsem v ní oběma nohama. Počátkem roku 1901 byl jsem pozván na schůzi dělnické mládeže. Očividně byla to schůze na zkoušku, jak se osvědčím. Byla rušná a neobešla se bez polemiky s řečníky odpůrcími. Čelil jsem fanatikům věcnými argumenty, dělnické mládeži jsem imponoval nadšeným a sebevědomým výkonem a zalíbil se i dělníkům starším.¹²¹ Ať už je Pikovo líčení pravdivé či nikoliv,¹²² rozhodně na místní prostředí dojem udělat musel, jelikož mu bylo záhy nabídnuto již zmíněné místo redaktora. Luděk Pik však do Plzně nebyl přijat tak docela bezdůvodně či pouze díky řečnickým schopnostem. V březnu 1901 totiž zemřel administrátor *Nové doby* Petr Wölfel.¹²³ *Novou dobu* měli tedy na starosti pouze redaktori Antonín Remeš, Pikův současník, a vážně nemocný Alois Krejčí. Mladý energický Pik se jim mohl zdát jako vhodná náhrada a posila zároveň, navíc byl údajně doporučen již zmíněným Antonínem Brůhou.¹²⁴

Počátkem dubna 1901 Luděku Pikovi nabídl „administrativní a potřebnou agitační práci“ v *Nové době* a ve službách plzeňské sociální demokracie Vladimír Halík za 24 korun týdně.¹²⁵ V zásadě tentýž dopis mu zaslal o několik dní později i Antonín Remeš, jenž na Pika v dopise silněji naléhá prostřednictvím líčení situace v plzeňském ústředí ČSDSD.¹²⁶ Následně Halík posílá Pikovi dopis o jeho přijetí při výše uvedených podmínkách, o němž bylo rozhodnuto v krajském výkonném výboru strany.¹²⁷ Luděk Pik pak započal administrativní a agitační práci ve službách plzeňské sociální demokracie

náhrady zastaven. Více František FABIAN, *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, Plzeň 1961, s. 80–86. Digitální knihovna Kramerius na webových stránkách Národní knihovny České republiky, zdroj: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=29455&it=0>.

¹²¹ AMP, f. Literární pozůstalosti, k. 310, i. č. 29397, strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 111–112. Dle zprávy z *Nové doby* se schůze měla konat 24. února 1901. *Schůze plzeňské mládeže*. In: *Nová doba* 6/14, 20. 2. 1901, s. 5.

¹²² Není totiž možnost, jak to ověřit.

¹²³ Petr Wölfel (1859–1901) byl sociálně demokratický odborový činitel a novinář působící na Kladensku, posléze v německém Vestfálsku, dále pak na Mostecku a Plzeňsku. Původním povoláním horník. Zemřel na tuberkulózu. Více: Internetová encyklopedie ČSSD, zdroj: <http://www.historiecssd.cz/w/wolfel-petr/>.

¹²⁴ Tyto informace převzaty z Remešovy kapitoly věnované Pikovi v publikaci Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 23.

¹²⁵ AMP, f. Luděk Pik, karta 280 (um. 280/95), i. č. 27921, dopis Vladimíra Halíka adresovaný Luděku Pikovi z 2. 4. 1901.

¹²⁶ Remeš doslova Pikovi píše: „Hnutí na Plzeňsku není zrovna jedno z těch nejhorších, avšak vyžaduje mnoho práce; ku obstarání agitačních prací jsme nyní pouze čtyři, takže jest nám již nanejvýše nutno, aby zde někoho bylo, aby mohli jsme potřebám hnutí vyhověti. Jedno, co snad by si mohl učiniti, je to, že snad by si mohl nastoupiti dříve než 20. t. m. Již celých 6 měsíců pracuji v administraci sám [...]. Postrádáme práci jedné osoby nevyhnutelně; celá spousta nedodělaných administrativních prací leží od voléb, takže jest nutno, aby již někdo zde byl.“ AMP, f. Literární pozůstalosti, k. 280 (um. 280/128), i. č. 27954, dopis Antonína Remeše adresovaný Luděku Pikovi z 8. 4. 1901, s. 1–2.

¹²⁷ AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/96), i. č. 27922, dopis Vladimíra Halíka adresovaný Luděku Pikovi z 11. 4. 1901.

v květnu 1901. Od této chvíle byl s městem Plzní a místním dělnickým hnutím pevně svázán. „Přijav toto místo, nastoupil jsem nové životní cesty v požehnaném kraji zapadajícího slunce.“¹²⁸

Jaké byly Pikovy začátky v plzeňské *Nové době*? Dle slov svých i pamětníků se funkce zhostil statečně. Již v květnu 1901 se aktivně zapojil do práce. Dle svědectví Antonína Remeše vystoupil Luděk Pik na táboru lidu v zahradě spolkového domu Peklo již 5. května 1901, aby přednášel o poměrech v carském Rusku. Při tomto projevu mu údajně úředník bránil v přečtení jisté rezoluce, kterou následně Pik odrecitoval z paměti, a ta byla „za bouřlivého souhlasu“ přijata.¹²⁹ Takovéto výpovědi jsou problematické, neb zpravidla pochází přímo z pera Pikova či nějakého přítele nebo spolupracovníka. Líčení Pikových začátků v Plzni (léta 1901–1907 potažmo 1914) je však na těchto pramenech subjektivní povahy více méně závislé, srovnávat je můžeme jen s prameny typu novinových informací z *Nové doby*, z nichž je možno v omezené míře Pikovu činnost alespoň vysledovat.

Již v červnu 1901 se plzeňské ústředí ČSDSD ocitlo ve stejně tíživé situaci, způsobené nedostatkem personálu, v jaké bylo jen o několik měsíců dříve před Pikovým příchodem. Zmíněný Alois Krejčí, který obstarával činnost stranické organizace společně s Remešem a v posledních týdnech i s Pikem, byl nucen z důvodů postupující nemoci odejít do ústraní, kde následující rok zemřel. Tíha práce se tedy rozložila mezi méně lidí, což byl opět důvod hledat výpomoc. Ulehčení nastalo až 1. listopadu 1901, kdy do redakce, a vůbec do místní stranické organizace, přišel o několik let starší a o mnoho zkušeností bohatší Gustav Habrman¹³⁰, v následujících dvou desetiletích dozajista nejvýznamnější osobnost sociální demokracie na Plzeňsku. Mezitím v Plzni začínajícímu Pikovi pomáhali místní pracovníci Vít Träger a Vilda David.¹³¹

V úvodu kapitoly jsem zmínil, že existují jistá vodítka, dle kterých lze usoudit, jaké novinové články vznikly z pera Pikova, a jakou měly tyto žurnalistické počiny povahu. Na základě vzpomínek Pikových spolupracovníků¹³² je možné se dočíst, že v *Nové době* zpočátku Luděk Pik přispíval do téměř všech rubrik listu.¹³³ Na jednu stranu se takovéto

¹²⁸ AMP, f. Luděk Pik, k. 310, i. č. 29397, strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 112.

¹²⁹ Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 24. Dále Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 164.

¹³⁰ O Habrmanovi více Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“* (diplomová práce obhájená na FF UK), Praha 2007.

¹³¹ Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 24.

¹³² Shrnutých převážně v citované oslavné knize z roku 1936.

¹³³ Tamtéž.

tvrzení může zdát jako nedůvěryhodná fabulace, tedy tvrzení, že by Pik vlastně psal prakticky *Novou dobu* sám, nanejvýš s pomocí zmíněných spolupracovníků. Na druhou stranu to reálně možné je a to hned z několika důvodů. Za prvé byli po odchodu Aloise Krejčího v redakci *Nové doby* až do Habrmanova příchodu pouze Pik a Remeš.¹³⁴ Za druhé, *Nová doba* vycházela v té době pouze jednou týdně a běžné vydání mělo většinou šest stran potištěných novinovými články. Strany měly navíc menší než obvyklý novinový formát. Takže je možné, že velkou část novinových článků běžného informačního charakteru mohl Pik vskutku napsat.

Zajímavé jsou především úvodníky, které jsou jím podepsány, a v nichž se vedle politického uvažování ukazuje především Pikův nesporný slohový a formulační talent. V prvních řádcích jednoho z nich, nazvaného *K novým bojům*, kde se autor ostře pouští do kritiky liberálů, národních sociálů a klerikálů, se píše: „Letošní oslavou prvního května ukázali se opět sociální demokraté v mohutných svých řadách celému světu jako živel stále rostoucí, mohutnící, vzdor všem překážkám a nástrahám spojených nepřátel. Dělnictvo zastavilo se v den jara dvacátého století s proklamací svých zásad a požadavků, aby ukázalo se co důležitý činitel dějinný, který přichází ve zmatku společenské krise, zkrachované politiky měšťáků a hrůzovlády kapitalismu, aby počalo přísti nové a lepší osudy veškerému lidstvu.“¹³⁵

Nová doba, nám také slouží částečně i jako dokument Pikovy stranické činnosti. Mnoho zpráv dokazuje, že Pik byl v agitační práci velice činný a účastnil se mnoha projevů na nejrůznějších dělnických schůzích a shromážděních.¹³⁶ Pik dokázal referovat o různých tématech a problémech někdejší doby. Za svými agitačními výstupy dojížděl i do okolních obcí na Plzeňsku.¹³⁷ Ve svém zápalu se ovšem mnohdy dostával do konfliktu

¹³⁴ Nehledě na to, že Remeš sám prohlásil v knize, na Pikovu počest vydané, z roku 1936, že většina práce ležela na Pikových bedrech. Prohlásil to navíc v době, kdy už pravděpodobně vztahy obou nebyly nejlepší, a to díky rozporům ve finanční politice města Plzně, jak bude ještě rozvedeno v kapitole Starostenství.

¹³⁵ Luděk PIK, *K novým bojům*, *Nová doba*, 6/ 37, 11. 5. 1901, s. 1.

¹³⁶ Dokazuje to nespočet zpráv z *Nové doby*, které informují čtenáře o nadcházejících schůzích, kde byl Pik referentem.

¹³⁷ Není možné přesněji určit, kam až sahala Pikova agitace. Reakce na jeho výstupy jsou prezentovány pouze v *Nové době*, kde jsou přirozeně hodnoceny kladně a Pikovy výstupy považovány za úspěšné. Tato problematika blíže rozvedena v článku: Luboš VELEK, *Způsoby politické komunikace v 19. století. Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861 – 1914*, in: K. Bláhová (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2002, s. 204–221.

s jak místními úřady, tak s aktivitou „konkurenčních“ národních sociálů.¹³⁸ V prosinci 1901 vyšel kupříkladu v *Nové době* článek, kde je uvedeno následující: „V pondělí konalo se u zdejšího okresního soudu líčení proti soudruhu L. Pikovi, který na udání Fressla obviněn byl pro lehké ublížení na těle, kteréhožto přestupku měl se dopustiti na známé bouřlivé schůzi v Tlucné, a totiž udeřil prý Fressla holí do hlavy. – Fressl udáním měl zmírniti ostudu, jež vzešla mu z jeho revolverové aféry. Tři svědci [...] potvrdili udání Fresslovo. Naproti tomu osm svědků se vši určitostí potvrdili, že soudr. Pik Fressla neuhodil. To však nevadilo sekretáři Zelenkovi, a soudruh Pik odsouzen na 48 hodin do vězení.“¹³⁹ Ať už je líčení *Nové doby* pravdivé zcela či jen částečně, stává se dokumentem politického prostředí, v kterém se Pik nejen pohyboval, ale i se ho aktivně účastnil. Také v dalších letech byl Pik v hledáčku policie a úřadů.

Největší aktivitu v práci pro stranický tisk a agitační činnosti projevovaly i další dvě nejvýraznější osobnosti sociální demokracie na Plzeňsku, Antonín Remeš a Gustav Habrman. Společně s Luděkem Pikem se Habrman a Remeš stali vládnoucím triem místní sociální demokracie, které se udrželo ve vedení plzeňské stranické organizace fakticky až do třicátých let dvacátého století.¹⁴⁰ Habrman a Remeš se stali i přáteli Luděka Pika.¹⁴¹

První léta dvacátého století jsou ve vztahu k dějinám sociální demokracie a dělnického hnutí poznamenána především bojem za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. Československá sociálně demokratická strana dělnická, jakožto masová strana opírající se o zástupy jazykově českého dělnictva, si byla vědoma, že v dosavadním kuriálním systému, který svým nastavením vyhovoval spíše stranám elit a středních vrstev, nemůže plně politicky využít potenciál svého voličstva. Koneckonců zavedení všeobecného volebního práva bylo jedním z hlavních požadavků sociálních demokratů. Nový impuls přišel až s nepokoji v Rusku v lednu 1905. Pod vlivem událostí se začalo aktivizovat a radikalizovat dělnické hnutí v Předlitavsku, především to české. Napětí eskalovalo na podzim 1905, kdy habsburskou říší otřásaly vlny demonstrací.

¹³⁸ Více např. Josef HARNA, *Česká strana národně sociální*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl. Období 1861–1938, Brno 2005 s. 395–412.

¹³⁹ *Plzeňská justice*, *Nová doba*, 6/ 96, 4. 12. 1901, s. 5. V článku je skutečně uvedeno příjmení Fressl, nikoliv Fresl, jak se uvádí v současné literatuře.

¹⁴⁰ Habrman se po vzniku ČSR pohyboval spíše ve vládní politice.

¹⁴¹ Remešův vztah k Pikovi se později zhoršil.

V dělnické Plzni nebyla v roce 1905 situace odlišná. Už prvomájová oslava dělníků ze Škodových závodů se nesla v duchu boje za všeobecné volební právo. Redakce *Nové doby* zavedla zvláštní rubriku nazvanou *Za všeobecné právo hlasovací*, kde v téměř každém čísle podávala informace o aktuální situaci. Dne 10. října 1905 se na hlavním plzeňském náměstí (dnešní nám. Republiky) konal velký tábor lidu svolaný sociální demokratií, kterého se účastnilo 10 000 lidí, a kde Luděk Pik vyzval „k boji za rovnost občanskou v řadách dělnické strany sociálně demokratické“.¹⁴² Akce za všeobecné volební právo střídaly jedna druhou. Tak např. v neděli 5. listopadu 1905 se sešli manifestanti, aby si vyslechli projevy Pika a Habrmana. Pik přinesl informace o situaci v Praze a vyzval ve vytrvání v boji za všeobecné hlasovací právo. Následující den proběhla v Plzni ohromná manifestace a v den generální stávký 28. listopadu 1905 se na Mikulášském náměstí v právě vznikající plzeňské dělnické čtvrti Petrohrad sešlo přibližně 20 000 manifestantů, kteří po té pochodovali z Petrohradu do centra Plzně. Luděk Pik, jakožto místní čelný sociálně demokratický předák, nezůstával přirozeně stranou dění a aktivně se účastnil jako řečník demonstrací a manifestací, jak vypovídají novinové zprávy.¹⁴³

Dne 6. prosince 1905 přijala předlitavská vláda rozhodnutí o přetvoření volebního systému na základě zavedení všeobecného hlasovacího práva a zrušení dosavadního kuriálního systému a v únoru 1906 předložila vláda parlamentu návrh volební reformy.¹⁴⁴ Tím snaha sociálních demokratů nepolevila a celý volebně reformní proces byl v Plzni bedlivě sledován a kritizován, třebaže manifestace polevily. V *Nové době* z března 1906 se kupříkladu píše: „Referent soudr. Pik, zmíniv se o boji dělnictva za volební právo praví, že podaná předloha jest pouze splátkou na účet vládě lidem předložený. Přijímáme-li předlohu, nepravíme, že jest dokonalou. My žádáme její zdokonalení a přiblížení jí požadavku naprosté rovnosti a všeobecnosti a postaráme se, by všechna ustanovení, jež rovnost a všeobecnost ruší, byla odstraněna. Příští demokratický parlament bude míti

¹⁴² *Manifestační tábor lidu*, *Nová doba*, 10/82, 14. 10. 1905, s. 3.

¹⁴³ Obsahy jeho projevů a řečí však k dispozici nejsou, ani *Nová doba* se o nich nezmiňuje. Důvodem je patrně to, že tyto řeči byly pronášeny spontánně a nebylo nikoho, kdo by je zaznamenal.

¹⁴⁴ Jan GALANDAUER, *Sociální demokracie v Rakousku a všeobecné rovné hlasovací právo*, Střed. Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století 1, 2009, s. 88. K otázce všeobecného volebního práva dále např. Luboš VELEK, *Myšlenka zavedení všeobecného, rovného a přímého volebního práva v obecném a českém kontextu*, tamtéž, s. 58–67.

veliký úkol na vybudování dokonalého volebního řádu. Dělnictvo musí být připraveno na boj proti nepřátelům reformy a k příštím volebním zápasům.¹⁴⁵

Nakonec byl po dlouhých jednáních 1. prosince 1906 přijat zákon o zavedení všeobecného volebního práva do předlitavského parlamentu. Ten následně v lednu 1907 sankcionoval císař a na jeho základě byly 19. února 1907 vypsány volby do Říšské rady,¹⁴⁶ které Luděk Pika katapultovaly do vysoké rakouské politiky.

3.3. Předválečná léta – Luděk Pik poslancem Říšské rady (1907–1914)

Společenský a politický kvas v Předlitavsku, jenž začal počátkem roku 1905, vyústil o více než dva roky později konáním prvních voleb do předlitavského parlamentu na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva. Sociální demokraté měli na zavedení volební reformy bezesporu největší podíl. Právě oni mohli z odstranění nerovného kuriálního systému nejvíce vytěžit ve chvíli, kdy každý volič mohl odvolit pouze jednou, přestože naprostá rovnost hlasů zajištěna nebyla.¹⁴⁷

Růst plzeňského sociálně demokratického hnutí prožíval v těchto letech svůj největší boom. Za pouhé tři roky (1904–1907) se počet členů plzeňské krajské sociálně demokratické organizace zvýšil z přibližně 3 500 na 8 500,¹⁴⁸ což je pravděpodobně výsledek všeobecné aktivizace dělnictva v těchto letech.¹⁴⁹ Přesto byla sociální demokracie víceméně omezena na průmyslové regiony, jak vypovídá tato zpráva: „Řečník (myšleno Pik – pozn. JB) líčí úspěchy hnutí ve směru rozvoje organizací, počtu organizovaných soudruhů. Jen tam, kde kraj jest převahou zemědělským, tam hnutí nedodělává se takových úspěchů, jako v krajích průmyslových.“¹⁵⁰

Luděk Pik věnoval volbám stejně jako ostatní čelní sociální demokraté značnou pozornost. Kandidoval v 53. volebním okrese, který zahrnoval soudní okresy Rokycany,

¹⁴⁵ *Za všeobecné právo hlasovací*, Nová doba, 11/18, 3. 3. 1906, s. 2.

¹⁴⁶ Jan GALANDAUER, *Sociální demokracie*, s. 89.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Karel BARTOŠEK – Karel PICHLÍK, *Z dějin dělnického hnutí Plzeňsku. O úloze pravicových sociálních demokratů*, Praha 1954, s. 21–22. Je otázkou do jaké míry je možno věřit této problematické publikaci z roku 1954.

¹⁴⁹ Zmíněná publikace je silně poznamenána dobou, v které vznikla, a tak nemůžeme očekávat, že by se „pravicových reformistů“ v plzeňské ČSDSD její autoři nějak zastali.

¹⁵⁰ *Konference XVIII. vol. okresu*, Nová doba, 10/93, 22. 11. 1905, s. 1.

Zbiroh a Březnici. Není známo, proč nekandidoval v nějakém z plzeňských volebních okresů. Sám Pik v pamětech k tomu poněkud sebeckvalně uvádí: „Nejprve bylo rozhodnuto, abych kandidoval v Plzni na XV. vol. okresu /Pražské a Saské předměstí/. To byl pro mne příliš malý prostor. ‚Mám-li kandidovat, nominujte mne na venkovský okres, město je příliš malé pro moje mladé síly.‘ A tak jsem se dostal se svojí kandidaturou do venkovského okresu [...].“¹⁵¹

Ať už si volební okres Pik skutečně dobrovolně vybral či nikoliv, představoval pro jedenatřicetiletého Pika určitou výzvu. Rokycansko bylo z těchto tří regionů jediné, kde se ve větší míře soustřeďoval průmysl, jelikož v blízkosti Rokycan se nacházela naleziště uhlí. Okolí Zbiroha mělo více zemědělský charakter. Zde a na Rokycansku byl ovšem Luděk Pik svou agitační činností přeci jenom znám již z dřívějších let, jelikož řečnil i v obcích v okolí Plzně, kde plzeňská sociální demokracie soutěžila o přízeň rolníků s agrární stranou. Naproti tomu téměř výhradně zemědělské Březnicko bylo od dvou jmenovaných regionů poměrně vzdálené, navíc odtržené pásem Brd a Luděk Pik zde dříve nepůsobil. „Ty dva více zemědělské okresy měly paralyzovat Rokycansko. Proto jsem se soustředil na práci v okresu březnickém a na Zbirožsku. Za sobotu a neděli vykonal jsem pět až šest schůzí voličských při pěších cestách hodiny trvajících.“¹⁵²

Jak už jsem zmínil a jak se následně ukázalo v nadcházejících volbách, hlavní konkurenci pro sociálního demokrata Pika v převážně venkovském 53. volebním okresu představovala Československá strana agrární.¹⁵³ Zajímavé je, že proti němu shodou náhod stanul ředitel hospodářské školy v Rokycanech Josef Babánek, Pikův bratranec z matčiny strany. To ale nic neměnilo na tom, že proti sobě stanuli kandidáti ze dvou odlišných politických táborů.¹⁵⁴

Volby do Říšské rady se konaly 14. května 1907, tedy přesněji řečeno jejich první kolo, v kterém byl Pik zvolen poslancem. Ve výsledcích prvního kola voleb nechal Pik čtyři protikandidáty daleko za sebou. Z 14 509 oprávněných voličů 53. volebního okresu jich hlasovalo pro sociální demokracii (Pik) 8 090, pro agrární stranu (Babánek) 3 545, pro

¹⁵¹ AMP, fond Luděk Pik, k. 279 (um. 279/88), i. č. 27826, strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 49.

¹⁵² AMP, fond Luděk Pik, k. 279 (um. 279/88), i. č. 27826, strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 50. Vzhledem k Pikově čínorodé povaze, dále faktu, že se většinou tyto agitační schůze odbyvaly o víkendech, a k tehdejší dopravní možnosti, je to poměrně pravděpodobné.

¹⁵³ K problematice agrárníků více: Jaroslav ROKOSKÝ, *Agrární strana*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl. Období 1861–1938, Brno 2005, s. 413–441.

¹⁵⁴ AMP, f. Luděk Pik, k. 279 (um. 279/88), i. č. 27826, strojopisný koncept Pikových pamětí, s. 50.

stranu národně sociální (Adam) 786, pro klerikály (Bambas) 509 a pro společného kandidáta mladočechů a staročechů Holého 319.¹⁵⁵ Z celkového přibližného počtu odevzdaných hlasů 13 300¹⁵⁶ získal Luděk Pik okolo 61 %, což byl jeden z nejlepších volebních výsledků pro sociální demokracii v Čechách a nejlepší na českém západě.¹⁵⁷ *Nová doba* k tomu uvádí: „Když o 6. hod. večer se již vědělo, že je soudr. Pik zvolen, [...] byl vztyčen rudý prapor z hořejšího okna Dělnického domu a zástupy přítomných před Dělnickým domem a v místnostech Dělnického domu byly přímo tak nadšeny, že z plných plic provolávaly soudruhu Pikovi [...] „Na zdar!“¹⁵⁸

Nejen Pik ale celá sociálně demokratická strana slavila na českém západě ohromný úspěch: hlasovalo pro ni 41 989 voličů, zatímco součet hlasů získaných všemi ostatními stranami dohromady byl jen 37 620.¹⁵⁹ Na českém západě zvítězili i další dva lídři z plzeňské trojky Habrman a Remeš, a dále Václav Johanis¹⁶⁰ a Václav Folber. „Rakousko nejsocialističtější stát, Čechy nejsocialističtější zemí v Rakousku!“¹⁶¹ stálo na titulní stránce prvního povolebního čísla *Nové doby*.

Sociální demokracie se s tímto výdobytkem nespokojila, v následujících letech požadovala zavedení všeobecného rovného volebního práva i do všech ostatních zastupitelských orgánů (obecních, okresních a zemských).¹⁶² Požadavek byl formulován na VIII. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaném Plzni v srpnu 1907.¹⁶³ Luděk Pik nakonec i ve své uvítací řeči sjezdu tento požadavek zmínil.¹⁶⁴

¹⁵⁵ *Počet hlasů stran na českém západě o první volbě*, *Nová doba* 12/39, 18. 5. 1907, s. 3. V některých pramenech pozdějšího data se lze dočíst, že pro Pika hlasovalo „jen“ 8 037 či 8 038. Výsledky se nepatrně liší i u ostatních kandidátů. Na celkovém výsledku tato skutečnost však nic nemění.

¹⁵⁶ Údaje se v různých pramenech opět liší. Všechny však uvádí čísla pohybuující se v těsné blízkosti výše uvedeného počtu.

¹⁵⁷ *Počet hlasů stran na českém západě o první volbě*, *Nová doba* 12/39, 18. 5. 1907, s. 3. Pojmem „český západ“ zde myslím nejzápadnější výspu národnostně českého osídlení, kterou představovalo Kralovicko, Plzeňsko, Klatovsko, Rokycansko a Domažlicko, území totožné s oblastí působnosti plzeňské krajské sociálně demokratické organizace. Pojem „západní Čechy“ evokuje oblast zahrnující i národnostně německé oblasti jako Tachovsko, Karlovarsko a Chebsko.

¹⁵⁸ *Dojmy z voleb*, *Nová doba*, 12/39, 18. 5. 1907, s. 5.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 3.

¹⁶⁰ Václav Johanis (1872–1939), sociálně demokratický předák, politik a novinář. Po vzniku ČSR poslanec NS, senátor a ministr pro zásobování lidu. Původním povoláním obuvník. Více: Josef TOMEŠ, *Průkopníci a pokračovatelé*, s. 65.

¹⁶¹ *Nová doba*, 12/39, 18. 5. 1907, s. 1.

¹⁶² Miloslav VOLF, *Naše dělnické hnutí v minulosti*, Praha 1947, s. 197.

¹⁶³ Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman*, s. 94. Petr PROKŠ (ed.), *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*, Praha 1999, s. 68.

¹⁶⁴ *Sjezd československé sociální demokracie v Plzni*, *Nová doba*, 12/64, 14. 8. 1907, s. 1.

Pikova činnost na půdě nejvyššího předlitavského zákonodárného orgánu byla velice bohatá a její důkladná analýza by přesahovala rámec této práce. Většinou se týkala praktických opatření ve prospěch podbrdské oblasti, kterou v Říšské radě zastupoval. Jedním z nejvýznamnějších projektů, v kterém se říšský poslanec Pik angažoval, byla stavba silničního mostu přes řeku Berouнку u obce Zvíkovec. Dokládá to korespondence Okresního výboru ve Zbiroze s Pikem. O celé věci se jednalo v letech 1908–1909 a nakonec se podařilo za Pikovy pomoci dosáhnout jistých úspěchů, přestože jsou k dispozici jen kusé zprávy. V dopise zbirožského okresního výboru adresovaném poslanci Pikovi se o tom píše následující: „Okresní výbor ve schůzi své dnešní vzal zprávu tuto (o poskytnutí státního příspěvku na stavbu mostu – pozn. JB) mile na vědomí a usnesl se na tom, vysloviti Vašemu Blahorodí vřelé díky za účinnou podporu, kterou Jste věci této věnoval a blahopřáti k úspěchu Vašemu.“¹⁶⁵ Mezi další projekty, o jejichž realizaci Luděk Pik poslaneckou prací usiloval, byla např. budova nádraží u Zbiroha,¹⁶⁶ jež sloužila pasažérům do nedávné doby. Ne každý byl ale realizován, např. projekt vybudování železničního napojení Radnic na Rakovník přes Křivoklát se neuskutečnil.

Projekty týkající se infrastruktury nebyly jedinou náplní Pikova angažmá ve vídeňském parlamentu. V říšském poslanci našli jeho voliči i svého zastánce. Velice se angažoval ve věci vysloužilých horníků (provizionistů) tzv. mirošovsko-libušínské bratrské pokladny, kterou si tito horníci dříve zbudovali, a jež jim měla sloužit k vyplácení podpor a penzí v době nemoci či stáří. Nový majitel mirošovsko-libušínských dolů údajně nechtěl převzít spolu s nimi zmíněnou bratrskou pokladnu, čímž by se vyhnul jakýmkoliv povinnostem vůči horníkům ohledně vyplácení důchodů a podpor. Celý spor se táhl několik let, pokladna byla nakonec zrušena, poškozeným provizionistům byla vyplacena alespoň náhrada. Právě Pik s Habrmanem poukázali na problém mirošovských provizionistů, když podali v parlamentu pilný návrh, na jehož základě se věci začala věnovat příslušná ministerstva.¹⁶⁷

¹⁶⁵ AMP, f. Luděk Pik, k. 289 (um. 289/73), i. č. 28779, dopis Okresního výboru Zbiroh adresovaný L. Pikovi ze 14. 7. 1909. Jakým způsobem Pik však u vlády či příslušných ministerstev intervenoval, však není přímo známo, jelikož ve stenografických protokolech Říšské rady, jež jsou přístupné (naskenované) na webových stránkách Rakouské národní knihovny (ÖNB), kupodivu žádné návrhy či interpelace týkající se právě zvíkoveckého mostu nejsou.

¹⁶⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 276 (um. 276/198), i. č. 27104, L. Pikovi adresovaný děkonný dopis Okresního výboru Zbiroh ve věci zřízení nové staniční budovy ve Zbiroze z 23. 5. 1912.

¹⁶⁷ *Mirošovští provizionisté a uhlobaroni*, Nová doba 17/75, 21. 6. 1912, s. 3.

V obecném širším smyslu Pikovy návrhy a parlamentní výstupy se týkaly všeobecné sociálně demokratické kritiky vzrůstajícího rakousko-uherského militarismu. Pik byl např. pro lepší případné zajištění válečných vdov či sirotků, zkvalitnění životního pojištění, ale i např. podpory zemědělců,¹⁶⁸ což mohlo mít určitý politický podtext z důvodu snahy sociální demokracie proniknout na venkov. Většina návrhů a interpelací však měla regionální „praktičtější“ charakter. Ve srovnání s jinými zákonodárci byl však Luděk Pik na půdě předlitavského parlamentu rozhodně jeden z těch aktivnějších.¹⁶⁹ Tato aktivita se projevila ve výsledcích voleb do Říšské rady v roce 1911, kdy Pik obhájil svůj poslanecký mandát.¹⁷⁰

Přestože byl Luděk Pik vázán svými poslaneckými povinnostmi v Říšské radě, kde zastupoval zájmy venkovských okresů, bylo by chybou se domnívat, že by výrazně omezil svojí agitační, administrační či redaktorskou činnost v Plzni. Společně s Gustavem Habrmanem dle slov pamětníků se stal důležitým parlamentním zpravodajem *Nové doby*. „Když říšská rada vídeňská nezasedala, byla redakce *Nové doby* v plném provozu. Habrman i Pik se především považovali za redaktory, to bylo jejich hlavním povoláním. Všechny ostatní funkce byly jim přídatkem povinností, ale povinnost obstarat list byla jim nadevše.“¹⁷¹

Jedním z největších předválečných počinů plzeňské sociální demokracie, byla organizace V. živnostensko-hospodářské výstavy konající se v Plzni od 1. srpna do 30. září 1909. Výstava byla jakousi starší a menší předchůdkyní slavné výstavy z roku 1938, a konala se v dělnickém domě Peklo a jeho blízkém okolí při březích řeky Mže. Mohla se pyšnit jednou senzací: krátce po zahájení této výstavy byl v jejím rámci spuštěn první plzeňský biograf („elektrické divadlo“), který fungoval následujících 20 let ve spolkovém domě Peklo.¹⁷² Sám Luděk Pik byl jejím předsedou a považoval ji za své velké dílo

¹⁶⁸ Viz naskenované stenografické protokoly poslanecké sněmovny Říšské rady na webových stránkách Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek, dále jen ÖNB), zdroj: <http://alex.onb.ac.at/spa.htm>. Konkrétní inventář k Pikově parlamentní činnosti jsou k nahlédnutí v odděleně v jednotlivých volebních obdobích a zasedáních Říšské rady, např. XI. volební období (1907–1911), VIII. zasedání (17. 6. 1907 – 4. 2. 1909) – zdroj: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spa&datum=0018&page=344&size=45>.

¹⁶⁹ Soudě dle počtu návrhů řečí a interpelací a jeho srovnání aktivitou jiných říšských poslanců.

¹⁷⁰ Výsledek těchto voleb se nijak výrazně nelišil od těch v roce 1907. Luděk Pik získal 7 690 hlasů a udržel si tak suverénní náskok před agrárníky, jejichž kandidát Hejl získal 3 507 hlasů. Ostatní strany nezaznamenaly žádný větší úspěch.

¹⁷¹ Kol. autorů (ed. Josef JIROUT), *Luděk Pik*, s. 50.

¹⁷² Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 173.

a významný mezník ve vnímání sociální demokracie plzeňskou veřejností. „A bylo. Přes řeku Mži v několika dnech vyrostl most, v sále započaly instalace a za vodou rostly pavilony zábavního oddělení: skluzavka, bouda prvního plzeňského biografu, výčepní stánky, koncertní sál Společenského pivovaru a rozsáhlé oplocení. [...] A druhý den při zahájení: ano, to byl už skutečný zázrak. Oficiálně přišla i městská rada s purkmistrem Dr. Václavem Petákem v čele, zástupcové úřadů, spolků a četných korporací. Byl to den dělnické slávy, dělnického přičinění a úspěchu, historický mezník, neboť od té chvíle opustila nedělnická Plzeň svoje předsudky k Peklu.“¹⁷³

3.4. Luděk Pik za Velké války (1914–1918)

V letech 1908–1914 se začala politická situace na evropském kontinentě přiostrňovat. V roce 1908 Rakousko-Uhersko po třiceti letech okupace anektovalo Bosnu a Hercegovinu, Balkánem zmítala série válek a evropské mocnosti se předháněly ve zbrojení. Habsburská monarchie procházela krizí.¹⁷⁴ Předlitavský parlamentarismus se hroutil. V červenci 1913 byl na základě anenských patentů rozpuštěn Český zemský sněm a na jaře následujícího roku byla odročena Říšská rada, jež zůstala nesvolána až do roku 1917.¹⁷⁵ Ani ČSDSD nebyla v jednoduché situaci. Kolem roku 1910 de facto skončily veškeré vazby na německorakouské sociální demokraty, v roce 1911 se od strany odtrhli tzv. centralisté¹⁷⁶ a s odročením Říšské rady vzal za své i největší výdobytek sociální demokracie, tj. všeobecné volební právo. Krom omezování parlamentarismu, znepokojoval sociální demokraty i sílící rakouský militarismus a možnost válečného konfliktu. Na stránkách plzeňské *Nové doby* bylo možno číst články o kritice rakouského militarismu, v které byl sám Luděk Pik velmi aktivní.¹⁷⁷

¹⁷³ AMP, f. Luděk Pik, k. 279, i. č. 27826. strojepisný koncept Pikových pamětí, s. 47. Stále potřeba mít na paměti, že paměti vznikaly v poválečné době, kdy se jejich autor snažil sám sebe prezentovat v nejlepším světle, vzhledem ke kontroverzním postojům k jeho osobě po roce 1945 (resp. už 1938). Některé citace mají tedy spíše charakter ilustrativní než informativní. Pozitivní ohlasy na výstavu lze zaznamenat i v pravicovém tisku. Viz. *Zahájení V. živnostensko-hospodářské-výstavy v Plzni*, Plzeňské listy 45/173, 2. 8. 1909, s. 1–2.

¹⁷⁴ K problematice evropské politiky na počátku 20. století přehledně např. Aleš SKŘIVAN, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999, s. 242–250.

¹⁷⁵ Více Otto URBAN, *Česká společnost*, s. 549–551.

¹⁷⁶ Oficiálně Československá sociálně demokratická strana dělnická v Rakousku. Tzv. centralisté měli většinu příznivců na Moravě, strana však měla poměrně zanedbatelný význam. Politicky se centralisté orientovali více na Vídeň a na německorakouskou sociální demokracii, jež centralisty uznala za bratrskou stranu, čímž se definitivně odcizila ČSDSD.

¹⁷⁷ Čistě pro ilustraci: *Projev sociální demokracie ve Stupně*, *Nová doba* 17/115, 23. 9. 1912, s. 1.

Obavy se brzy naplnily. Dne 28. července 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku. Česká sociální demokracie válku nevířala, přesto se do žádných protiválečných akcí nepouštěla. Vlivem perzekuce a narukování členů strany byla česká sociální demokracie ochromena ve své činnosti. Pocit malosti a bezmoci ji dovedl k politické pasivitě, která trvala další dva roky. Tak by se obecně dala charakterizovat první dvě válečná léta ve vztahu k působení sociální demokracie. Na schůzi výkonného výboru plzeňské krajské stranické organizace konající se v prosinci 1914 Luděk Pik oznámil, že schůze nebyly konány z opatrnosti a vzhledem k zákazu shromažďování.¹⁷⁸

I *Nová doba*, kde ještě před válkou zaznívaly protimilitaristické postoje, nyní zcela ve své kritice utichla. Již 28. července se na jejích stránkách píše: „Přihlížejíce k mimořádným poměrům, k suspensi shromažďovacího zákona a pod. doporučujeme všem organizacím XX. kraje, aby nepořádaly žádných, ani důvěrných schůzí.“¹⁷⁹ *Nová doba* i její čelný redaktor Luděk Pik se ve svých projevech krotili a v následujících měsících se na tom nemělo nic změnit. V květnu 1915 se nekonaly žádné prvomájové oslavy či manifestace.¹⁸⁰ Dne 1. května 1915 uveřejnil Pik pod svojí novinářskou značkou –i– jakési poohlédnutí (či spíše postesknutí?) za dosavadní působnost v Plzni,¹⁸¹ na jehož konci jen opatrně, avšak s nadějemi, poznamenal: „V dnešní tak historicky významný den, budeme všichni vzpomínati na minulost, která vykazala tak bohaté úspěchy naší strany v západních Čechách. [...] Rány, které nám i všemu lidstvu zasadil úděl světové války, jsou těžké a krvácející. Ale přes to zabuší dnes naše srdce, probudí se starý žár a s myšlenkou na lepší budoucnost hrdě zvoláme [...]: „Ještě si zabojujem!““¹⁸²

Umrtnění činnosti sociální demokracie trvalo až do posledních měsíců roku 1916, kdy se konečně hnuly ledy na vnitropolitické scéně. Po smrti hraběte Stürgkha a císaře Františka Josefa I. a nástupu liberálnějšího Karla I. na trůn se politické ovzduší začalo alespoň částečně uvolňovat. V české politice se to projevilo ustavením dvou politických

¹⁷⁸ Archiv ČSSD, fond 70, i. č. 125, zápisník ze schůzí výkonného výboru ČSDSD XX. kraje (1913–1928), s. 30–31. Důkazem velmi omezené aktivity je i fakt, že schůze z 13. prosince 1914 byla první válečná schůze krajského výkonného výboru, tedy první od července 1914. Před válkou se konaly tyto schůze v průměru každé tři až čtyři týdny. Další schůze se konala opět až v dubnu 1915. Aktivita sociálních demokratů na Plzeňsku znovu ožila až na přelomu let 1916/1917, a to v souvislosti s širšími politickými změnami.

¹⁷⁹ *Záležitosti strany*, *Nová doba*, 19/90, 28. 7. 1914, s. 2.

¹⁸⁰ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny plzně v datech*, s. 182. Prvomájové oslavy odpadly i následujícího roku 1916.

¹⁸¹ Vlastně šlo o poslední příspěvek z šestidílné Pikovy série fejetonů s názvem *Patnáct roků v Plzni*.

¹⁸² Luděk PIK (–i–), *Patnáct roků v Plzni*, *Nová doba*, 20/103, 1. 5. 1915, s. 6.

orgánů: Českého svazu, tedy sdružení českých poslanců na Říšské radě a Národního výboru. I v sociální demokracii se věci začaly dávat do pohybu.

Předválečná česká sociální demokracie byla víceméně názorově sjednocená pod teoretickými austromarxistickými výstupy Bohumíra Šmerala. Šmeral si dominantní postavení udržel i ve válečných letech a do roku 1917 neměl ve straně žádného významnějšího konkurenta. To se mělo brzy změnit. K prvním náznakům nové situace došlo koncem roku 1916 právě v souvislosti s ustavením Českého svazu. Dne 8. a 9. prosince 1916 se konalo zasedání zastupitelstva ČSDSD v Lidovém domě, kde poprvé vystoupili proti dosavadní politice strany Habrman¹⁸³ a Pik, kteří protestovali proti umrtvování politických organizací a nedemokratickým poměrům ve straně.¹⁸⁴ Již 20. listopadu 1916 byl v *Nové době* uveřejněn Pikův článek, v němž autor pochybuje o demokratičnosti strany a poukazuje na skutečnost, že při tak „zodpovědném kroku (ustavení Českého svazu – pozn. JB) mělo být více šetřeno ve straně platných ustanovení a postupováno tak, aby zodpovědnost za důležitý ten akt byla přenesena na širší instance a korporace strany“.¹⁸⁵ V ČSDSD se tak začaly rýsovat základy opozice proti Šmeralovu vedení, která později vešla ve známost jako tzv. národní opozice (dále jen Plzeňští), třebaže v této době se ještě vesměs Plzeňští otevřeně neodkláněli od austromarxistického pojetí k ideji samostatného státu.¹⁸⁶

Poslední dva roky války znamenaly pro plzeňské obyvatelstvo krušnou dobu. Objevovaly se potíže se zásobováním obyvatelstva vedoucí k hladovým bouřím.¹⁸⁷ V roce 1917 se množily stávky, v nichž nejaktivnější složkou byli dělníci Škodových závodů, významného zbrojního dodavatele pro rakousko-uherskou armádu. Tvrdé zásahy ze strany

¹⁸³ Habrman své prožitky z války shrnul ve svých pamětech Gustav HABRMAN, *Mé vzpomínky z války. Črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*, Praha 1928, 281 s. Ostatní úseky svého života pak v knize Gustav HABRMAN, *Z mého života. Vzpomínky*, Praha 1924, 318 s.

¹⁸⁴ Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral*, Praha 1996, s. 59–60.

¹⁸⁵ Luděk Pik (L. P.), *Ku společnému projevu českých stran*, *Nová doba* 21/275, 20. 11. 1916 s. 2. Stížnost Plzeňských byla nakonec uznána s tím, že výkonný výbor, který o vstupu do Českého svazu rozhodl, byl nucen jednat rychle. *Nová doba* 21/293, 11. 12. 1916, s. 2.

¹⁸⁶ Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí*, s. 63–64.

¹⁸⁷ K problematice zásobování a sociálních poměrů v Plzni za první světové války existuje celá série článků plzeňského historika Karla Řeháčka, která by sama vydala na samostatnou knihu. Karel ŘEHÁČEK, *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914–1918)*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje* 42, Plzeň 2007, s. 277–336. Karel ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917–1919)*, in: I. Martinovský (ed.), *Minulostí západočeského kraje*, 40, Plzeň 2005, s. 181–248. Karel ŘEHÁČEK, *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914–1919*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje*, 41/1, Plzeň 2006, s. 199–294.

státu proti demonstrantům, stávkujícím a nespokojencům stále více stavěly obyvatele proti habsburskému státu.¹⁸⁸

Tímto procesem procházeli i Plzeňští v čele s L. Pikem a G. Habrmanem, kteří se postupně vymezovali vůči Šmeralově austrofilské politice. Zpočátku jen nevýrazně. V prvních jarních měsících se žádné velké odchylky vůči pražskému vedení nijak výrazně neprojevovaly. Zřetelnější rozdíly je možno zaznamenat až z prvomájových oslav v roce 1917, které v Plzni proběhly naprosto spontánně, a Pik byl jimi velmi zaskočen.¹⁸⁹ Pik a Habrman pronesli jen improvizované projevy ovšem již s požadavkem (na rozdíl do Prahy) na sebeurčení národů.¹⁹⁰ Obecně se ale ještě Plzeňští neprezentovali jako opozičníci. Luděk Pik uvedl na toto téma v *Nové době* následující: „Abychom šli hned k jádru věci, pravíme jednou provždy a otevřeně: [...] plzeňští sociálně demokratičtí poslanci a Nová doba nerepresentují žádný organizovaný menšinový útvar opoziční a také pochopitelně jejich taktika a projevované názory nesměřují k tomu, aby byla porušena jednota strany, [...]“¹⁹¹ Přestože tedy Plzeňští ještě proti celostranickému vedení otevřeně nevystoupili, byli již jako opozice v květnu 1917 evidentně chápáni.¹⁹²

Jestliže v květnu 1917 se objevovalo podezření, že plzeňští sociální demokraté nejsou zcela loajální k vedení ČSDSD, v červnu téhož roku se toto podezření ukázalo být jako opodstatněné. Ze strany Pika vzrůstala kritika na adresu předsedy strany Šmerala. V jednom článku Pik Šmerala kritizoval, že v Českém svazu – jehož byl Šmeral místopředsedou – nejsou zcela dodržovány demokratické principy, a že politika Českého svazu „zavání“ oportunismem. „Nemíníme také, že by Č. svaz měl dělati jen politiku na venek lesklou a líbivou, ale stejně by nebylo účelné, aby svazová politika zabředla do sfér politiky krajně oportunní, jak je čelnými a zodpovědnými politiky prezidia (Českého svazu – pozn. JB) reprezentována.“¹⁹³

Mezitím se radikalizovala situace v Plzni. Na jaře 1917 si dělníci Škodových závodů zvolili nový sbor důvěrníků, ovládaný sociálními demokraty, čímž svrhli vládu

¹⁸⁸ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 126.

¹⁸⁹ Je nutno uznat, že ne vždy měli plzeňští sociální demokraté svoji dělnickou základnu zcela pod kontrolou.

¹⁹⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí*, s. 111.

¹⁹¹ Luděk Pik (–i–), *Ve vlastní věci*, *Nová doba* 23/114, 15. 5. 1917, s. 1.

¹⁹² Od května 1917 se navíc množila kritika na adresu vedení ČSDSD ze strany Plzeňských. Poměrně pregnantně to vyjádřil Zdeněk Kárník v citované práci: „Aniž se zatím Plzeňští postavili proti celé linii strany, přiváděli pražské vedení do úzkých.“ Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí*, s. 111.

¹⁹³ Luděk Pik (–i–), *Český svaz, společná jeho práce a zodpovědnost*, *Nová doba* 23/135, 11. 6. 1917, s. 1.

tzv. žluťácké organizace.¹⁹⁴ V květnu a červnu proběhla v Plzni série dělnických stávek za zvýšení mezd, kde byly již vysloveny požadavky na zřízení samostatného státu v rámci monarchie. Olej do ohně ještě přilil výbuch muniční továrny v Bolevci u Plzně.¹⁹⁵ Rozsáhlou stávkou „Škodováků“ vyvolalo rozhodnutí vlády o zmilitarizování podniku. Pik vyzval dělníky, aby se vrátili do práce, a podařilo se mu dojednat propuštění většiny zatčených dělníků. Ve Škodovce v té době pracovalo taktéž mnoho nečeských dělníků, kteří se dostali s Pikem do konfliktu ohledně ukončení stávky. Plzeňské sociálně demokratické vedení se od té doby orientovalo výhradně na české dělníky a začalo se profilovat více národně.¹⁹⁶

Červen 1917 lze chápat jako dílčí přelom, kdy Plzeňští fakticky uznali svůj opoziční poměr vůči předsedovi Šmeralovi. K otevřenému střetu ještě nemohlo dojít, jelikož Plzeňští neměli dost sil. Situace se změnila v létě 1917, kdy se k nim přidali i stoupenci Františka Modráčka a také Rudolf Bechyně.¹⁹⁷ Mezitím se Plzeňští snažili vypořádat se svým postojem k monarchii, a to prostřednictvím nebývale rozsáhlé série Pikových novinových článků s názvem *Státoprávní a federativní snahy v Rakousku*, kde autor líčí historii státoprávních požadavků české politiky od roku 1848. V posledních článcích Luděk Pik vysvětluje, že český národ splňuje politické, kulturní a hospodářské podmínky k založení vlastního národního státu v rámci federace svobodných národních států.¹⁹⁸

V závěru léta 1917 probíhalo finální tříbení sil opozice¹⁹⁹ stavící se proti pasivní austrofilské Šmeralově politice. K rozhodujícímu střetu dochází na zasedání zastupitelstva strany 28. a 29. září 1917, kde opozice přednesla své požadavky.²⁰⁰ Výsledná rezoluce tyto

¹⁹⁴ Václav ČEPELÁK, *Dějiny Plzně*, s. 229. Tzv. žluťácký spolek, což je dobový název pro Spolek dělníků Škodových závodů a. s. v Plzni, byl zřízený vedením podniku v srpnu 1909 za účelem odvést pozornost dělnictva od sociální demokracie a politického organizování vůbec. Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 171.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 184–185.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 185.

¹⁹⁷ Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman*, s. 106.

¹⁹⁸ Luděk Pik, série článků *Státoprávní a federativní snahy v Rakousku*, *Nová doba* 23/168 – 212, 19. 7. – 8. 9. 1917. O naprosté samostatnosti, tj. vystoupení ze svazků podunajské monarchie, které propagovali národní sociálové, nikdo v té době v sociální demokracii neuvažoval.

¹⁹⁹ Pojem opozice je poměrně problematický, netvořili ji jen Plzeňští, ale i Modráčkova skupina a další nespokojenci s vedením ve straně. Modráčkovce i Plzeňské je možné zařadit do velké opoziční skupiny, zároveň by však bylo chybou je chápat jako jedno a totéž.

²⁰⁰ Opozice požadovala odmítnutí žofínské rezoluce o národnostní otázce z roku 1913 a veřejné odsouzení dosavadní politiky vedení, dále nové obsazení klíčových orgánů strany (výkonný výbor, ústřední sekretariát,

požadavky obsahovala, krom odsouzení dosavadní austrofilské politiky vedení strany. Rezoluce rovněž znamenala částečnou obměnu vedení, v kterém nyní zasedali i Plzeňští. Habrman v širším výkonném výboru strany, Pik v zastupitelstvu strany.²⁰¹ Přestože se tak docela nejednalo o stranický puč, opozičníci si pozice ve straně již udrželi. Československá sociální demokracie ukončila austrofilský aktivismus a nastoupila pozvolnou cestu rozchodu s habsburskou monarchií. Luděk Pik ve svých člancích rovněž kladl důraz na otázku sebeurčení národů.

Co se týče plzeňského zázemí, i zde byl rok 1918 ve znamení rozsáhlých stávek, manifestací, hladových bouří, ale i střety civilistů s rakouskými orgány. Generální stávka proběhla v Plzni 22. ledna 1918 a byla spojena s demonstrací na hlavním plzeňském náměstí, již se účastnilo 35 000 lidí, a na níž za sociální demokracii promluvil Luděk Pik. Krom požadavků, jako bylo zlepšení zásobování, se na demonstracích objevovala hesla za ukončení války a sebeurčení národů.²⁰² Akty odporu střídaly jeden druhý. Dne 21. června 1918 došlo dokonce k palbě do davu shromážděných před pekařským krámem na plzeňském Petrohradě.²⁰³

Situace vygradovala na podzim 1918 v souvislosti s mezinárodními a vnitrorakouskými procesy. Dne 14. října 1918 proběhla v Plzni opět rozsáhlá generální stávka a na plzeňském náměstí se shromáždil třicetitisícový dav, ke kterému promluvili zástupci politických stran, za ČSDSD Luděk Pik.²⁰⁴ Dne 17. října 1918 vyzvala *Nová doba*, aby byl v Plzni zřízen národní výbor (dále jen NV) a 27. října téhož roku bylo završeno jednání o podobě plzeňského NV mezi českými politickými stranami a plzeňský NV byl ustaven.²⁰⁵ Luděk Pik se stal jeho jednatelem a byly mu přiděleny některé další funkce.²⁰⁶ To se již odehrálo na půdě nového československého státu.

redakce *Práva lidu a Rovnosti*), revizi organizačního řádu a vytvoření osmnáctičlenného výkonného výboru strany, jenž by se scházel každý měsíc. Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí*, s. 187–188.

²⁰¹ *Významné zasedání a rozhodnutí zastupitelstva strany*, *Nová doba* 23/231, 1. 10. 1917, s. 1.

²⁰² Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 188.

²⁰³ Tamtéž, s. 190.

²⁰⁴ Václav ČEPELÁK, *Dějiny Plzně*, s. 239–240.

²⁰⁵ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 192–193.

²⁰⁶ Václav ČEPELÁK, *Dějiny Plzně*, s. 242.

3.5. Shrnutí

V letech 1901–1914 se v plzeňské sociální demokracii utvořilo vládnoucí trio Gustav Habrman – Luděk Pik – Antonín Remeš. To ovládalo plzeňskou organizaci strany až do konce třicátých let, s výjimkou G. Habrmana, který zemřel v roce 1932. Jejich ústředním orgánem se stala *Nová doba*, která přinášela protirakouské, antiklerikální a antimilitaristické články. Co se týče ideového zaměření, plzeňské vedení přílišným zájmem o socialistickou teorii nikterak nevynikalo. *Nová doba* mnoho teoretických úvah z pera hlavních redaktorů nepřinášela. Z tohoto hlediska není možné určit ani přímý vztah k jednotlivým socialistickým teoriím a jejich autorům. Velký vliv na osobnosti plzeňské sociální demokracie měly především myšlenky T. G. Masaryka, který byl na počátku roku 1907 do Plzně pozván na přednáškový cyklus o socialismu.²⁰⁷ Sám Luděk Pik byl znám pro svůj důraz na praktickou politiku strany a stranických organizací. Sociálně demokratická Plzeň zkrátka neměla vlastního dvorního ideologa, jakým byl v Praze např. Bohumír Šmeral.

Jaká byla Pikova pozice v plzeňské sociální demokracii mezi lety 1901–1918? Na tuto otázku nelze odpovědět bez vysvětlení vztahů v plzeňské vládnoucí trojici. V roce 1901, kdy se všichni, tj. Habrman, Remeš a Pik, sešli v Plzni, mezi nimi existovaly velké rozdíly. Remeš a Pik byli stejně staří (oba nar. 1876) a měli zhruba stejně zkušeností ze stranické a redaktorské práce, snad s jedinou výjimkou, že Pik se ještě navíc angažoval v devadesátých letech devatenáctého století v pokrokovém hnutí. Gustav Habrman (nar. 1864) byl oproti nim „ostřílený mazák“, který měl zkušenosti již z osmdesátých let devatenáctého století, tj. z období zesílené policejní perzekuce a rozštěpení sociálních demokratů na umírněné a anarchisty. Habrman na rozdíl od Pika a Remeše navštívil i zahraničí (Paříž, Amerika). Cestoval více i v časech první světové války. Účastnil se konference ve Stockholmu. Navštívil Švýcarsko a měl určité konexe na Masarykovu odbojovou skupinu. Za války se dostal do vedení ČSDSD a po válce zasedal jako ministr v několika československých vládách. Měl více zkušeností, byl starší, a patrně proto tvořil

²⁰⁷ Přednáškový cyklus vycházel na pokračování v *Nové době* v lednu a únoru 1907. O Masarykových návštěvách v Plzni více Jan RYBA, *Masaryk v Plzni*, Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Dějepis. 16, Plzeň 1995, s. 71–80.

v plzeňské sociální demokracii pomyslného „muže číslo jedna“. Rozhodně byl nejvýznamnější osobou předválečné a válečné sociální demokracie.²⁰⁸

Remeš se ukázal být spíše úředníkem než politikem, jeho schopnost pro vedení hospodářských záležitostí strany byla užitečná v pozdějších letech při jeho působení v plzeňské městské radě. Přestože stejně jako Habrman či Pik řečnil na schůzích a psal články do *Nové doby*, nebylo to jeho hlavní náplní práce. Podle paměti lidí z jeho okruhu to byl člověk neobyčejně pracovitý a skromný, který údajně později ve třicátých letech dokonce odmítl křeslo ministra financí s poznámkou, že „nemá salónního úboru“.²⁰⁹

Luděk Pik byl vykonavatelem praktické politiky, řečnil na schůzích, referoval, činil projevy a hlavně psal články. Za války, když byl Habrman mnohdy pryč, fakticky řídil stranu v Plzni. Dle pamětníků měl dobrý organizační talent, vůdčího ducha, a byl vynikajícím, neodbytným polemikem.²¹⁰ Když Habrman po válce odešel do vlády jako ministr, plzeňské sociální demokracii vládnul Pik. Jeho politické zkušenosti se ukázaly být prospěšné ve starostenské funkci.

Každý z vládnoucího tria měl tedy nějakou svoji specifickou funkci. Nyní se pokusím je ve stručnosti na závěr pojmenovat. Gustava Habrmana bychom mohli označit jako myslitele, diplomata, hlavu plzeňské strany. Antonín Remeš pak zastával úlohu administrátora a hospodáře. Konečně, Luděk Pika je možné považovat za onoho realizátora praktické politiky, vykonavatele a bojovníka v jedné osobě.²¹¹

²⁰⁸ K osobě Habrmanově více Šlehoferova zmíněná práce.

²⁰⁹ AMP, fond Šíp Augustin, karton 322 (um. 322/2), i. č. 29770, strojopisné paměti Augustina Šípa, s. 13.

²¹⁰ Toto je možné se dočíst jak v citované publikaci *Luděk Pik. 60 let života. 35 let práce na Plzeňsku* či opět v pravděpodobně méně zaujatých pamětech A. Šípa. AMP, f. Šíp Augustin, k. 322, i. č. 29770, strojopisné paměti Augustina Šípa, s. 12.

²¹¹ Velmi podobné rozlišení úloh všech tří politiků lze vysledovat rovněž z knihy *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*

4. Starostenství a první republika (1918–1938)

V roce 1919 se Luděk Pik stal starostou města Plzně. Pik nebyl prvním plzeňským starostou úřadujícím již na území ČSR, ani první osobou, která byla označována za starostu Plzně,²¹² a dokonce ani, i přes dlouhé starostování, nejdéle úřadujícím zvoleným vrchním představitelem města.²¹³ Minimálně jeden primát však lze Luděku Pikovi přiznat: byl prvním plzeňským starostou z řad politické levice. Prvním, který nereprezentoval staré městské honorační strany, jež si držely své pozice v municipální politice do konce existence habsburské monarchie.²¹⁴ Zvolení sociálního demokrata do čela města souviselo s celkovými poválečnými levicovými tendencemi v československé společnosti. Sociální demokracie měla koneckonců v Plzni ze všech politických subjektů nejsilnější podporu a její místní představitelé jako Pik nebo Habrman byli aktivními účastníky boje za nový československý stát. V éře Luděka Pika zažila Plzeň nebývalý všestranný rozvoj, srovnatelný snad s přelomem devatenáctého a dvacátého století a s úřadováním Václava Petáka.

Jakým způsobem se na tomto rozvoji Pik podílel a jak vlastně fungovala obecní politika v Plzni za jeho úřadování, bude hlavními tématy následujících několika odstavců. V prvním z nich bude ponechán prostor pro charakterizaci popřevratové situace v západočeské metropoli a tehdejší působení L. Pika, kterou jsem pojal jako úvodní část k celé kapitole, a kterou chápu jako určité přechodné období v dějinách ČSR, města Plzně ale i v životě L. Pika. Co se týče informačních zdrojů, kapitola je vystavěna především na příslušné odborné literatuře,²¹⁵ korespondenci a pramenech úřední povahy a článcích z dobového tisku, popř. Pikových spisů s politickou a hospodářskou tematikou. Pikovy paměti ke sledovanému období sice existují, ale s výjimkou několika stran se zřídka vyjadřují ke konkrétním skutečnostem a nemohou být v tomto ohledu považovány za

²¹² Tyto primáty náleží jeho předchůdci Matouši Mandlovi, který úřadoval do léta 1919, a jenž po svém zvolení v roce 1917 přestal používat titul purkmistr. Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 187.

²¹³ Byl jím purkmistr Václav Peták, jenž úřad zastával od roku 1892 až do své smrti v roce 1917.

²¹⁴ Václav Peták i Matouš Mandl se opírali o podporu bohaté měšťanské vrstvy v Plzni a sami představovali místní honoraci. Václav Peták vzešel z okruhu Národní strany (staročechů), Matouš Mandl byl národní demokrat. Karel ŘEHÁČEK, *Plzeňské události let 1900–1939 v pamětech JUDr. Františka Kříže*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje 45*, 2010, s. 277. Karel ŘEHÁČEK, *Obecní volby v roce 1919 v Plzni*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje 45*, 2010, s. 87.

²¹⁵ Vedle základních prací o vzniku Československa a dějinách Plzně je klíčovým zdrojem informací, jež má povahu spíše pramene než sekundární odborné literatury, publikace vydaná v Plzni při příležitosti uplynutí 10 roků od plzeňských událostí let 1918/1919: Kol. autorů, *Národní výbor v Plzni a státní převrat v roce 1918*, Plzeň 1928, 158 s.

hlavní materiál.²¹⁶ Skladba pramenného materiálu se zrcadlí v celkovém charakteru kapitoly, kde ústředním tématem je Pikova role v komunální politice a jeho přínos plzeňské obci spíše než jeho osobnost samotná, i když i této problematice bude věnováno několik řádek v souvislosti s postoji a názory Pikových spolupracovníků na jeho osobu.

4.1. Pikova úloha v Plzni od vzniku ČSR do obecních voleb 1919

Prvních několik měsíců si procházel právě založený československý stát svými porodními bolestmi a Plzeň nebyla v tomto ohledu žádnou výjimkou. Již 27. října 1918 byl v Plzni vytvořen národní výbor (dále jen NV),²¹⁷ jako orgán politické správy, který fakticky fungoval až do jara 1919, kdy se situace stabilizovala, a formálně byl zrušen až 10. října 1919.²¹⁸ Národní výbor měl široké pravomoci a předsedal mu plzeňský starosta Matouš Mandl. Luděk Pik, jenž se na založení NV podílel, sehrál v jeho rámci a vůbec v tehdejší politické dění klíčovou úlohu. Pik držel v tomto přechodném období hned několik významných politických funkcí. Především působil jako tajemník NV a jako takový se podílel na nejdůležitějších opatřeních té doby. Již v posledních dnech října 1918 začal NV postupně přebírat moc nad městem. Dne 30. října 1918 převzali členové NV Mandl, Pik, Halík a Bílek jménem československého státu správu Škodových závodů, téhož dne došlo také k obdobnému ovládnutí plzeňského okresního hejtmanství.²¹⁹ Pik spolu s dalšími členy NV se zasloužil o propuštění asi 130 politických vězňů z věznice na Borech.

Jedním z nejdůležitějších úkolů L. Pika byly otázky obrany a zajištění bezpečnosti v Plzni a na západě Čech. Jednalo se především o řešení následujících problémů: převzetí vojenské správy v Plzni, odchod zde deponovaných maďarských jednotek a zajištění západočeského pohraničí s pomocí nově organizovaných čs. jednotek. V první ze zmíněných oblastí došlo k průlomům až ve chvíli, kdy vídeňské ministerstvo války předalo místní vojenské správě pokyny k odevzdání vojenského velitelství do rukou NV.²²⁰

²¹⁶ Neznamená to samozřejmě, že by neměly žádnou vypovídací hodnotu.

²¹⁷ Václav ČEPELÁK, *Dějiny Plzně*, s. 241. Podrobněji rozvedeno v publikaci Kol. autorů, *Národní výbor v Plzni*, 158 s.

²¹⁸ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 213-214.

²¹⁹ Správa úřadu byla svěřena Mandlovi, Pikovi, dále Bernardu Guldenerovi a Václavu Paškovi. Tamtéž, s. 204.

²²⁰ Kol. autorů, *Národní výbor v Plzni a státní převrat v roce 1918*, Plzeň 1928, s. 61.

Maďarští vojáci opustili Plzeň do 4. listopadu 1918.²²¹ Evakuace proběhla v klidu a ani v předcházejících dnech nedocházelo k žádným střetům mezi obyvatelstvem a uherskými útvary.²²²

Vedle funkce tajemníka NV byl Pik rovněž jmenován zástupcem ministra národní obrany Václava Klofáče pro západní Čechy s cílem organizovat obsazování jazykově německých oblastí v západních a severozápadních Čechách a jejich zajištění pro čs. stát. K tomu bylo přirozeně zapotřebí vojáků loajálních vůči ČSR. Za Pikovy účasti zformoval NV první čs. pluk v Plzni, jenž byl 6. listopadu 1918 posílen z fronty se navráťivšími vojáky plzeňského 35. pěšího pluku.²²³ Vytvořené vojenské útvary mohly zahájit obsazování pohraničí, které probíhalo během prosince 1918 a dokončeno bylo obsazením Falknova nad Ohří (dnešní Sokolov) a Chebu 17. prosince 1918.²²⁴ To však byla jen část Pikovy činnosti.

Vedle vojensko-politických mocenských přesunů, došlo i k významným změnám hospodářským. Především se jednalo o převzetí Škodových závodů a dalších plzeňských podniků orgány NV, na němž Pik rovněž participoval.²²⁵ Významně se podílel na řešení tehdy palčivé zásobovací krize. Přesto však vládl akutní nedostatek potravin.²²⁶ Situace probouzela vášně v řadách obyvatelstva, hlavně dělníků. Na jedné schůzi národně orientovaných dělnic konané 13. ledna 1919 vystoupila dělnice Anna Ekerová se slovy: „Poslanec Pik při stole plném žrádla zaprodal dělnictvo Škodových závodů při posledním hnutí dělnickém a s ním zaprodání jsou i všichni důvěrníci Škodových závodů.“²²⁷ Tímto obviněním se vedení plzeňské sociální demokracie zabývalo na schůzi krajského výkonného výboru strany 17. ledna 1919, kde Pik sdělil, že na Ekerovou podá trestní

²²¹ Tamtéž, s. 62–63.

²²² Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 206.

²²³ Jaroslav TOMS, *Luděk Pik – demokratický starosta Plzně v letech 1919–1938*, Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni 16. Dějepis, 1995, s. 60–61.

²²⁴ Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie a jejího představitele L. Pika v Plzni v letech 1918–1938*, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 373.

²²⁵ Škodovy závody byly v době první světové války jakožto nejdůležitější zbrojovka monarchie v německých rukou a pracovalo zde mnoho dělníků cizích národností. Právě v nich viděl NV potenciální nebezpečí. Předání však proběhlo rychle a v klidu po dohodě mezi NV a správou Škodových závodů 30. října 1918. Kol. autorů: *Národní výbor v Plzni a státní převrat v roce 1918*, nákladem města Plzně, Plzeň 1928, s. 75–82. Již v létě 1917 vznikl ve Škodových závodech sociální demokrati ovládaný Dělnický výbor (DV), který po 28. říjnu 1918 si vytvořil mezi zdejšími dělnictvem moc, kterou zneužíval k upevnění sociálnědemokratických pozic ve Škodovce. Členové DV fakticky rozhodovali o tom, kdo bude či nebude propuštěn. Více. Karel ŘEHÁČEK, *Obecní volby v roce 1919 v Plzni*, s. 73–85.

²²⁶ Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 373.

²²⁷ *Ze soudní síně*, Česká demokracie, 21/5, 7. 2. 1919, s. 4.

oznámení.²²⁸ Ekerová se Pikovi nakonec omluvila na stránkách tiskového orgánu Československé strany (národně) socialistické v Plzni.²²⁹ Ke slovním (i jiným) útokům na politiky však v této vypjaté době docházelo poměrně často.²³⁰ Umírněným se Luděk Pik ukázal, když se v otázce odstranění plzeňského morového sloupu, k němuž vyzvala *Nová doba*, postavil za stanovisko NV a pravicového českého tisku, aby byl na Velkém náměstí (dnešní nám. Republiky) ponechán, jelikož nemá přímo s habsburskou vládou nic společného.²³¹

Z uvedeného je jasné, že Luděk Pik sehrál v událostech let 1918/1919 v Plzni jednu z vůdčích rolí. Již v předválečných a válečných časech stál vedle Gustava Habrmana na špičce levicové politiky na Plzeňsku, ale patrně až angažovanost při převratových a popřevratových událostech a fakt, že v té době byl fakticky po starostovi Mandlovi v rámci NV mužem číslo dvě, tedy jakýmsi „plzeňským mužem 28. října“, ho katapultovaly do pozice, která mu mohla v případě volebního vítězství sociální demokracie v Plzni zajistit křeslo starosty. Pik se teď posunul i v hierarchii sociální demokracie, kde by byl nejvýraznější osobou před válkou chápán spíše Habrman. Důvodem byly Habrmanovy ambice a angažmá ve vysoké politice rodící se ČSR, zatímco Pikovi zůstávalo v Plzni volné pole působnosti. Habrman byl sice zvolen do plzeňského obecního zastupitelstva v červnu 1919, ale výrazně se zde neangažoval, jelikož zaujal post ministra školství a národní osvěty v Kramářově vládě.²³² I poté udržovali oba politici dobré vztahy, což dokazuje přátelsky laděná korespondence z dvacátých let²³³ i fakt, že Pik navštěvoval svého dlouholetého přítele a spolupracovníka v sanatoriu v závěru jeho života.²³⁴

Počátkem roku 1919 se přední plzeňští sociální demokraté začali zabývat nadcházejícími obecními volbami.²³⁵ Bylo jasné, že stávající starostování národního demokrata Matouše Mandla, který si během svého devatenáctiměsíčního úřadování vysloužil kritiku snad ze všech stran, červnovými volbami skončí. K nízké popularitě

²²⁸ Archiv České strany sociálně demokratické (AČSSSD), f. 70, sign. 125, Kniha zápisů výkonného výboru (XX.) krajské organizace 1913–1928, s. 100.

²²⁹ *Ze soudní síně*, Česká demokracie, 21/5, 7. 2. 1919, s. 4.

²³⁰ Karel ŘEHÁČEK, *Obecní volby v roce 1919 v Plzni*, s. 72.

²³¹ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 205–206.

²³² Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman*, s. 115. Gustav Habrman zemřel 22. března 1932.

²³³ Její část je k vidění v Pikově pozůstalosti (karton 276) v Archivu města Plzně.

²³⁴ Lukáš ŠLEHOFER, *Gustav Habrman*, s. 128.

²³⁵ K volební problematice v Plzni 1919 více Karel ŘEHÁČEK, *Obecní volby v roce 1919*, s. 56–111.

Mandlově přispěly především celkové válečné útrapy a strádání.²³⁶ Navíc národní demokracie byla pro Plzeňany přespříliš spojena s minulostí.²³⁷ V předvolební kampani sociální demokraté a národní socialisté, kteří se dohodli na společném postupu,²³⁸ přirozeně považovali za největšího politického soka právě národní demokracii, k níž se kriticky vymezovali zdůrazňováním nedostatků jejího spravování města v uplynulých letech.²³⁹ Národní demokracie nezůstala však v defenzivě, jak dokládají články z místního národně demokratického tiskového orgánu *Český deník*. Čas voleb byl provázen i řadou politických skandálů. V jednom z nich, který se odehrál až po volbách, nepřímo figuroval i Luděk Pík, když na něj, coby odpovědného redaktora *Nové doby*, starosta Mandl podal žalobu u Krajského soudu v Plzni. Důvodem bylo obvinění, vznesené na adresu vedení plzeňské národní demokracie, ze zpochybnění výsledků voleb, především mandátu Gustava Habrmana, který tou dobou již působil v Praze. Přesto, že Krajský soud v Plzni skutečně 20. srpna 1919 poslal Revolučnímu národnímu shromáždění žádost o svolení k soudnímu stíhání poslance Pika, byla celá kauza ukončena mimosoudní dohodou mezi oběma stranami. V *Nové době* bylo 16. září 1919 uveřejněno prohlášení, v němž sociální demokracie popírá jakoukoliv spojitost národní demokracie s tímto útokem na Habrmana a vítěze voleb obecně,²⁴⁰ a 24. září 1919 byla žaloba stažena.²⁴¹

Nyní k samotným volbám do plzeňského obecního zastupitelstva. Pro většinu Plzeňanů představovala nejvíce přijatelnou volební možnost sociální demokracie, která byla v Plzni v předvolebních přípravách nejaktivnější.²⁴² V porovnání s národní demokracií tedy byli sociální demokraté chápáni patrně jako „nová cesta“, kterou se mohou voliči

²³⁶ Karel ŘEHÁČEK, *Plzeňské události*, s. 281.

²³⁷ Československá národní demokracie byla strana vzniklá na troskách někdejších městských stran, jako byli mladočeši, staročeši a některé strany vzniklé z pokrokového hnutí. Její součástí byla i původní Slovenská národní strana. Více Zdeněk SLÁDEK, *Československá národní demokracie*, in: J. Malíř – P. Marek – kol. autorů (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1860–2004*. I. díl. Období 1860–1938, Brno 2005, s. 593–616.

²³⁸ Svědčí o tom mj. záznam ze schůze výkonného výboru XX. krajské organizace z 5. 2. 1919. AČSSD, f. 70, i. č. 125, *Kniha zápisů výkonného výboru ČSDSD XX. krajské organizace 1913–1928*, s. 101.

²³⁹ Pro ilustraci viz např. článek z *Nové doby* z konce května 1919, v němž se píše: „Obec v monarchii byla zmenšeným obrazem všech neřestí císařství. Rozhodovaly v ní až příliš často malé skupiny rodin, volební právo plynulo z majetkových výsad.“ *Dne 15. června jsou volby do obcí*, *Nová doba*, 25/149, 31. 5. 1919, s. 3.

²⁴⁰ *Prohlášení*, *Nová doba* 25/255, 16. 9. 1919, s. 2.

²⁴¹ Karel ŘEHÁČEK, *Obecní volby v roce 1919 v Plzni*, s. 101.

²⁴² Vyplývá to ze zprávy Okresní správy politické v Plzni (OSP) určené Prezidiu Zemské správy politické v Praze (PZSP), jež předpokládala v průmyslových místech jasně vítězství sociální demokracie. Tamtéž.

ubírat.²⁴³ Krom výsledků voleb to potvrzoval postoj obyvatel k sociálně demokratickým vůdcům. Např. při návštěvě prezidenta Tomáše G. Masaryka, jež se uskutečnila necelý měsíc před volbami, byl přítomnými vedle prezidentovy osoby vzdán hold sociálnědemokratickým vůdcům Habrmanovi a Pikovi.²⁴⁴

Volební místnosti se zaplnily 15. června 1919. Zvítězili sociální demokraté, nikoliv však drtivě. Ze 44 423 odevzdaných zúčastněných voličů jich pro sociální demokracii hlasovalo 16 284. Sociální demokracie tedy získala 36,66 % odevzdaných hlasů. Prakticky hned za nimi se umístili národní socialisté s 14 387 hlasy (32,39 % hlasů). Národní demokraté byli poraženi, ve volbách získali jen 7 570 hlasů (17,04 % hlasů).²⁴⁵ Ve zvoleném osmačtyřicetičlenném zastupitelstvu usedlo 18 sociálních demokratů a 16 národních socialistů.²⁴⁶ Zvoleni byli všichni tři přední sociální demokraté Habrman, Pik a Remeš.²⁴⁷ Těsné volební vítězství mezi sociálními demokraty a národními socialisty, vedlo k souboji o křeslo starosty mezi těmito stranami. Proti Luděku Pikovi, považovanému v té době za nejzkušenějšího sociálně demokratického politika v Plzni, stanul národně socialistický kandidát Josef Patejdl. Volba starosty se konala 5. července 1919. Luděk Pik byl zvolen až v druhém kole: ze 48 hlasů v městském zastupitelstvu získal 22 hlasů, Josef Patejdl 16 hlasů, zbývajících 10 lístků bylo prázdných.²⁴⁸

Když Pik před volbou sdělil výkonnému výboru strany v Plzni, že případné zvolení starostou nepřijme, patrně činil jen jakési gesto skromnosti. V zápisu ze schůze výkonného výboru strany ze 7. července 1919 se o tom píše: „Poněvadž nebylo vyhnutí, volbu přijal, poněvadž ona jest satisfakcí za útoky, které na jeho osobu byly podnikány.“²⁴⁹

²⁴³ „Nová cesta“ v komunální politice, protože sociální demokraté měli na Plzeňsku své zastupitele již v předlitavském zákonodárném sboru. Sociální demokraté měli silnou voličskou základnu, kterou si udrželi i přes všechna úskalí první světové války a radikalizaci části levých sociálních demokratů. Ti (ani po založení KSČ) nikdy velký vliv na Plzeňsku neměli (do roku 1945).

²⁴⁴ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 214.

²⁴⁵ Vladimír BRICHTA – kol. autorů, *Dějiny Plzně III. Sv. 3. Od roku 1918 do roku 1948*, Plzeň 1982, s. 23.

²⁴⁶ Kol. autorů (ed. František Kříž), *Město Plzeň: přehled a činnosti obecní správy za léta 1919–1924*, Plzeň 1925, s. 15.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 18.

²⁴⁸ Kol. autorů (ed. František Kříž), *Město Plzeň*, s. 22.

²⁴⁹ AČSSD, f. 70, i. č. 125, Kniha zápisů výkonného výboru (XX.) krajské organizace 1913–1928, s. 114.

4.2. Pikova první léta na radnici a poválečné těžkosti Plzně

Ve svém inauguračním projevu Luděk Pik mj. prohlásil: „Přijímám úřad obtížný a chci ujistiti sbor náš i ujistiti veškeré občanstvo, že všechno snažení, všechna práce, láska a obětavost bude nesena tím směrem, abychom z našeho města vytvořili to, co je naším ideálem, město krásy, město svobody, město pokroku“.²⁵⁰

Bylo by hrubým zjednodušením konstatovat, že se mu podařilo tento ideál realizovat bezezbytku. Je však nutné připustit, že Plzeň prošla mezi lety 1919–1938 významnou pozoruhodnou proměnou v moderní metropoli českého západu a osoba Luděk Pika na ní měla nerasmazatelný podíl. Pikovy úspěchy v Plzni se zdají být o to větší, kontrastují-li s takřka katastrofální hospodářskou situací Plzně v době Pikova příchodu na radnici a v následujících několika letech. K budování nové Plzně totiž mohlo vedení města přistoupit až po vyřešení poválečných problémů, v kterých se po první světové válce zmítala celá země.²⁵¹ Z těch nejpálčivějších to byla poválečná nezaměstnanost, způsobená výrazným poklesem výroby a nejsilněji pocíťována v největším plzeňském průmyslovém podniku, Škodových závodech. Dále je třeba zmínit přetrvávající obtíže v zásobování města potravinami, akutní nedostatek bytů a základních životních potřeb. Minulé vedení města navíc po sobě zanechalo obecní dluh ve výši 58 mil. Kč, přičemž městská pokladna zela prázdnotou.²⁵² Navíc, ve shodě s celkovou situací v sociální demokracii, plzeňská organizace začala čelit odstředivým tendencím jejího levicového křídla, zárodku pozdější plzeňské KSČ.²⁵³

I přes všechny zásahy úřední moci v otázkách zásobování, nedostatek potravin se podařilo překonat až s celkovým uklidněním ve státě v letech 1920/1921. Plzeň v tomto ohledu nebyla výjimkou.²⁵⁴ Město po válce trápila vysoká nezaměstnanost, zvláště pak v letech 1921–1923, kdy počet nezaměstnaných v Plzni vyšplhal až na 5 000, v plzeňském okrese na 7 000.²⁵⁵ Velká část z nich byla zaměstnána ve Škodových závodech, které jen

²⁵⁰ Kol. autorů (ed. František Kříž), *Město Plzeň*, s. 23.

²⁵¹ K problematice meziválečné ČSR např. Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, 355. s. K první polovině existence první republiky pak podrobněji: Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české. Sv. XIII. 1918–1929*, Praha – Litomyšl 2000, 822 s.

²⁵² Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 374.

²⁵³ K dějinám KSČ více Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků k převzetí moci*, Praha 2002, 284 s.

²⁵⁴ Více Karel ŘEHÁČEK, *Zásobovací poměry v Plzni na přelomu let 1918–1919*, *Západočeský historický sborník* 7, 2001, s. 297–329.

²⁵⁵ Kol. autorů (ed. František Kříž), *Město Plzeň*, s. 265.

během roku 1922 snížily stavy z 13 000 zaměstnanců na necelých 9 000.²⁵⁶ Radnice se společně s dalšími institucemi snažila tíživé dopady nezaměstnanosti mírnit nejrůznějšími prostředky od vyplácení různých podpor, zřizování nocleháren, obecních kuchyní, organizováním nouzových stavebních prací apod.²⁵⁷ Rozmach stavební činnosti vedl k částečnému zlepšení bytových poměrů v Plzni. V polovině 20. let se celková situace uklidnila a stabilizovala. Nezaměstnanost v Plzni klesla do počátku roku 1926 na 1 953 nezaměstnaných.²⁵⁸ A stavební činnost pokračovala.²⁵⁹ Pikova velkorysá sociální opatření si ovšem vyžádala ohromné finanční prostředky. Vlivem toho se obecní dluh města Plzně v letech 1919–1923 téměř zdvojnásobil z původních 58 mil. Kč na 108 mil. Kč.²⁶⁰

Jedním z hlavních cílů Pikova vedení města v prvních poválečných letech bylo vytvoření tzv. Velké Plzně, jež měla vzniknout sloučením několika blízkých obcí. Tato myšlenka souvisela s potřebou zajistit městu nová území nezbytná pro rozrůstající se předměstskou výstavbu, a byla součástí širšího celorepublikového trendu.²⁶¹ Již v srpnu 1919 vznikla k tomuto účelu komise pro Velkou Plzeň, která měla za úkol vypracovat aglomerační plán.²⁶² Ten byl hotov a schválen plzeňským obecním zastupitelstvem k 22. září 1922 a v říjnu téhož roku byl předán vládě k projednání.²⁶³

Diskuze k vzniku Velké Plzně vrcholily v letech 1922–1924, kdy se tato problematika stala častým tématem stránek regionálních tiskovin. Sám iniciátor projektu starosta Pik v jednom článku poznamenal: „Velké obce musí tudíž v rámci dosud platného obecního zřízení stavěti základy a tvořiti podmínky svého vlastního rozvoje a rozvinouti činnost svojí, jak to žádá potřeba moderní doby [...]“²⁶⁴ „Boj o Velkou Plzeň“²⁶⁵ se rozhořel především mezi vládnoucími sociálními demokraty a opoziční národní

²⁵⁶ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 36.

²⁵⁷ Jedním z nejvýznamnějších projektů té doby, který poskytoval práci nezaměstnaným, byla regulace břehů plzeňských řek Mže a Radbuzy. Krom běžných úředních spisů je možné nahlédnout do korespondence mezi Pikem a Ministerstvem veřejných prací. AMP, f. Luděk Pik, k. 290 (um. 290/129), i. č. 28996, dopis Ministerstva veřejných prací adresovaný Pikovi o ve věci úpravy řek Mže a Radbuzy z 28. 8. 1924.

²⁵⁸ *Činnost obecních úřadů. K otázce nezaměstnanosti v Plzni*, Úřední list města Plzně 4/ 4, 15. 2. 1926, s. 40. *Úřední list města Plzně* v letech 1923–1942 a informoval o základním dění v městské správě.

²⁵⁹ O stavební činnosti v Plzni za Pikovy éry bude důkladněji pojednáno v následující kapitole.

²⁶⁰ Luděk PIK, *Dluh města Plzně a obecní investice*, Úřední list města Plzně 2/ 23, 17. 11. 1924, s. 245.

²⁶¹ Např. vznik Velké Prahy, Velkého Brna či Velké Olomouce. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků po současnost*, Praha 2007, s. 379.

²⁶² Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 216.

²⁶³ Tamtéž, s. 227.

²⁶⁴ Luděk PIK, *Problém Velké Plzně I.*, *Nová doba* 27/ 291, 23. 10. 1921, s. 1.

²⁶⁵ Výraz jsem si vypůjčil z Pikovy pozůstalosti, kde je takto pojmenována složka týkající se problematiky a okolností vzniku Velké Plzně.

demokracií. K největším střetnutím docházelo na stránkách sociálně demokratické *Nové doby* a národními demokraty vydávaného *Českého deníku*. Sociální demokracie v čele s L. Pikem za podpory dalších stran²⁶⁶ obhajovala projekt především z důvodu nutnosti prostoru pro urbanistickou expanzi a snahy umožnit lidem pracujícím v Plzni, avšak žijícím v okolních obcích, využívat výhod města v místě bydliště. Pravicoví národní demokraté v čele s bývalým starostou Mandlem argumentovali (nikoliv nesprávně) hlavně špatnou hospodářskou situací, a to jednak města, jednak oněch okolních obcí, v kterých by navíc bylo nutné vytvořit odpovídající infrastrukturu, což by vedlo k dalšímu zadlužení městské pokladny. „Město Plzeň, jež přichází při tomto katastrofálním návrhu především v úvahu, aby zaplatilo cenu politických a osobních choutek navrhovatelů Velké Plzně, jest dnes hospodářsky a finančně úplně vyčerpáno; podobně též všechny obce, jež mají se spolu státi obětí beránkem touhy několika lidí po politické moci.“²⁶⁷

Argument to nebyl lichý. Když se podíváme na realie Plzně posledních několika desetiletí, zjistíme, že město působilo v západních Čechách jako magnet pro přistěhovalce. V roce 1910 měla Plzeň již 80 tisíc obyvatel, z nichž necelých 18 % žilo v předměstských obcích.²⁶⁸ Obyvatelé těchto obcí byli především průmysloví dělníci.²⁶⁹ Vytvořením Velké Plzně by tedy sociální demokracie rozhodně neutrpěla. Naopak by posílila svoji potenciální voličskou základnu.²⁷⁰ Naproti tomu politický vliv národních demokratů, jejichž elektorát byl složen převážně z příslušníků městské honorace, by se patrně zřetelně zmenšil a národní demokracie by byla politicky odsunuta do pozadí.

V otázce Velké Plzně byl nakonec vítězem Pik. Dne 1. prosince 1924 se staly součástí Plzně okolní obce Skvrňany, Doudlevice, Doubravka a Lobzy a vláda tento krok schválila 23. prosince téhož roku.²⁷¹ Území Plzně se téměř přesně zdvojnásobilo z 2 213 ha

²⁶⁶ Česká strana socialistická (národní socialisté) a Československá strana lidová ve svých regionálních tiskových orgánech *Český směr* (v letech 1918–1919 pod názvem *Česká demokracie* (národní socialisté), a *Český západ* (ČSL) kritizovaly postoj národní demokracie. Viz např.: *K otázce Velké Plzně*, *Český západ* 16/ 42, 25. 10. 1923, s. 4. Dále např.: *Velký manifestační projev naší strany v Doubravce. Pro vítězství československého socialismu a pro Velkou Plzeň*, *Český směr*, 25/ 213, 14. 9. 1923, s. 2.

²⁶⁷ *Proti Velké Plzni*, *Český deník* 12/ 43, 14. 2. 1923, s. 1.

²⁶⁸ Václav ČEPELÁK, *Dějiny Plzně*, Plzeň 1967, s. 186.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 147.

²⁷⁰ Dokládají to nakonec kupříkladu výsledky nadcházejících obecních voleb v roce 1925. Zatímco v některých starších městských čtvrtích mají stále poměrně výraznou podporu národní demokraté, ve čtyřech obcích připojených v roce 1924 zcela zřetelně dominuje sociální demokracie. Viz. *Výsledky volební*, *Úřední list města Plzně* 3/19, 2. 10. 1925, s. 237.

²⁷¹ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 237.

na 4 425 ha, počet obyvatel stoupl z původních přibližně 88 tisíc²⁷² na 108 tisíc.²⁷³ Pro Pika a převážně levicové městské vedení představovalo vytvoření Velké Plzně úspěch. Přestože mohly být pohnutky k založení nové politické obce motivovány i mocenskými faktory (viz výše), je nesporné, že správní rozšíření území Plzně znamenalo dobrý předpoklad pro nadcházející rozvoj a bohatou stavební činnost.²⁷⁴

Luděk Pik coby šéf plzeňské sociální demokracie byl nucen řešit i stranické problémy týkající se odštěpenců z řad nejlevějšího křídla strany.²⁷⁵ To na sebe začalo upozorňovat již na přelomu let 1918 a 1919.²⁷⁶ Vedle několika radikálních dělníků ze Škodových závodů byli nositeli krajně levicových myšlenek také místní tzv. centralisté.²⁷⁷ Od února 1919 vydávali dokonce vlastní list *Pravda*. List byl ale brzy zastaven a na společném sjezdu centralistů a sociální demokracie v červnu 1919 byly obě strany na Plzeňsku sloučeny.²⁷⁸ Radikální levice (tzv. pravdisté) tak načas ztratila tiskový orgán. To však nebránilo tomu, aby stále v Plzni pokračovala v činnosti. Luděk Pik se k tomu vyjádřil v listopadu 1919 takto: „Pokud jde o pravdisty, doporučujeme, abychom, pokud tam jsou rozumnější lidé, hleděli je přátelskou cestou získati a proti nepoctivcům zesílit palbu, a tím je znemožnit.“²⁷⁹ Ze strany Pikova vedení sociální demokracie docházelo k různým opatřením vůči krajní levici, která zesílila zejména po vzniku KSČ.²⁸⁰ Vliv radikální levice potažmo komunistů byl však okrajový a v konkurenci se silnými a zaběhnutými socialistickými stranami nemohl na Plzeňsku obstát. V Pikově stručné zprávě z května 1921 určené výkonnému výboru plzeňské krajské organizace sociální

²⁷² Odvozeno ze stavu k 15. únoru 1921, kdy měla Plzeň 88 419 obyvatel. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 34.

²⁷³ Tamtéž, s. 48.

²⁷⁴ Průmyslová Plzeň byla relativně přelidněné město a potřebovala plochy pro nové obytné čtvrti.

²⁷⁵ Více Vojtěch LAŠTOVKA, *Vznik KSČ na Plzeňsku*, Plzeň 1962, 138 s.

²⁷⁶ Více Karel Řeháček, *Sociální (socialistický) a národní radikalismus v poválečné Plzni (říjen-prosinec 1918)*, in: Z. Kárník – M. Kopeček, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Praha 2005, s. 11–33 a 237–239.

²⁷⁷ Tedy členové České sociálně demokratické dělnické strany v Rakousku vzniklé odštěpením od Československé sociálně demokratické strany dělnické na přelomu let 1910/1911. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 22–23.

²⁷⁸ AČSSD, f. 70, sign. 125, Kniha zápisů výkonného výboru (XX.) krajské organizace 1913–1928, s. 112.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 126.

²⁸⁰ Bývalým členům sociální demokracie, kteří se zapletli s krajní levicí, byl zakázán návrat do Československé sociálně demokratické strany dělnické. AČSSD, f. 70, sign. 125, Kniha zápisů výkonného výboru (XX.) krajské organizace 1913–1928, s. 177. Sociální demokracie se od KSČ v Plzni distancovala. V zápisu ze schůze výkonného výboru XX. krajské organizace sociální demokracie z 12. dubna 1922 se výkonný výbor vyjádřil pro odmítnutí pořádání společných projevů s komunisty na 1. května v Plzni. Tamtéž, s. 195.

demokracie je uvedeno, že strana má již „zdravé základy“ a celkově sociálnědemokratické hnutí „utěšeně roste a uzdravuje se.“²⁸¹

Víceméně úspěšné snahy o překonání krize se nakonec zobrazily v nadcházejících obecních volbách konaných 20. září 1925. Z 63 031 odevzdaných platných hlasů získala sociální demokracie 22 683 (35,99 % a 22 mandátů v OZ). Národní socialisté zaznamenali hluboký propad a národní demokraté dokonce lehce posílili, komunisté se pohybovali zcela na okraji.²⁸² Ve volbách se nakonec ukázalo, že sociální demokracie si připojením obcí svoji pozici spíše jen podržela, než posílila. Propadem národních socialistů a minimálním vlivem komunistů v Plzni se zde však stala jednoznačně nejdominantnějším politickým uskupením, a i přes neúspěch Československé strany socialistické (národní socialisté) si socialisté ve městě udrželi většinu. Starosta Pik neskryval nadšení: „Naše strana je v Plzni pevná a silná. Plzeňský lid, který zvolil opětně socialistickou většinu a který porazil útočníky, již vedli boj proti dělníkům a socialistům, prokázal, že si přeje, abychom pokračovali v té práci, kterou jsme po šest let na plzeňské radnici konali.“²⁸³

4.3. Luděk Pik starostou Velké Plzně

Minulá podkapitola byla věnována problematice poválečné krize, jejích projevů v Plzni a jejích řešení v režii Pikovy administrativy. Nyní bude ponechán prostor pro výstavbu meziválečné Plzně a další aspekty období starostenského úřadování Luděka Pika. Je nutné si v úvodu uvědomit, že Pik zastával i mandát poslance v Národní shromáždění, kde byl rovněž aktivní, a v mnoha případech dokázal sehnat pro prostředky na rozvoj Plzně. V některých případech mohl využívat osobních kontaktů v rámci sociální demokracie.²⁸⁴

V roce 1925 Luděk Pik obhájil pozici na plzeňské radnici. Sklidil tak plody práce předchozích šesti let, kdy se částečně podařilo ztlumit poválečné otřesy v hospodářství a jejich sociální důsledky. Přestože tato opatření stála ohromné množství finančních

²⁸¹ Tamtéž, s. 177.

²⁸² Československá strana socialistická získala pouhých 21,08 % hlasů, což byl propad oproti výsledkům voleb z roku 1919 o téměř 12 % hlasů. Československá národní demokracie posílila z 17,04 % hlasů v roce 1919 na 20,11 % hlasů. Ostatní strany získaly jen málo hlasů, a to včetně komunistů, kteří obdrželi jen 5,31 % hlasů. *Výsledky volební*, Úřední list města Plzně, 3/19, 2. 10. 1925, s. 237.

²⁸³ *Obrovský projev před radnicí*, Nová doba 31/259, 21. 9. 1925, s. 2

²⁸⁴ Např. jeho spolupracovník a dlouholetý přítel Gustav Habrman byl ministrem sociální péče.

prostředků, díky nimž se město ještě více zadlužilo (viz výše), zajistilo socialistům vládu na další volební období a rovněž nesmírnou popularitu.

Po svém znovuzvolení představil Luděk Pik nový program pro práci obecní správy pro nadcházející léta, který bychom mohli shrnout do tří hlavních bodů. Především šlo o posílení autonomie samosprávy a její obranu před jakýmkoliv zásahy či omezeními zvenčí. Dále si program kladl za cíl rozšíření území Velké Plzně, a to především o území obcí Bolevce a Božkova, s jejichž připojením se původně počítalo již v době jejího zřízení.²⁸⁵ Třetím a posledním bodem programu bylo pokračovat v rozvoji sociální, stavební a kulturní činnosti ve městě.²⁸⁶

Co se týče posledního požadavku, měla plzeňská obecní správa vedená Pikem na co navazovat z minulých let. Krom zavádění různých nouzových opatření ke zmírnění neutěšené poválečné situace, přikročila k novému budování. V mnoha případech tyto dvě činnosti šli ruku v ruce, stavební aktivity a sociální péče totiž posloužily rovněž k snížení nezaměstnanosti a jejích dopadů. Příkladem za všechny byl program regulace toků plzeňským řek v bezprostřední blízkosti města. S regulací řeky Radbuzy se započalo již před válkou, během války byly ale práce přerušeny. Znovu zahájena byla stavba roku 1919 a definitivně dokončena v roce 1923.²⁸⁷ V závislosti na stavbě regulace Radbuzy probíhaly i práce na zasypávání staré Mlýnské strouhy, kterou nahradil pás městské zeleně.²⁸⁸ V druhé polovině dvacátých let pak město přikročilo i k regulaci řeky Mže, jež centrum města obtéká ze severu. Luděk Pik nutnost regulace obou řek zdůraznil v *Nové době*, kde nastínil i některé nerealizované představy ohledně zřízení „plzeňské Riviéry“ sloužící k rekreaci Plzeňanů.²⁸⁹ Výstavba regulace řeky Mže v oblasti historického městského jádra byla dokončena v roce 1930.²⁹⁰ Další regulační práce pokračovaly v letech třicátých.

Vzhledem k rostoucímu počtu obyvatel bylo nutné nadále rozvíjet stavební činnost, jednak v oblasti výstavby nových bytových domů a jednak co se týče celkové městské infrastruktury. K tomu bylo zapotřebí přistoupit k plánovité výstavbě. Při ní se vycházelo z regulačního plánu architekta Zákrejse. Sama obec vybuďovala v době Pikova úřadování

²⁸⁵ K administrativnímu přičlenění obou obcí nakonec došlo až v roce 1942. Do té doby k žádnému územnímu rozšíření Velké Plzně nedošlo.

²⁸⁶ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 63.

²⁸⁷ Kol. autorů (ed. František Kříž), *Město Plzeň*, s. 334.

²⁸⁸ Tamtéž. Jedná se o dnešní Křížkovy, Šafaříkovy a Štruncovy sady.

²⁸⁹ Luděk PIK, *Deset let práce a budoucnost nových úkolů VI.*, *Nová doba* 35/3, 3. 1. 1929. s. 1.

²⁹⁰ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 259.

100 obecních obytných domů a provedla různé adaptace s celkovým úhrnem 2 600 bytů sloužících k řešení palčivé bytové nouze.²⁹¹ Přitom všem poukazoval Luděk Pik především na neuspokojenou poptávku po malých a levných bytech určených pro dělníky, z nichž někteří si nemohli dovolit bydlet v nově postavených domech.²⁹²

Stavební činnost se týkala i nových veřejných staveb. Jednou z nejvýznamnějších byla budova nových městských lázní na Denisově nábřeží, jejichž první část byla pro účely veřejnosti otevřena v roce 1931.²⁹³ V oblasti základních inženýrských sítí došlo ke zkvalitnění, rozšíření a jejich postupné majetkové unifikaci a vyloučení soukromopodnikatelských aktivit v této oblasti.²⁹⁴ Výrazný posun prodělala i veřejná doprava a komunikace, kde bylo nutné do městské dopravní sítě integrovat i připojené obce. Důležitou úlohu tehdy v tomto směru sehrála železnice. Byla rovněž prodloužena stávající tramvajová trať a také zavedena autobusová doprava.²⁹⁵ Velkých změn se za Pikovy éry dočkala i sféra zdravotnictví, kde proběhla například modernizace a rozšíření kapacity městské nemocnice na Borech, která byla dostavěna v roce 1924, a v éře první republiky se řadila mezi špičková nemocniční zařízení v ČSR.²⁹⁶

Změnami prošlo i školství. V Plzni bylo vystavěno během dvacátých let několik nových školních budov.²⁹⁷ Jakýsi pomyslný vrchol, myšlenka vybudování samostatné plzeňské univerzity, jež zaznívala již od vzniku ČSR, zůstal nedosažen až do roku 1991. Oblast školství byla rovněž zbavena vlivu katolické církve, což se týkalo celého společenského života Plzně, v minulých letech tradičně katolického města. Důvody lze hledat v postoji socialistické správy města a také nárůstu podílu bezkonfesijního obyvatelstva. Luděk Pik, jakožto socialista, nebyl katolické církvi příliš nakloněn. O jeho postoji ke katolicismu, je možné se dočíst již v první části jeho pamětí a v průběhu jeho

²⁹¹ Pouze pro ilustraci: jen mezi lety 1921–1930 se celkový počet domů v Plzni a v připojených obcích zvýšil ze 4 494 na 6 439, tedy o 43 % za pouhých devět let, a v následujících letech stavební činnost pokračovala. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 66. Pro porovnání v letech 1850–1910 se počet domů v Plzni zvýšil z 640 na 2817. Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 122. Tedy za 60 let o 2177 domů oproti 1945 domům za 9 let.

²⁹² Luděk PIK, *Bytový problém jest nejtěžší a potřeba jeho řešení nejnaléhavější*, *Nová doba* 36/ 23, 24. 1. 1930, s. 1.

²⁹³ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 262–263.

²⁹⁴ Došlo kupříkladu zlepšení kvality vody i jejího přísunu či k modernizaci plynárny, ale také k rozsáhlé elektrifikaci města. Tamtéž, s. 195.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 195–196.

²⁹⁶ Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 374.

²⁹⁷ Např. budova reálného gymnázia na rohu Klatovské a Stehlíkovy ulice (dnešní budova Pedagogické fakulty ZČU).

života se na tom výrazně nemělo nic změnit. Dobře to ilustruje i Pikův postoj ve věci tzv. Marmaggiho aféry,²⁹⁸ kdy se Pik v řeči před členy městské rady postavil proti zasahování Vatikánu do čs. vnitřních poměrů.²⁹⁹ Problematika sociální péče v době Pikova starostenství by si téměř zaslouhovala samostatnou kapitolu, a bude o ní více pojednáno až v následující části věnující se dopadům a řešením hospodářské krize v Plzni.

Výše uvedené skutečnosti tvoří jen nejvýznamnější příklady rozmachu města ve dvacátých a třicátých letech a vzhledem k tomu, že k nim existuje dostatečné množství mnohokrát zde citované literatury a pramenů, není nutné se o nich dopodrobna rozepisovat. Je ovšem vhodné podotknout, že by jen ze samotné pozice starosty města byly tyto úspěchy mnohdy těžko dosažitelné bez kontaktů na čelných vládních postech, především ministerstvech, a dále bez Pikových výstupů v parlamentu a potřebných státních subvencí. Schopnost Ludřka Pika sehnat pro město Plzeň a různé plzeňské organizace a instituce finanční prostředky dokazuje i rozsáhlá korespondence s těmito subjekty.³⁰⁰ V Národním shromáždění v tomto ohledu navázal na činnost v předlitavské Říšské radě, kde jako poslanec za Rokycansko a Zbirožsko, učinil pro tyto regiony mnoho pozitivního. Po roce 1919 využil poslanecké funkce ku prospěchu města. Příkladem za všechny je tzv. Pikův zákon (č. 20) z roku 1919 o vyvlastňování pozemků pro stavbu obytných domů a veřejných budov, jenž umožnil výše zmíněnou stavební činnost a pomohl výrazně změnit tvář města.³⁰¹

Sám Luděk Pik na úspěchy své správy nezapomínal poukazovat, jak dokazuje mnoho dokumentů: „Nový živel nastoupil do správy obce při nepřízní poměrů s chutí a nadšením, aby ve službách veřejnosti plnil své poslání a v duchu nové ideologie komunální tvořil novou Plzeň, aby byla příkladem dobrého přičinění [...]. Po patnácti letech samosprávné demokracie v Plzni možno bez pochlebování říci, že nový živel v obci nezklamal a že s nasazením všech sil splnil, co programově po prvních volbách vyslovil.

²⁹⁸ Aféra, která vedla ke zhoršení vztahů mezi ČSR a Vatikánem, se stala v červenci roku 1925. Při příležitosti 510. výročí Husova upálení, byla nad Pražským hradem místo státní vlajky vyvěšena husitská standarta s kalichem. Katolická církev ústy papežského nuncia Francesca Marmaggiho tento skutek odsoudila a Vatikán reagoval odvoláním Marmaggiho z ČSR. Více Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 142.

²⁹⁹ *Český národ proti papežskému Vatikánu. Projev města Plzně o sporu s Vatikánem*, Nová doba 31/194, 17. 7. 1925, s. 3. Věc se stala také tématem korespondence Ludřka Pika s jeho přítelem G. Habrmanem. AMP, f. Luděk Pik, k. 276 (um. 276/31), i. č. 26937, dopis G. Habrmanna L. Pikovi z 20. 7. 1925.

³⁰⁰ Většinou se jedná o děkovné dopisy z různých spolků družstev a jiných institucí, ale i od veřejně známých osobností, jako např. od významného plzeňského divadelníka Vendelína Budila.

³⁰¹ Jaroslav TOMŠ, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 373.

Kdo srovnává Plzeň dnešní s Plzní válečnou, ten lokálně uznává, že vykazuje neobyčejný vzrůst a pokrok ve všech zařízeních.³⁰² Pikova rétorika projevů, v kterých se poohlíží za činností plzeňské samosprávy po roce 1919, je postavena jednak na nesporných úspěších a významných posunech, kterých tato samospráva dosáhla, jednak na kontrastu s obdobím předcházejícím, především válečným. Dějiny píší vítězové a legitimita režimu je většinou z velké části postavena na vymezení se proti tomu, co předcházelo. Nejinak tomu bylo u plzeňské „lidovlády“, jak Luděk Pik prvorepublikovou správu v Plzni s oblibou nazýval, a která byla v Pikových projevech vždy stavěna do ostrého kontrastu s válkou. Sebe a vedení Plzně stavěl starosta Pik do pozice budovatelů válkou zanedbané Plzně. Nezapomněl se ale zmiňovat ani o vážných problémech.³⁰³

Jedním z nich byla i otázka obecní samosprávy, která získala na aktuálnosti na konci dvacátých let. Značnou část energie své i podřízených investoval Luděk Pik do posilování místní samosprávy a snahy ze všech sil bránit jejímu omezování ze strany centrálních úřadů. V roce 1927 došlo totiž k významnému zlomu v samosprávném vývoji ČSR, kdy byl přijat zákon č. 77 o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy,³⁰⁴ který podvazoval hospodářskou činnost měst a okresů. Nová opatření vyplývající z tohoto zákona způsobila, že vysoký obecní dluh města se ještě zvýšil na 188 mil. Kč.³⁰⁵ Zákon se dočkal ze strany Luděka Pika silné kritiky: „Bez samosprávy by stát nedoznal svého pokroku, ježto centrální nebo byrokratickou správou nebylo by nikdy dosaženo takové iniciativy ani by nebylo tolik citu k místní působnosti jako v lidosprávě, která vychází z lidu a duchem místní potřeby a místního zájmu je k iniciativní činnosti inspirována. Šablonovité vedení správy bez lidového živlu by vedlo ke stagnaci, k podvázání sil, které dnes určují rozvoj a pokrok našich komun. A přece setkáváme se zjevy podlomití síly naší samosprávy. [...] Zákonem o finančním hospodářství obcí podlamuje se pravomoc samosprávy a znesnadňuje její hospodářský život a všechen pokrok.“³⁰⁶ Pik spatřoval v samosprávě naplnění demokratické myšlenky a jeden z hlavních pilířů československého státu. Její omezování považoval de facto za „reakční“

³⁰² AMP, f. Luděk Pik, k. 290 (um. 290/181), i. č. 29048, nedatovaný Pikův text s názvem Rozvoj Plzně v době popřevratové, s. 1.

³⁰³ Krátkou leč významnou prací na toto téma je: Luděk PIK, *Problémy Plzně a Plzeňska: několik kapitol a podnětů k diskuzi o řešení hospodářské krise a nezaměstnanosti*, Plzeň 1932, 6 s.

³⁰⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 384.

³⁰⁵ Z původních 108 mil. Kč z roku 1923. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 65.

³⁰⁶ AMP, f. Pozůstalost Luděka Pika, k. 290 (um. 290/190), i. č. 29057, nedatovaný text Pikovy přednášky *Budoucnost samosprávy*, s. 1–2.

návrat k předválečným rakouským poměrům. V zákonu č. 77 navíc spatřoval jeden z nejmarkantnějších problémů hospodářské situace Plzně.³⁰⁷ Jak ukázaly následující události, neměl být zdaleka jediný, který starosta Pik s vedením města musel řešit.

4.4. Důsledky hospodářské krize v Plzni a Pikova sociální politika

Počátek třicátých let se v souvislosti s probíhající hospodářskou krizí na životě Plzeňanů podepsal více než kdekoliv jinde v republice. V Plzni, městě průmyslových dělníků, do něhož se ještě na konci předchozí dekády stahovali noví a noví přistěhovalci hledající práci, většinou právě v průmyslu, se najednou začaly tvořit nekonečné fronty nezaměstnaných.

Luděk Pik měl se sociálními problémy bohaté zkušenosti z poválečných let, kdy byla nezaměstnanost snižována programem tzv. nouzových prací. Nespornou výhodou byl tehdy fakt, že Pik mohl ovlivňovat situaci nejen z pozice nejvyššího představitele politické správy ve městě, ale také díky členství ve správní radě Škodových závodů (1920–1932). Například během květnové stávký kovodělníků proti snižování mezd v roce 1922 se snažil vyjednat smír mezi dělníky a zaměstnavateli.³⁰⁸ Zaměstnavatelé tento smír odmítli a Luděk Pik v důsledku toho na svoji funkci ve správní radě v červnu téhož roku rezignoval. Spor nebyl vyřešen ani ve chvíli, kdy se do něj vložila vláda, konkrétně ministr sociální péče Habrman. Kovodělníci Habrmanův návrh odmítli a vstoupili do stávký.³⁰⁹ Luděk Pik se nakonec do správní rady vrátil právě na požadavek kovodělnického svazu, jehož členové oceňovali jeho práci a žádali jej, „aby i nadále hájil zájmy dělníků“.³¹⁰ Pik nakonec zůstal v správní radě Škodových závodů dalších deset let. Velmi pozitivně Pik před veřejností

³⁰⁷ Na základě tohoto zákona přišla Plzeň např. o své finanční zdroje plynoucí ze Škodových závodů a Plzeňských pivovarů. Navíc bylo město nuceno uhradit těmto podnikům daňové přeplatky z minulých let. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 65.

³⁰⁸ Stávka reagovala na plánované snížení mezd řemeslníků o 25 % a pomocných dělníků o 32 %. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 41. K dějinám Škodových závodů více: Václav JÍŠA, *Škodovy závody 1859–1965*, Praha 1969, 401 s.

³⁰⁹ Habrman navrhl, aby byly platy zaměstnanců sníženy o 10 % a po čtvrtroce o dalších 5 %. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 41.

³¹⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 276 (um. 276/51), i. č. 26957, dopis zaslaný západočeskou pobočkou Svazu kovodělníků v Československé republice Ludřku Pikovi z 12. 7. 1922.

působil především tím, že tantiému (tj. podíl na zisku), jež mu plynula z jeho funkce ve správní radě, si zpravidla neponechával, ale odesílal jí na různé dobročinné účely.³¹¹

Vraťme se ale zpět do počátku třicátých let, kdy muselo Pikovo vedení města čelit jedné z největších výzev za dobu své vlády. Hospodářská krize, která se přes Plzeňsko a celou zemi převalila oproti západním zemím s určitým zpožděním, zasáhla v prvních měsících nejcitelněji Škodovy závody. Mezi lety 1929–1931 klesla výroba tohoto podniku na pouhou čtvrtinu původního objemu a stejně tak se snížil i celkový počet zaměstnanců.³¹² Pro ilustraci je vhodné uvést několik čísel: jestliže nezaměstnanost v Plzni v krizových letech 1922–1923 dosáhla maxima na hranici 5 000 nezaměstnaných a v době prosperity v létě 1928 bylo zde bez práce cca 700 lidí,³¹³ pak v únoru 1931 to bylo 6 000³¹⁴ a na počátku roku 1933 měla Plzeň 9 000 nezaměstnaných.³¹⁵ K nejkritičtějšímu období patřil rok 1931, kdy nezaměstnanost rostla téměř raketovým tempem. Avšak stoupala i později. V lednu 1932 Luděk Pik prohlásil: „Rok 1931 zůstane v paměti současné generaci jako nejtěžší z let poválečných. [...] Z doby poválečné nepamatuji tak těžké poměry a takovou jejich resonanci na hospodářský a samosprávný vývoj města, jako tomu bylo v končícím roce.“³¹⁶

Obecní správa pod vedením – po třetí zvoleného – starosty Pika³¹⁷ se začala hlouběji a intenzivněji zabývat problematikou vzrůstající nezaměstnanosti na podzim roku 1930. V té době byl v Plzni po dohodě mezi obecní správou, státní správou, odbory a zaměstnanci zřízen Akční pomocný výbor (dále jen APV), který měl organizovat

³¹¹ Potvrzuje to samotná Pikova pozůstalost, kde peněžité dary z tantiémy představují celé dva kartony. Dalším patrně přesnějším důkazem je výrok tzv. národního soudu, zřízeného za protektorátu a určeného k vyšetřování majetku a jeho způsobu nabytí u vysokých politických představitelů první republiky. K tématice protektorátního tzv. národního soudu není literatura. Zdrojem k Pikově osobě jsou dokumenty z proveniencí národního soudu v Pikově pozůstalosti a dále pak fond Národní soud umístěný v Archivu Kanceláře prezidenta republiky.

³¹² Přesná čísla uvádí: Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 77.

³¹³ Tamtéž, s. 50 a 79.

³¹⁴ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 260.

³¹⁵ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 79. Pokud bychom vycházeli ze sčítání obyvatelstva v Plzni v roce 1930, kdy ve městě a připojených obcích žilo přibližně 114 000 obyvatel, tak s rodinnými členy byla nezaměstnaností postižena zhruba každá šestá domácnost. Nezaměstnaných bylo asi 8 % plzeňského obyvatelstva. Jaroslav TOMS, *Luděk Pik*, s. 65.

³¹⁶ Luděk PIK, *Do nového roku*, Úřední list města Plzně 10/1, 2. 1. 1932, s. 1.

³¹⁷ Z obecních voleb konaných 13. října 1929 vyšli sociální demokraté zatím nejlépe od vzniku ČSR, získali 39,41 % procent hlasů a socialisté si celkově udrželi v OZ většinu 64,73 %. *Obecní volby v Plzni dne 13. října 1929 a porovnání s výsledky obecních voleb z roku 1925, jakož i s okresními a zemskými volbami v roce 1928*, Úřední list města Plzně 7/ 20, 17. 10. 1929, s. 269. Dne 26. října 1929 byl pak na ustavující schůzi OZ zvolen starostou opět Luděk Pik. Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 256.

materiální pomoc sociálně slabým a nezaměstnaným.³¹⁸ V říjnu téhož roku vyzval župní výkonný výbor sociální demokracie společně se svojí odborovou organizací k veřejné sbírce na pomoci nezaměstnaným, jejímž prostřednictvím bylo do konce roku 1933 vybráno přibližně 850 tis. Kč.³¹⁹ V březnu 1931 začaly být v domě Peklo – ústředí plzeňské sociální demokracie – vydávány tzv. žebračky, tedy státní stravovací lístky.³²⁰ Do pomocných akcí se zapojovaly také další politické strany, především národní socialisté, kteří zřídili obdobnou výdejnu. Zapojily se také odborové organizace, především sociálně demokratický Svaz kovodělníků v ČSR, jehož západočeská organizace vyplatila na podporách za léta 1930 a 1931 téměř 15 mil. Kč.³²¹ Vedle toho pokračovaly i nadále podpůrné akce APV a města Plzně. Patrně nejznámějšími pomocnými podniky byla tzv. bramborová akce, dále uhelná a vánoční akce na konci roku 1931. V lednu 1932 poskytovala obec finanční příspěvky na nájemné.³²² Do konce února 1932 vydala plzeňská obec v součinnosti se zmiňovaným pomocným výborem na pomoc nezaměstnaným přibližně 1 mil. Kč. Existovaly i další pomocné instituce pro nezaměstnané, např. tzv. Obecná kuchyně, kam si nezaměstnaní mohli docházet pro levné teplé obědy, a jejímuž kuratoriu předsedal sám Pik. V Západočeském konzumním družstvu bylo možné nakupovat potraviny za desetikorunové poukázky, které v roce 1932 začalo vydávat župní vedení sociální demokracie.

Vedle zmíněného přistoupilo město za finanční podpory státu k tradiční osvědčené metodě zmírnění nezaměstnanosti, tj. k programům nouzových prací. Pokračovalo se v regulaci dalších – od centra vzdálenějších – úseků plzeňských řek Radbuzy, Mže a Úslavy. Tedy těch řek, které v té době protékaly přímo pásmem městské zástavby. Došlo k rekonstrukci a vydláždění hlavních silničních tahů procházejících Plzní, většiny městských ulic a úpravě náměstí Republiky.³²³ Podpůrných akcí na zmírnění dopadů krize existovala celá řada. Toto je výčet jen nejvýznamnějších, na kterých se Luděk Pik z pozice starosty podílel nebo je umožnil. On sám i nadále osobně přispíval potřebným celou svojí

³¹⁸ Tamtéž, s. 258.

³¹⁹ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 82.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Luděk PIK, *Problém Plzně a Plzeňska. Několik kapitol a podnětů k diskusi o řešení hospodářské krise a nezaměstnanosti*, Plzeň 1932, s. 3.

³²² Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 263.

³²³ Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 375.

tantiémou plynoucí z funkce člena správní rady Škodových závodů, tedy do roku 1932, kdy byl ze správní rady nucen odejít.³²⁴

Pik se v první polovině třicátých let věnoval i teoretickým otázkám hospodářské krize, především možnostem jejího řešení.³²⁵ Měl k nim již dostatečnou praktickou výbavu v podobě bohatých zkušeností. Pro řešení krize a strukturální nezaměstnanosti například navrhoval zkrácení pracovní doby, umožnění rozmachu veřejných prací, omezení praxe dvojího zaměstnání ve prospěch nezaměstnaných, podporu nezaměstnaným i v menších obcích neschopných situaci řešit. Jako jeden z hlavních problémů znesnadňujících řešení a zmírňování důsledků krize na obecní úrovni viděl Pik opět v omezování činnosti samosprávy.³²⁶ Pik, který byl vždy pro silnou samosprávu a zarytý kritik státního centralismu, se dostal ve svých úvahách až k myšlence župního zřízení. V jednom ze spisů uvádí: „Nerozpakuji se ani žádati dále to, aby do Plzně byly soustředěny některé státní úřady nebo ústavy, jejichž výkon nepředpokládá nutnost umístění v Praze, která je překrvena až k svému neprospěchu. [...] Zřízení župního ústředí v Plzni znamenalo by nejen posilu správní a hospodářskou, ale i veliké zvýšení frekvence z venkova, čímž by byla posílena cirkulace obchodní a hospodářská vůbec.“³²⁷

Objektivně je nutno podotknout, že úsilí Ludřka Pika, městské správy a dalších organizací a institucí, nemohlo v tehdejších podmínkách zcela odstranit důsledky krize. Přineslo s sebou však jedno zásadní pozitivum, a tím bylo zklidnění poměrů. I přes skutečnost, že Plzeň se řadila k místům s nejvyšší nezaměstnaností, právě kvůli výrobním kapacitám, prošla krizí bez jakýchkoliv sociálních střetů a konfliktů, k jakým došlo například v severních Čechách. Za hospodářské krize se navíc nepřímou ukázal i jiný přínos politického a společenského vývoje v Plzni po roce 1918, tj. výrazné posílení a dozrání solidární občanské společnosti ukotvené hustou sítí nejrůznějších spolků a aktivit a podporované lokální demokratickou politickou reprezentací.³²⁸ Sociální politika Ludřka

³²⁴ Jak dokazuje mj. korespondence s G. Habrmanem a ústředním sekretariátem sociální demokracie, odchod Ludřka Pika ze správní rady Škodových závodů byl doporučován samotnými sociálními demokraty z toho důvodu, aby Pik nedržel příliš mnoho funkcí ve svých rukou. Určitou roli v tom mohly sehrát i narážky, které o Pikovi v tomto smyslu údajně kolovaly.

³²⁵ Jedná se o celou řadu novinových článků uveřejňovaných na titulních stranách *Nové doby*. Svě myšlenky a základní fakta o situaci v Plzni pak shrnul v brožůře: Luděk PIK, *Problém Plzně a Plzeňska*, 6 s.

³²⁶ Na toto téma hovoří ohromné velké množství novinových článků. Z doby hospodářské krize pro ilustraci: Luděk PIK, *Více pozornosti samosprávě!* *Nová doba* 39/147, 28. 5. 1933, s. 1. Luděk PIK, *Nepřekážejte samosprávě!*, *Nová doba* 39/29, 29. 1. 1933, s. 1.

³²⁷ Luděk PIK, *Problém Plzně a Plzeňska*, s. 5.

³²⁸ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 199.

Pika a činnost sociálně demokratických (i jiných) organizací v první polovině třicátých let se následně zobrazila v obecních volbách v roce 1935, kde sociální demokracie znovu obhájila dominantní pozici ve městě a její župní důvěrník byl znovu – tentokrát naposledy – povolán do starostenského křesla.

4.5. Luděk Pik naposledy plzeňským starostou

Dne 13. října 1935 se v Plzni konaly obecní volby, čtvrté a poslední obecní volby, které vynesly Luděk Pika do čela města, a vůbec poslední předválečné obecní volby v západočeské metropoli. Tyto volby byly přirozeně poznamenány důsledky krize.³²⁹ Téměř všechny strany, které se účastnily již obecních voleb v roce 1929, mírně posílily. Výrazněji větší úspěch, krom komunistů, zaznamenali i národní socialisté. Naopak sociální demokracie přišla oproti roku 1929 o více než 7 % hlasů (39,43 % na 32,24 % hlasů). I přesto si tato strana udržela jednoznačně dominantní postavení v plzeňské obecní politice. Rovněž socialistický blok, složený ze sociálních demokratů a národních socialistů, si stále podržel převahu, která nyní představovala přibližně 60 % odevzdaných hlasů.³³⁰ O měsíc později, 16. listopadu 1935 byl Luděk Pik na ustavující schůzi městského zastupitelstva potvrzen ve funkci starosty.³³¹

Luděk Pik nastupoval do posledního funkčního období v době, kdy se sociální situace v Plzni a ekonomické vyhlídky města začaly s ustupující krizí zlepšovat. Nezaměstnanost pozvolna klesala a v polovině roku 1937 bylo v Plzni přibližně 2 300 lidí bez práce.³³² Přesto zůstávala i nadále poměrně vysoká v porovnání s druhou polovinou dvacátých let, kdy bylo v Plzni registrováno jen několik stovek nezaměstnaných (viz výše). Hospodářská situace města Plzně se začala taktéž urovnávat. V roce 1935 se podařilo po šestnácti letech socialistické správy města srovnat dluhy obecního rozpočtu, a to i přes doznívající, leč stále ještě trvající, hospodářskou krizi. Jen pro ilustraci v letech 1932–1935

³²⁹ Komunisté posílili – počet jejich hlasů se od posledních obecních voleb téměř zdvojnásobil z 1 708 na 3 214, přesto však komunisté měli jen okrajový vliv. Dále se objevily nové politické subjekty, především tzv. občanský blok a fašisté, obě tyto volební skupiny však zaznamenaly nepatrný volební úspěch.

³³⁰ *Výsledek voleb do obecního zastupitelstva v Plzni 13. října 1935*, Úřední list města Plzně, 13/20, 15. 10. 1935, s. 269.

³³¹ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 113.

³³² Luděk PIK, *Plzeň v proudu práce*, Nová doba 43/ 211, 1. 8. 1937, s. 1.

hospodařilo město se schodkem již pouhých 6 milionů Kč.³³³ V následujících třech letech pak město hospodařilo s celkovým přebytkem ve výši 13 mil. Kč.³³⁴ Fakt, že se městskému rozpočtu podařilo vybědnout z červených čísel, je způsoben především tím, že v letech 1926–1938 téměř 30 % výdajů plzeňské obecní samosprávy sloužilo k umoření obecního dluhu.³³⁵ Určitou roli sehrála i skutečnost, že značnou část výdajů města v předchozích letech nepředstavovaly jen náklady, ale i různé investice.

Se zlepšením ekonomické situace města se znovu rozvinula veškerá stavební činnost, ať už v režii v obce či soukromá. V srpnu 1937 Luděk Pik na stránkách *Nové doby* poznamenal: „Po pětileté těžké výrobní a hospodářské stagnaci v našem městě nastává značné ulehčení a znatelné zlepšení hospodářského života.“³³⁶ Zároveň realisticky přiznal: „Máme-li všichni radost z toho, že jsme vyšli z nejhorších poměrů [...], nesmíme se zastaviti před problémem těch, kteří ještě živoří, jakož i před problémy, které by mohli nastati, kdybychom se řádně nepřipravili na doby budoucí, které mohou přinést ochabnutí výroby a tím i hospodářského života.“³³⁷

Za jakousi „závěrečnou korunovaci“ Pikova starostenství lze považovat pořádání jubilejní výstavy v Plzni v létě 1938, k jejímuž účelu bylo vystavěno plzeňské výstaviště, které existovalo ještě na počátku jedenadvacátého století. VI. jubilejní dělnická a živnostenská výstava, jak zněl oficiální název, se konala od konce června do konce září 1938 a navštívilo ji zhruba půl milionů lidí.³³⁸ Navazovala na tradici dělnických výstav, z nichž do té doby nejvýznamnější byla v této řadě pátá výstava z roku 1909, na níž se podílel i tehdy Luděk Pik, coby mladý poslanec Říšské rady. Sociální demokracie měla na organizaci výstavy roku 1938 rozhodující podíl a starosta Pik jí přikládal mimořádný význam. Výstava se měla stát výkladní skříní pokroku Plzně a západních Čech v posledních dvaceti letech.³³⁹ Byla do jisté míry i manifestací na podporu ohrožené

³³³ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 118. Když tuto částku srovnáme se stamilionovými schodky ve dvacátých letech, jeví se jako zanedbatelná.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Tamtéž, s. 119.

³³⁶ Luděk PIK, *Plzeň v proudu práce*, *Nová doba* 43/211, 1. 8. 1937, s. 1.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 129.

³³⁹ Luděk PIK, *Slavný den*, *Nová doba*, 44/175, 25. 6. 1938, s. 1.

republiky.³⁴⁰ Lze ji považovat za zlatý hřeb a vyvrcholení Pikova úřadování a po jejím ukončení Luděk Pik hodlal na funkci starosty rezignovat a odejít do penze.³⁴¹

Je třeba si uvědomit další skutečnost spojenou s touto dobou, že se Pik (nar. 1876) v průběhu třicátých let ocitl na prahu důchodového věku, a že vážně uvažoval o odchodu na zasloužený odpočinek. Poprvé se tyto náznaky objevily již v roce 1932 a byly spojeny s jeho odchodem ze správní rady Škodových závodů. Tehdy Pika ujistil stárnoucí Gustav Habrman, že vedle funkce správního rady není nutné skládat i funkci starostenskou proto, že „není v žádné souvislosti s tou druhou hodností (tj. funkcí správního rady – pozn. JB).“³⁴² Po druhé zvažoval odchod do penze při dovršení šedesátého roku života v roce 1936, kdy o Pikovi vyšlo mnoho článků v *Nové době*, a kdy byla vydána vzpomínková kniha *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, v níž se k Pikově osobnosti a činnosti vyjadřovali přátelé a spolupracovníci.³⁴³ V té době byl přemluven, aby ve starostenské funkci ještě zůstal. O rok později svůj krok znovu zopakoval, avšak ve vedení města opět setrval, jelikož ani tato rezignace nebyla přijata. Nakonec se rozhodl předat žezlo starosty dál až po zmiňované jubilejní výstavě v roce 1938. Následující události ho, jak sám tvrdil, nutily setrvat v úřadě.³⁴⁴

Druhá polovina třicátých let sebou přinesla nové nebezpečí v podobě vzrůstajícího radikalismu Henleinových stoupenců v pohraničí a také expanzionistické politiky největšího československého souseda, hitlerovského Německa. V Plzni tato situace byla aktuálnější o to více, jelikož západní Čechy byly osídleny převážně německým živlem a město samo se nacházelo přímo na hranici jazykově německého území. V západočeském pohraničí i vnitrozemí se navíc aktivita henleinovců neustále stupňovala.³⁴⁵ Demokrata masarykovského stříhu Luděk Pika, aktivního účastníka bojů za samostatné Československo a kritika extrémní pravice i komunistů, samozřejmě tyto skutečnosti

³⁴⁰ Jaroslav TOMS, *K problematice působení sociální demokracie*, s. 377.

³⁴¹ *Konal jsem úřad ve cti a ve cti jej zase vracím*, *Nová doba* 44/338, 6. 12. 1938, s. 2.

³⁴² AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/145), i. č. 27971, dopis zaslaný G. Habrmanem L. Pikovi ze 17. 2. 1932. Z dopisu je patrné, že Pik odchod z funkce starosty Plzně zvažoval.

³⁴³ Pikovu osobu hodnotili pochvalně, jak už to bývá u tohoto typu publikací. Více Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik*, 146 s.

³⁴⁴ Zmiňované skutečnosti Luděk Pik sám uvádí v následujícím novinovém článku: *Konal jsem úřad ve cti a ve cti jej zase vracím*, *Nová doba* 44/338, 6. 12. 1938. s. 2. Není známo, s jakými argumenty byla odmítnuta Pikova rezignace v roce 1937.

³⁴⁵ K této problematice více např. Jaroslav DOUŠA, *Protistátní činnost henleinovců na západě ČSR v roce 1938: Spolupráce s německou špionáží ve světle spisů státního zastupitelství v Plzni a v Klatovech*, in: I. Martinovský (ed.), *Minulostí západočeského kraje 25*, Plzeň 1989, s. 7–53.

nenechávaly chladnými: „Je pochopitelné, že naše pohraničí je vzrušeno [...]. Jen slepí nemohli nevidět, že henleinovština v našem pohraničí není nic jiného, než kontakt s hitlerovštinou ve fašistické říši.“³⁴⁶ Vzhledem k jeho politickým postojům neudivuje, že v článkách na stránkách *Nové doby* pravidelně komentoval středoevropské dění od nástupu Adolfa Hitlera k moci v lednu 1933 a k fenoménu extrémní pravice či levice se stavěl vždy silně kriticky.³⁴⁷

Ve stejném duchu vystupoval i v roce 1938, kdy se situace nejvíce vyhrotila. Především ujišťoval, že nebezpečí ČSR nehrozí. Po anšlusu Rakouska v březnu 1938 Pik prohlásil, že napadením Československa by byly porušeny zájmy demokratických světových velmocí, a že by se k tomu Německo neodhodlalo: „Náš osud jest osudem celé Evropy, a proto se nemusíme obávat, že by Evropa přes naše trosky chtěla si vykopati hrob.“³⁴⁸ Prvomájové oslavy se zúčastnily všechny strany v obecním zastupitelstvu jako výraz svornosti a věrnosti k československému státu.³⁴⁹ Od jara až do podzimu probíhaly v Plzni manifestace různého charakteru, kde byla vždy deklarována věrnost republice. Jako určité gesto politické jednoty lze chápat i skutečnost, že Luděk Pik napsal úvodník do národně demokratického *Českého deníku* a naopak národní demokrat Matouš Mandl opatřil úvodníkem *Novou dobu*.³⁵⁰ Odhodlání bránit republiku bylo demonstrováno i rozsáhlou sbírkou, které samo město Plzeň přispělo 1 mil. Kč.³⁵¹

Koncem května Československo provedlo částečnou mobilizaci a v Plzni docházelo k opatřením v rámci civilní protiletectvé obrany (CPO).³⁵² V létě byla mezinárodně politická situace mírně „přehlušena“ jubilejní výstavou. Do popředí se dostala znovu až v dusné a napjaté zářijové atmosféře, která naopak svojí závažností zastínila závěr výstavy. Situace se začala přirostřovat po pokusu o protistátní puč v pohraničí, kde bylo následně vyhlášeno stanné právo, a Plzeň se stala útočištěm prvních uprchlíků z těchto oblastí. Dne 21. září 1938 večer se Plzeň zaplnila tisíci demonstrantů, kteří protestovali proti zamýšlené revizi hranic. Luděk Pik demonstrující Plzeňany uklidňoval: „Nepodnikejte ničeho a k ničemu nerozvážnému nedejte se svést. Jedná se ještě o podmínkách našeho budoucího

³⁴⁶ Luděk PIK, *Nelze mlčeti!*, *Nová doba* 41/124, 4. 5. 1935, s. 1.

³⁴⁷ Na toto téma existuje celá řada novinových článků z *Nové doby*.

³⁴⁸ *Nebojíme se! Náš osud jest osudem celé Evropy*, *Nová doba* 44/78, 20. 3. 1938, s. 1.

³⁴⁹ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 293.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 296.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² Tamtéž, s. 293–297.

života. Nečiňte ničeho, aby nebyly zhoršeny.“³⁵³ Pik ve svých projevech a článkách vystupoval mírně, mírněji než v předchozích měsících, což bylo patrně dáno bezvýchodností situace. Jeho postoj a snahu spíše zklidňovat situaci než energicky vystupovat, později po válce proti Pikovi využili komunisté obviňující předválečného starostu z kapitulantství. ČSR se však nacházela vskutku v zoufalé situaci a 30. září 1938 byl v Mnichově zpečetěn její osud.

4.6. Starosta Pik v pamětech spolupracovníků a podřízených

V předchozích odstavcích měl čtenář kontakt s Luděkem Pikem pouze prostřednictvím novinových článků či různých statí a veřejných projevů.³⁵⁴ Právem by bylo možné argumentovat, že jsem Luděka Pika poněkud odosobnil, a za jeho osobu jsem dosadil pojmy jako „obecní správa“ či „Pikovo vedení města“ aj. Nyní bych se to rád v několika málo odstavcích pokusil napravit a alespoň zčásti se podívat na osobnost starosty Luděka Pika, a to prostředním vzpomínek a názorů jeho nejbližších spolupracovníků. Tato kapitola je do práce zařazena s cílem nabídnout trochu jiný pohled na Pikovo starostenství, než různé glorifikující spisy a novinové články, tedy pohled od lidí, kteří s ním přišli do styku, a kteří měli v komunální politice jisté zkušenosti, aby si na jeho vedení města udělali svůj názor. Kapitola má být snahou o jakési vyvážení v hodnocení působení Luděka Pika v úřadě starosty města Plzně. Limitem této kapitoly je relativně malé množství takových pramenů, které by se věnovaly osobě starosty Pika a mohly o jeho povaze a charakteru jeho politických kroků poskytnout ucelenější představu. Následující odstavce jsou tudíž spíše ilustrativní, snažící se poodhalit i jiné stránky Pikova starostenství. Jako pramenný podklad, bohužel nepřilíš rozsáhlý, slouží především paměti a korespondence vysokých městských úředníků, a to starostova náměstka Augustina Šípa, dlouholetého ředitele městských úřadů Františka Kříže a Fridolína Macháčka, plzeňského městského archiváře.

Starostovi nejbliže v hierarchii městské správy byli jeho dva náměstci. Ve funkci I. a II. náměstka starosty se jich za Pikovy éry vystřídal několik. Ve třicátých letech byl

³⁵³ *Provolání starosty m. Plzně. Občané!*, Nová doba 44/263, 22. 9. 1938, s. 1.

³⁵⁴ Což je způsobeno absencí jakýchkoliv relevantních pramenů memoárového charakteru, které by umožnily blíže poznat postoj autora k dobovým skutečnostem.

prvním I. náměstkem Augustin Šíp. Šíp – vzděláním advokát a politickou příslušností národní socialista – pracoval s Luděk Pikem převážně ve třicátých letech. Šíp Luděk Pika oceňoval především jako dobrého organizátora a schopného politika: „Pik byl samouk, vyučený holič, jak mu sem tam bylo nejapně přezdíváno, ve straně sociálně demokratické pracoval od mládí a byl od roku 1901 schopným agitátorem a organizátorem hnutí na Plzeňsku [...]. Měl přirozenou rychle se rozvíjející inteligenci a velkou pracovitost. Byl dobrým starostou všímavým a podnětným. Členství v parlamentu obci a jeho starostenství v ní prospívalo.“³⁵⁵ Nezapomněl však zmínit i nedostatky, především co se týče jeho způsobu spravování města Plzně: „Míval mnoho a dobrých plánů, větších i drobných, mnoho z nich provedl ku prospěchu města, ale neměl velikého a smělého, souvislého, mohutného a tvůrčího plánu celkového, přesahujícího dobu [...].“³⁵⁶ Zde se setkáváme s názorem, že Luděk Pik neměl jasnou ucelenou vizi, jak město rozvíjet, že jeho koncept rozvoje a budování Plzně stál spíše na menších jednotlivých dílčích plánech.

Podobný pohled na věc měl i archivář města Plzně a významný plzeňský regionální historik Fridolín Macháček. Ten ve svém velmi upřímném dopise nesouhlasí s Pikovými metodami boje proti reformě týkající se omezení obecního hospodaření ze strany státu. Obviňuje starostu z toho, že po letech utrácení se najednou snaží sešněrovat obecní rozpočet, aby stoprocentně vyhovoval požadavkům reformy, a tím poukázat na jeho absurditu. Právě v tomto dopise mu vytýká i mnohdy nereálné představy. „Vy sám právě často překypujete rozmanitými plány a rád otevíráte skvělé perspektivy, a to myslím, se Vám někdy právem vytýká, že v tom zacházíte někdy za meze možnosti. Upadl jste zase nyní bez přechodu v příkrý opak – nebylo by to trochu málo důslednosti? Já sám jsem tuším napsal někde o dnešní správě obecní, že si libuje v improvisacích; neměl bych sám pro toto své tvrzení přímo školský příklad?“³⁵⁷ Fridolín Macháček po sobě bohužel nezanechal žádné vzpomínky, v kterých by hodnotil osobu a činnost Luděk Pika soustavněji. Zde můžeme vycházet jen z korespondence.

Nyní však dokončíme Šípovu charakteristiku starosty Pika. V ní se zaměřuje i na méně pozitivní stránky starostovy povahy: „Měl velkou ctižádost, ale nedočkavou,

³⁵⁵ AMP, f. Šíp Augustin, k. 322 (um. 322/2), i. č. 29770, strojopisné paměti Augustina Šípa, s. 12 (2. složka).

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ AMP, f. Luděk Pik (um. 276/73), k. 276, i. č. 26979, dopis F. Macháčka adresovaný. L. Pikovi z 24. 2. 1927, s. 3.

nerozpočítanou na dalekou budoucnost, třeba bez něho. A leccos dobrého co uskutečnil, bylo dobré přes to, že se zdál myslet při tom více na sebe a na svou okamžitou slávu, nežli na věc. Mistrný vyjednávač a strůjce kompromisů za stavu sil v městském zastupitelstvu při poměrném zastoupení nezbytných, ale často také pletichář, nešťtící se tu a tam i klikatých a postranních cest. S přibývajícím stářím měl rostoucí slabost: samolibost a ješitnost, která překrývala jeho nepochybné a skutečné zásluhy. Pohotový debatér a nerozpačitý řečník o všem, ale bez hlubšího ponoru.³⁵⁸

Augustin Šíp, který psal paměti v závěru svého života, tj. na počátku padesátých let dvacátého století, podal o Ludřku Pikovi poměrně rozsáhlou zprávu a v jednotlivých částech vzpomínek se k jeho osobě vrací v souvislosti s různými událostmi, které s Pikem či s ním samotným nějakým způsobem souvisely. František Kříž – ředitel městských úřadů za Pikovy správy a dlouholetý pracovník v městské administrativě – vzpomíná na Ludřka Pika mnohdy rovněž negativně. Zmiňuje se mj. o Pikových údajných tendencích k upřednostňování vlastní strany a také k dosazování exponentů na úřednická místa v obecní administrativě: „Sháněl do sociálně demokratické strany kde koho: městské zaměstnance, inženýry, lékaře a všechny vrstvy, na něž měl vliv.“³⁵⁹ Pikovo silné stranictví je častým tématem Křížových pamětí, kde autor poukazuje i na čistě sociálně demokratický charakter výstavy v roce 1938, a srovnává jí s politicky neutrálními výstavami v jiných městech. Dále Kříž podkřívá některé další stinné stránky starostovy osoby: „Často přicházel Pik během dopoledne do mé úřadovny k rozhovoru. Míval jsem různé nápady a názory. Pik někdy neřekl nic, někdy si dal moje stanovisko blíže vysvětlit. Po čase jsem se dočetl v *Nové době*, že přišel tam a tam s tím a s tím námětem, jako svým, který jsem mu přednesl ve své úřadovně. Vůbec si liboval v tom, aby jeho jméno aspoň jednou bylo uvedeno v každém čísle *Nové doby*.“³⁶⁰ Přestože se k Ludřku Pikovi samotnému stavěl František Kříž spíše kriticky a chválou na jeho osobu dosti šetřil, nezapomněl nakonec ocenit i jeho zásluhy ve službách městu Plzni: „Pikovi má však Plzeň co děkovati za množství investic, které za jeho éry byly provedeny.“³⁶¹

³⁵⁸ AMP, f. Šíp Augustin, k. 322 (um. 322/2), i. č. 29770, strojopisné paměti Augustina Šípa, s. 12 (2. složka).

³⁵⁹ AMP, f. František Kříž, i. č. 2, sign. 5c158, rukopisné paměti Františka Kříže: starostové, městské zaměstnanectvo, práce na poli sociálním, cizinecký ruch, s. 825.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 823.

³⁶¹ Tamtéž, s. 822.

Absence jakýchkoliv pamětí, vzpomínek či zápisů z pera Pikova dlouholetého stranického spolupracovníka Antonína Remeše znamená pro tuto práci velké ochuzení. Je známo, že se vztah mezi Pikem a Remešem postupně přetvořil spíše v rivalství. Bohužel bližší příčiny této proměny nejsou zcela jasné. Z některých citovaných pramenů je zřejmé, že Luděk Pik a Antonín Remeš, coby finanční referent městské rady, měli odlišný názor na hospodaření obce. František Kříž se o tom zmiňuje: „Upozornil jsem oba (Pika a Remeše – pozn. JB), že je nejdůležitější otázkou hospodaření obce. Remeš přiznal, že mám pravdu. A často si později naříkal na Pika, že jako starosta není dost hospodárný. Mívali spolu častěji neshody, dosti často docházelo v městské radě k výbuchům Remešovým [...]“.³⁶² Je tedy možné ba velmi pravděpodobné, že z Remeše se počal formovat Pikův sok právě za Pikovy starostenské éry, kdy výdaje města výrazně převyšovaly příjmy. Tato skutečnost mohla Remeše, jakožto hospodáře obecní pokladny, stavět do opoziční role vůči Pikovi. V Šípových pamětech, které mají pro poznání fungování prvorepublikové plzeňské obecní politiky značnou hodnotu, především pro jejich podrobnost a šíři, je Antonín Remeš vykreslen takto: „Na rozdíl od Pika byl vždy přímý a bezelstný, bez ješitnosti. Dobrý straník, ale především spravedlivý a přímý muž, neúprosný odhalovatel korupce [...]. Byl vskutku téměř bez potřeb a vzdálen vši okázalosti.“³⁶³ Zatímco se mezi Šípem a Remešem utvořilo přátelské pouto, které bylo posíleno následujícími dramatickými událostmi, vztah mezi Pikem a Remešem se vlivem válečných a poválečných událostí ještě zhoršil.³⁶⁴

V závěru této kapitoly je nutno připustit, že paměti jsou subjektivním pramenem, a že mohou minulou skutečnost neúmyslně ale i záměrně zkreslovat. V těchto vzpomínkách se však setkáváme s jak pozitivním tak negativním hodnocením starostenské éry Ludřka Pika i jeho povahy. Oba – Kříž i Šíp – psali paměti v době, kdy už nemohli případně Pikovi výrazně uškodit. František Kříž byl jakožto městský úředník penzionován již v roce 1940 a poválečné poměry mu již neumožnily vrátit se k aktivní činnosti.³⁶⁵ Paměti psal již od dob okupace, avšak vzhledem ke Křížově poválečnému postavení, by těžko mohli sehrát nějakou „protipikovskou“ úlohu, navíc nebyly publikovány. Augustin Šíp začal psát paměti až v roce 1951, tři roky po Pikově smrti. Ani ty nebyly publikovány, a vzhledem k tomu, že se v nich Šíp zmiňoval i o Pikových kladech, by k jejich uveřejnění

³⁶² Tamtéž, s. 821–822.

³⁶³ AMP, f. Šíp Augustin, k. 322 (um. 322/2), i. č. 29770, strojopisné paměti Augustina Šípa, s. 13.

³⁶⁴ Tomu bude věnován prostor v následujících kapitolách.

³⁶⁵ Karel ŘEHÁČEK, *Plzeňské události let 1900–1939*, s. 272.

v nastalé době, kdy byla Pikova éra hodnocena jako spoluvláda buržoazie a „reformismu“, v žádném případě nedošlo. Je tedy vcelku vyloučeno, že by autoři měli zájem veřejně Pika nějak očerňovat,³⁶⁶ a je velice pravděpodobné, že hodnotili jeho počínání podle skutečných postojů.

Přestože jsem v prvních řádcích této části osvětlil, že zde nejde o nějakou analýzu povahy Pikova starostování, určité závěry bych si přeci jen udělat dovolil. Jak Kříž, tak Šíp, se věnovali Pikovým dobrým vlastnostem a schopnostem, oceňovali jeho zkušenosti v politice a jakousi „politickou zručnost“. Poznali v něm i člověka, který se v cestě za svým cílem nebojí čas od času použít i „ony postranní cestičky“, o nichž se zmiňuje Šíp.

4.7. Shrnutí

Luděk Pik se v roce 1918 dostal do čela komunální politiky jako člen plzeňského národního výboru. Z obecních voleb v roce 1919, kdy se v souvislosti s novými politickými poměry mohli sociálně demokratičtí politici dostat i na plzeňskou radnici, která byla do té doby vyhrazena pouze honoračním (městským) stranám, vzešel jako první socialistický starosta Plzně, kterým zůstal plných devatenáct let. Za tu dobu podnikl mnoho prospěšných opatření pro město a dovedl alespoň částečně zmírnit následky hospodářské krize. Realizace těchto kroků si ale vyžádala mnoho finančních prostředků, čímž se dostával do konfliktů s městským hospodářem Antonínem Remešem. Podnikl mnoho výhodných investic a ve třicátých letech město z dluhů nakonec vybředlo.

Zároveň, jak se ukázalo z vzpomínek spolupracovníků, dokázal být i politikem, jenž byl ochoten dosáhnout cíle i méně transparentními postupy. Do vedení města údajně vnášel politikaření a partajničení. Byl kritizován kvůli upřednostňování oblíbenců a sociální demokracie při obsazování veřejných funkcí.³⁶⁷ Pik se tedy zdaleka neukazuje jako zcela férový politik, ale bezesporu jako politik velice schopný, průbojný a ctižádostivý. A je otázkou, zda by Plzeň prošla tak výraznou proměnou bez Pikových schopností a činů, uskutečněných pravděpodobně ne vždy zcela čestnými metodami politického boje.

³⁶⁶ Nehledě na fakt, že po válce byl Pik spíše v ústraní.

³⁶⁷ Pro tento fakt krom Křížových pamětí hovoří i některé dokumenty z fondu Národní soud. Např. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Národní soud, sign. NS 1/41-2, vyjádření Spořitelny města Plzně ohledně někdejšího Pikova předsednictví v jejím výboru z 30. 5. 1941.

5. Druhá republika a okupace – život v ústraní a pronásledování

Pomnichovská krize, nejisté a smutné prostředí druhé republiky a protektorátu tvoří v životě Pikově významný mezník stejně jako v životech mnohých jiných významných exponentů meziválečné první republiky či ostatních lidí.³⁶⁸ Léta 1938 až 1939 potažmo 1945 znamenala v první řadě definitivní konec jeho profesionální politické kariéry, jelikož v poválečné době, jak bude ještě nastíněno v kapitole následující, se do aktivní politiky již nezapojil.³⁶⁹ V praxi to znamenalo, že plzeňskou politiku Luděk Pik už nijak neovlivňoval. Rokem 1938 tedy končí éra Pikovy „rudé Plzně“, na jejímž prvorepublikovém budování se výraznou měrou podílel. Plzeň, která ještě ani nestačila vystřízlivět ze slavnostní atmosféry letní jubilejní výstavy roku 1938, se nyní ocitla v nebezpečné blízkosti nejisté hranice s nacistickým Německem a ztratila v ovzduší druhé republiky – autoritativního státu s posilujícími totalitními prvky – svoji sociálnědemokratickou resp. demokratickou tvář.

Plzeňská sociální demokracie, která se pomalu v souladu s celonárodní tendencí, začala transformovat v „loajálně-opoziční“ Národní stranu práce (dále jen NSP), přišla o silnou osobnost, kterou až do jejího sloučení s KSČ v roce 1948 nebyla schopna nahradit.³⁷⁰ Pik tedy ztratil možnost rozhodování nejen v municipální politice, ale i v politice stranické. Pikův odchod z čela plzeňské komunální politiky můžeme na straně jedné chápat jako součást procesu přechodu od demokratického režimu k autoritativnímu. Pik byl totiž krom silného spojení s předválečnou politikou rovněž výrazným exponentem masarykovského pojetí demokracie, které bylo v autoritativním ovzduší druhé republiky dosti kritizováno. Na druhé straně za ním lze hledat i motivy osobní, týkající se především určité rivality mezi ním a druhým mužem sociální demokracie na Plzeňsku, Antonínem Remešem. V novém prostředí si lze těžko představit, že by mohl dále vést a budovat město. Krom odchodu z povědomí veřejnosti v tomto období zaznamenáváme i odchod ze

³⁶⁸ K problematice sociálních demokratů za druhé republiky a protektorátu: Jan KUKLÍK, *Sociální demokraté v druhé republice*, Praha 1993, 148 s. Josef TOMEŠ, *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939–1945*, Zdroj: <http://www.masarykovaakademie.cz/index.php/publikace-a-clanky-mda/dejiny-socialne-democratickeho-hnuti/161-perzekuce-ceskych-socialnich-demokratu-v-dobe-nemecke-okupace-1939-1945>. A dále *Věrní jsme zůstali. Účast sociálních demokratů v domácím a zahraničním odboji*, Praha 1947, 208 s. Vojtěch DUNDR – Jan FILIPÍNSKÝ (edd.), *Padlým hrdinům. Památník obětí československé sociální demokracie v osvobozené boji 1939–1945*, Brno 1947, 217 s.

³⁶⁹ Myšleno ve smyslu, že nezastával žádnou politickou funkci.

³⁷⁰ Po válce Pik měl určité tendence vrátit se do veřejného života, avšak nedomnívám se, že by mu vyloženě šlo o snahu získat znovu nějakou vlivnou politickou funkci.

samotné Plzně, kterou tak Pik nedobrovolně opouští po mnoha letech zde strávených. Jak Pik vnímal odtržení od svého domova a působiště a jak se projevilo navenek, bude předmětem této kapitoly.

Pramennou základnu tvoří především jediná část Pikových pamětí, kterou autor po válce stihl vydat knižně pod názvem *Dvě stě milionů vteřin*, dále různé črty, zaznamenané myšlenky a postřehy a v neposlední řadě jeho literární tvorba.³⁷¹ Vystavává nám proto heuristický problém. Jestliže období druhé republiky nám o osobě Pika poskytuje poměrně širokou škálu pramenů nejrůznějšího charakteru, novinovými články počínaje, osobní korespondencí konče, tak v době protektorátní, kdy se někdejší starosta víceméně skrýval nebo byl nuceně izolován od vnějšího světa, nám nezbývá než se opírat o Pikovy subjektivní vzpomínky a dojmy. Korespondence z tohoto období je minimum, podobně je to i s úředními písemnostmi.³⁷²

Vedle výše zmíněných si bylo nutné položit také otázku časového vymezení kapitoly, přesněji řečeno její spodní hranice. Nakonec jsem kapitolu z praktických důvodů ohraničil podepsáním mnichovské dohody. Pomnichovské působení starosty Pika v čele města lze chápat jako epilog významné dějinné etapy, já ovšem dávám přednost toto období prezentovat ve své práci spíše jako počátek Pikova pádu a předeheru k nadcházejícím událostem.

5.1. Pomnichovská Plzeň a Pikův nedůstojný politický odchod

V říjnu 1938 došlo k odstoupení českého pohraničí sousednímu Německu. Plzeň a západní Čechy byly touto ztrátou silně postiženy, a to vzhledem k faktu, že západ Čech byl až na samotné okolí Plzně, Domažlicko a Klatovsko osídlen převážně německým živlem. Nová západní hranice státu, která se hrozivě posunula od hvozdů Českého lesa až na linii Manětín – Plzeň – Domažlice, nyní dosahovala předměstí samotné západočeské metropole.³⁷³ Nastalou situaci z logistického a hospodářského hlediska navíc komplikoval

³⁷¹ V případě literárních prací Pikových je někdy těžší přesněji určit dobu, kdy vznikly, u většiny to však možné je. Některé práce jsou laděné tak, že je dobu vzniku možné odvodit z textu.

³⁷² Jedinou větší skupinu pramenů úřední proveniencí jsou záležitosti ohledně zjišťování majetkových poměrů a způsobu nabytí majetku Ludka Pika v letech 1939 až 1942, tzv. národní soud.

³⁷³ Asi vůbec nejpodrobnější prací k přesnému stanovení pomnichovských hranic v západních Čechách je článek: Vojtěch LAŠTOVKA, *Vytyčení západočeské státní hranice pomnichovské republiky*, in. *Minulostí západočeského kraje 7*, Plzeň 1970, s. 33–48.

výběžek německého záboru v okolí Dobřan, který přerušil dopravní spojení na Klatovy a Domažlice.³⁷⁴ Záborem utrpěl i plzeňský průmysl ochuzený o zásobárnu uhlí z nýřanských dolů. Napjatou atmosféru přiostrhovaly také vlny uprchlíků ze zabraného západočeského pohraničí.³⁷⁵ Plzeň se tehdy stala ze dne na den pohraničním městem. Starostu Pika, který věřil ve funkčnost demokratického systému první republiky a spolehlivost versailleského systému, tato skutečnost přirozeně zdrtila.³⁷⁶ „Přilétlo to jako blesk z mračen a ohromilo. Byli jsme opuštěni, dáni v plen nestoudnému uchvatiteli [...]. Byl to nejstrašnější zápis, který toho dne jsem učinil u telefonu ve starostenské úřadovně na plzeňské radnici.“³⁷⁷

Blížkost hranice a celková situace v okleštěné zemi silně ovlivňovala politické prostředí v Plzni. V souvislosti s celkovou tendencí české politiky došlo i v Plzni k „zjednodušení“ stranického systému, tedy utvoření „státotvorné“ Strany národní jednoty (dále jen SNJ) mající těžiště na pravici politického spektra, a Národní strany práce (NSP), její levicové „loajální opozice“.³⁷⁸ Vedení SNJ v Plzni představoval agrárník, někdejší ministr národní obrany, František Machník.³⁷⁹ V čele NSP stanul Pikův dlouholetý sok v rámci plzeňské sociální demokracie Antonín Remeš.³⁸⁰ Nedošlo tedy k předání stranického „žezla“ v pravém slova smyslu, jelikož Pik představoval spíše starou sociální demokracii, zatímco Remeš byl již oblastním šéfem nové NSP. Nové politické podmínky tak způsobily rozložení místního „socialistického bloku“ sociálních demokratů a národních socialistů, dvou nejsilnějších stran v Plzni, kdy národní socialisté přešli do řad SNJ.

V nových poměrech nebylo nadále únosné, aby Pik, jakožto sociální demokrat a člověk myšlenkově silně spojený s demokratickými masarykovskými ideály,³⁸¹ setrval i nadále ve funkci starosty. Luděk Pik, který nabídl svojí rezignaci již několikrát

³⁷⁴ Dobře patrný je tento výběžek, nacházející se jižně od Plzně, na kterékoliv pomnichovské nebo protektorátní mapě.

³⁷⁵ Na přelomu let 1938 a 1939 už jich bylo cca 5000. *Počet uprchlíků v Plzni*, Úřední list města Plzně, 17/1, 1. 1. 1939, s. 10.

³⁷⁶ Jaroslav TOMS, *Luděk Pik – demokratický starosta Plzně v letech 1919–1938*, in: Sborník pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Dějepis, Plzeň 1995, s. 67.

³⁷⁷ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin: reportáž a povídky*, Plzeň 1946, s. 12.

³⁷⁸ K nejobecnější problematice druhé republiky a jejího politického ovzduší např.: Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, Praha 1997, 251 s. Jan GEBHART, – Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004, 315 s.

³⁷⁹ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 237–238.

³⁸⁰ Tamtéž. Remeš byl po Pikovi de facto druhým nejvýznamnějším mužem v sociální demokracii, což patrně rozhodlo, že právě Remeš stanul v čele NSP.

³⁸¹ Jeho paměti, myšlenky a názory to potvrzují.

předtím,³⁸² si poslední dva měsíce ve funkci zřejmě představoval docela jinak. Jen pár dní po jubilejní výstavě, de facto představující důstojné zakončení Pikova starostenství, byl nucen společně s vedením města a berlínským pozorovatelem Františkem Hlaváčkem³⁸³ řešit neustále rostoucí německé územní požadavky v plzeňské oblasti a udržet ve městě klid.³⁸⁴ „A pak jsme chtěli zlo již jen zmírňovati. Porada za poradou na plzeňské radnici, delimitační zákroky, petice a intervence, to vše s vypětím veškeré energie věnováno tomu, aby hranice byly posunuty dále od Plzně a ze záboru vypuštěny ony oblasti, jichž okupací byly porušeny hospodářské a komunikační zájmy zbylého území.“³⁸⁵ Ve snaze posunout hranice co nejdále od města však bylo městské vedení neúspěšné.³⁸⁶

Pik začal stále zřetelněji pociťovat, že v čele pomnichovské Plzně pro něj není místo, a to jak ze strany plzeňské pravice,³⁸⁷ tak z řad sociálních demokratů, kteří ho posléze ani nepřizvali k budování nové NSP. Na podzim 1938 byla v pravicovém tisku rozpoutána proti Pikovi štvavá kampaň požadující jeho odchod z funkce.³⁸⁸ Pod tlakem událostí nakonec 1. prosince 1938 Pik odjel na dovolenou a do funkce starosty se už fakticky nevrátil.³⁸⁹ Dne 5. prosince 1938 totiž oznámil svoji rezignaci, jež byla otištěna druhý den v *Nové době*, a v níž se Pik poohlíží za uplynulými lety svého působení v Plzni. „Mám k Plzni stejnou lásku a mám radost z jejího rozvoje, i když srdce trpí bolestí nad krutým osudem našeho národa a státu.“³⁹⁰ Dále Pik vysvětluje, proč alibisticky nerezignoval na konci září, ale až nyní po stanovení hranic, a projev zakončuje připomenutím útoků na jeho osobu v posledních dnech: „Jsem dosti zmužilým, abych při tom zapomněl na mnohý nevděk a na mnohé křivdy, které bývají průvodcem každého veřejného člověka.“³⁹¹ Přesto v jiné rubrice téhož čísla *Nové doby* na některé útoky

³⁸² Poprvé při příležitosti svých šedesátin v květnu 1936, po druhé v roce 1937, a naposledy měl v úmyslu odstoupit z funkce po ukončení jubilejní výstavy v září 1938, okolnosti ho však donutily setrvat v úřadě. *Poslanec L. Pik odstoupil ze starostenského úřadu*, Český deník 27/336, 6. 12. 1938, s. 1.

³⁸³ František Hlaváček byl ředitelem plzeňského pivovaru Gambrinus a byl dobře obeznámen s poměry v Berlíně, kam odjel jménem města i pivovaru jednat o otázce hranic v okolí Plzně

³⁸⁴ Jaroslav TOMS, *Luděk Pik*, s. 67.

³⁸⁵ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 13.

³⁸⁶ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 236.

³⁸⁷ Ve svých pamětech Pik líčí jak Vlájkaři a fašisté vyvolávali štvavice proti němu a lidem představujícím prvorepublikový režim. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 17.

³⁸⁸ Jaroslav TOMS, *Luděk Pik*, s. 67. Nejvroucnější zájem na Pikově odchodu měla plzeňská extrémní pravice, která na Pika útočila na stránkách *Západočeského večerníku*. Viz níže.

³⁸⁹ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 301.

³⁹⁰ *Konal jsem úřad ve cti a ve cti jej zase vracím*, Nová doba 44/338, 6. 12. 1938, s. 2.

³⁹¹ Tamtéž.

odpověděl.³⁹² V *Nové době* bylo při Pikově odstoupení jeho starostování zhodnoceno ještě kladně: „Ani největší nepřítel nebude moci odcházejícímu starostovi upříti veliké zásluhy o všestranný rozvoj západočeské metropole. Za jeho vedení Plzeň se stala opravdovým moderním velkoměstem. [...] Přáli bychom jenom každému příštímu starostovi města Plzně, aby odcházel s tak klidným vědomím vykonaného záslužného díla, jako odchází starosta Pik.“³⁹³ Rezignace byla přijata plzeňským obecním zastupitelstvem o týden později. Zastupitelé vyslovili starostovi dík za vykonanou práci, k hodnocení jeho činnosti přistoupili již opatrně. V prohlášení převažuje snaha vyhnout se jakémukoliv hlubšímu rozboru jeho úřadování a vyjádřit se k němu pokud možno jen formálně a neutrálně: „Objektivní historie a klidnější doba, nežli jest a může být naše, rozdělí spravedlivě světla i stíny.“³⁹⁴ Dne 2. ledna 1939 rezignaci schválil i Okresní úřad v Plzni.³⁹⁵

Starostenství Ludka Pika tak skončilo po dvaceti letech vcelku neslavně. Přesto si vztahu k městu a jeho hospodářské situaci zachoval ještě určitou míru naděje a optimismu, jak píše v jednom z posledních novinových příspěvků do *Nové doby*: „Plzeň přes těžký náraz dobový neztratila podmínek svého života. [...] Neustrne-li Plzeň v záporech, bude mít město úspěch a jeho obyvatelstvo dosažitelnou spokojenost. To jest Plzni přáti do nového roku a k novému rozhraní.“³⁹⁶ Po Pikově odchodu se o starostenskou agendu do volby nového starosty starali dosavadní náměstci Matouš Mandl a Augustin Šíp.³⁹⁷ Ta ale už neproběhla, 18. února 1939 bylo totiž Zemským úřadem v Praze rozpuštěno plzeňské městské zastupitelstvo³⁹⁸ a 25. února se ujal politické správy města vládní komisař Petr Němejc,³⁹⁹ jenž ve funkci setrval až do poloviny října 1941, kdy ho ve vedení města vystřídal Němec Walter Sturm.⁴⁰⁰

³⁹² Především se týkaly odpovědi na obvinění týkající se hromadění majetku, jelikož Pik zastával několik veřejných funkcí najednou. V Pikův prospěch mluví i výrok tzv. národního soudu o jmění Ludka Pika z 21. května 1942.

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ *Městské zastupitelstvo vzdává jednomyslný dík odstupujícímu starostovi L. Pikovi*, *Nová doba* 44/345, 13. 12. 1938, s. 2.

³⁹⁵ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 302.

³⁹⁶ Luděk PIK, *Plzeň v novém rozhraní*, *Nová doba* 45/15, 15. 1. 1939, s. 1. V poměrně rozsáhlém článku zdůraznil rozkvět Plzně od roku 1919 a překonání krize 30. let a nastínil, jakými cestami by se v hospodářské politice mělo město nadále ubírat.

³⁹⁷ *Městská rada – 134. schůze dne 2. ledna 1939*, Úřední list města Plzně 17/2, 15. 1. 1939, s. 27.

³⁹⁸ *Rozpuštění městského zastupitelstva*, Úřední list města Plzně 17/5, 1. 3. 1939, s. 57.

³⁹⁹ *Uvedení v úřad vládního komisaře*, Tamtéž, s. 58.

⁴⁰⁰ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 336.

V prvních měsících roku 1939 ztratil Pik všechny zbývající pozice a funkce. Členem městského zastupitelstva zůstal až do jeho rozpuštění na konci února 1939. Tím byla definitivně ukončena jeho práce pro město. V sociální demokracii pozici ztratil prakticky jejím zánikem. Vzhledem k faktu, že nebyl přizván do vedení NSP, lze odvodit, že se ani na jejím krátkém fungování nijak výrazně nepodílel.⁴⁰¹ Jediné, co ho ještě organizačně spojovalo s nyní již bývalou sociální demokracií, skončilo 1. února 1939, kdy úlohu majitele a vydavatele *Nové doby* převzal Antonín Remeš.⁴⁰² Poslanecký mandát si podržel až do rozpuštění Národního shromáždění prezidentem Háchou 21. března 1939,⁴⁰³ které ale nefungovalo od přijetí tzv. zmocňovacího zákona v prosinci 1938. V té době se Pik soustředil na svoji hlavní starostenskou funkci a v poslanecké sněmovně Národního shromáždění se výrazně neangažoval.

V únoru a březnu 1939, jež se staly zároveň posledními měsíci druhé republiky, strávil Pik v ústraní. Tou dobou vrcholí v západočeském pravicovém tisku útočná kampaň proti jeho osobě. Nejsilnější výpady byly otištěny v tehdejší *Západočeském večerníku*.⁴⁰⁴ „V těchto dnech byly ve vší tichosti odstraněny v Plzni všechny orientační tabulky nesoucí nápis Náměstí Lud'ka Pika. Nahrazeny byly opět tabulkami: ulice Radčická. Všechna sláva – polní tráva.“⁴⁰⁵ Po upevnění protektorátní moci již tato rétorika přitvrzuje: „Pro několik marxistických vůdců, zralých pro koncentrační tábory, má být národ rozdvojen ve dvě ideologie, nebo na kastu pracujících a nepracujících, či chudé a bohaté? Český národ má již dosti utrpení, jež mu vyplývala z diktatury marxisticko – židovské.“⁴⁰⁶

Druhá republika znamenala pro Pika pozvolný pád na samotné dno. Postupně ztratil všechny pozice a během pouhých několika měsíců se z uznávaného a respektovaného starosty stala pravicovým tiskem vláčená persona non grata. O tom jak vnímal pohnutou dobu, se můžeme dočíst v jeho pamětech: „Všem, kdož se postavili proti této reakci nebo

⁴⁰¹ V Pikově pozůstalosti nemáme žádnou korespondenci s orgány Národní strany práce. Ani ve svých pamětech se o členství v NSP nezmiňuje. Členem NSP však zřejmě byl, alespoň to naznačuje zpráva ze *Západočeského večerníku* ze 4. 3. 1939, která hovoří o tom, že Pik nebyl zvolen do nového župního výboru NSP, a stává se tak pouze jejím řadovým členem. *Poslanec Pik nezvolen ve své straně*, *Západočeský večerník* 1939/27, 4. 3. 1939, s. 2.

⁴⁰² Tuto funkci do té doby plnil Luděk Pik 20 let.

⁴⁰³ Elektronický archiv PSP ČR. Zdroj: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=289&id=3245&l=cz>

⁴⁰⁴ *Západočeský večerník* vycházel jako obdeník od 22. listopadu 1938 do 31. května 1939, kdy zanikl bez náhrady. Nezávislý list národní, jak zněl jeho podtitul, vyjadřoval až extrémní názory krajně pravicového křídla místní SNJ, která měla napojení na hnutí Vlajky.

⁴⁰⁵ *Sláva poslance Pika zapadá*, *Západočeský večerník* 1939/31, 14. 3. 1939, s. 3.

⁴⁰⁶ *Vládo Beranova, vládní nebojácně*, *Západočeský večerník* 1939/7, 17. 1. 1939, s. 3.

nechtěli výti s vlky, bylo hrozeno koncentráky, odvážní stoupenci Masarykovy a Benešovy tradice byli vyhnáni z čelných funkcí veřejných, [...] levicovní starostové nahrazováni poddajnými – případ mého sestupu se starostenství byl také dílem této domácí úpadkovosti. Také mně bylo dáno proběhnouti ulicemi štvanic v Plzni, jak to bylo k duhu pomnichovské a nacistické reakce.⁴⁰⁷ Bylo to však nesrovnatelné s tím, čím si měl Pik projít v dalších šesti letech.

5.2. Pikovy osudy v Protektorátu Čechy a Morava

Vzhledem ke skutečnosti, že je období německé okupace v Pikově životě zachyceno víceméně jen prostřednictvím citovaných vzpomínek, či dokumentů, jejichž autorem je Luděk Pik sám, vyvstávají otázky nad výpovědní hodnotou těchto pramenů. K těm se dostanu na konci této podkapitoly. Nyní nastíním život Luděka Pika mezi lety 1939–1945, víceméně tak, jak ho líčí autor sám.

Dne 15. března 1939 překročily německé jednotky česko-slovenské hranice u Litic a Chotíkova a začaly z jihu a severozápadu obsazovat západočeskou metropoli. Wehrmacht zde nenarazil na žádný odpor, vše se odehrálo pokojně a bez konfliktů. Jestliže zábor pohraničí Luděka Pika zdrtil, pak příjezd říšskoněmeckých vojsk do Plzně v něm vyvolal doslova psychický šok. Některé jím zaznamenané pocity ale vnímejme na pozadí možné sebestylizace: „Cosí povědomého mě pudilo k zásuvce, kde vyčkával na čin revolver. Střílet se mi chtělo. Jednoho, dva, deset vetřelců. A pak snad sebe, abych nezůstal svědkem národní poroby a otroctví lidu. Vyšel jsem do ulic, štván touhou zabít. Mrazivý vítr bušil do rozpálené hlavy. A na ulicích města ze všech očí křičelo stejné: bolest a vzdor.“⁴⁰⁸

V prvních týdnech okupace začaly nacistické úřady stíhat skutečné i potenciální nepřátele.⁴⁰⁹ Luděk Pik, který údajně již na podzim 1938 pocítil nevoli nacistů nad

⁴⁰⁷ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 16–17.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 19.

⁴⁰⁹ K hromadnému zatýkání současných i bývalých politických špiček města došlo během roku 1939 v několika vlnách, z nichž nejvýznamnější se uskutečnily 23. dubna 1939 v souvislosti s útokem kyselinou na německé vojáky v Plzni, podruhé pak v den napadení Polska, 1. září 1939, kdy byly zatčeny ostatní špičky jako Antonín Remeš, Augustin Šíp, František Kříž, nebo redaktor Josef Jirout. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 251.

skutečností, že je plzeňským starostou „marxistický předák“⁴¹⁰, byl pro nacisty jednou z nejnápadnějších zastánců demokratických zásad předmnichovského státu, a tak se lze domnívat, že figuroval na seznamech německé policie na čelních místech. Brzy se našla i záminka pro jeho perzekuci. V noci na 23. dubna 1939 údajně došlo v Plzni k incidentu, při němž byli na několika místech ve městě političtí němečtí vojáci kyselinou solnou.⁴¹¹ Nacistické úřady vyvolaly odvetnou akci hned 23. dubna 1939 během dne, kdy bylo zatčeno 50 „marxisticky smýšlejících“ osob a 50 židů.⁴¹² Mezi nimi byl také bývalý plzeňský starosta.

Tak začal koloběh jeho zatýkání a pronásledování. Luděk Pik byl z rozkazu gestapa odveden do vazby u krajského soudu v Plzni.⁴¹³ Zde pobyl celkem devět dní. Na své věznění v budově krajského soudu měl Pik poměrně pozitivní vzpomínky, především z důvodu mírného vězeňského režimu za dohledu českých dozorců a také kvůli přítomnosti některých přátel.⁴¹⁴ Odtud byl 2. května 1939 gestapem převezen do plzeňské trestnice na Borech.⁴¹⁵ V borské věznici – tradičním „domově“ politických vězňů – sdílel první noc celou s dvěma agenty-provokatéry, kteří se dle jeho tvrzení vydávali za politické vězně nesoucí Pikovi vzkaz od prezidenta Beneše ve snaze Pika kompromitovat.⁴¹⁶ Druhý den byl Pik podroben výslechu, kde mu tito „spoluvězni“ sdělili, že jsou agenti gestapa.⁴¹⁷ Během výslechu byl Pik obviněn z účasti na atentátu na Benita Mussoliniho, na který měl finančně přispět, z napojení na Maffii a dalších věcí.⁴¹⁸ K žádnému z těchto obvinění, jak uvádí, se nepřiznal. Přesto však v borské věznici dlel až do 24. května 1939, kdy byl

⁴¹⁰ Pik se o tom dozvěděl, jak uvádí ve svých pamětech, od plzeňského okresního hejtmána Patočky, kterému to v dočasně obsazené plzeňské čtvrti Valcha sdělil jeden říšský důstojník. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 18.

⁴¹¹ Tato zpráva se objevila v tisku 23. 4. 1939. Otázkou zůstává, zda byla pravdivá či to spíše byla umělá záminka v následující perzekuci. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 251.

⁴¹² Tamtéž. Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Praha 1999, s. 96.

⁴¹³ AMP, f. Luděk Pik, k. 290 (um. 290/25), i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce (1914–1918, 1939–1945) z 28. 9. 1945, s. 1.

⁴¹⁴ Jejich jména však neuvádí. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 27.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 33.

⁴¹⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 290, i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce z 28. 9. 1945, s. 1.

⁴¹⁷ Po válce si Pik v kanceláři borské věznice zjistil, že se jednalo jistého Williama Blacka, narozeného v New Yorku 7. 7. 1901, který byl ve vězení na Borech od 2. 5. do 6. 5. 1939 a dále německého studenta Otu Arnošta (pravděpodobně počestění jména Otto Ernest), narozeného 17. 5. 1917, jenž ve věznici pobýval od 2. 5. do 3. 5. 1939. AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 281/77), i. č. 28061, Pikovy poznámky z borské věznice pořizené v roce 1946, s. 2.

⁴¹⁸ AMP, f. Luděk Pik, k. 290, i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce z 28. 9. 1945, s. 2.

propuštěn na svobodu. Zůstal ovšem pod policejním dozorem s povinností každý den se hlásit na policii v Plzni.⁴¹⁹

Pobyt na Borech na konci jara 1939 byl po dlouhé době první Pikovou vězeňskou zkušeností. V celkovém ohledu ovšem nebyl – jakožto sociální demokrat seznamující se v bouřlivém prostředí devadesátých let devatenáctého století se socialismem – ve vězení žádným nováčkem. Již v té době byl několikrát trestán⁴²⁰ a za první světové války neměl k uvěznění daleko, když byl vyšetřován pro urážku císařského domu.⁴²¹ Jeho věznění za časů habsburské monarchie bylo dávnou minulostí a nyní na třiašedesátiletého Pika psychicky doléhala vězeňská samota, nejistota z budoucnosti a starost o manželku.⁴²² V pomalu ubíhajících chvílích byl občas rozptýlen vnějšími podněty z nedalekého města: „A zdálo se mi, že slyším šum Plzně, hukot továrních strojů Škodovky [...]“⁴²³ Alespoň částečné zmírnění duševního vypětí poskytoval výhled ze zamřížovaného okna: „Vidím Plzeň a kus krásného kraje plzeňského, jsem osvobozen z úmorné samoty, z dusné a těsné cely do většího prostoru [...]“⁴²⁴

Většinu léta 1939 strávil Pik s manželkou na zdravotní dovolené v Sedlci, osadě vzdálené asi jen deset kilometrů od centra Plzně, kde byl ubytován v domě místního starosty. Měl však stále povinnost hlásit se pravidelně u policejních orgánů.⁴²⁵

Dne 1. září 1939 došlo k další vlně zatýkání.⁴²⁶ Na Plzeňsku bylo zatčeno mnoho čelných politických i kulturních představitelů města. Mnozí z nich byli v minulosti s Luděkem Pikem nějakým způsobem spjati. Mezi nimi byl např. sociální demokrat a bývalý šéf NSP – Pikův sok – Antonín Remeš, bývalý náměstek starosty Augustin Šíp, přední městský úředník a Pikův spolupracovník František Kříž nebo redaktor Josef Jirout – autor knihy zpracované k příležitosti Pikových šedesátin.⁴²⁷ Mezi zatčenými měl být Pik sám, podařilo se mu však uprchnout po té, co manželka starosty Bařka popřela před policií,

⁴¹⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/18), i. č. 27844, koncept popisu o nacistické perzekuci, s. 1.

⁴²⁰ Viz výše.

⁴²¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 290, i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce z 28. 9. 1945, s. 1.

⁴²² Každodennost vězeňského života líčí ve výše citované knize v kapitole s názvem *V samovazbě a v nemocnici*. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 57–63.

⁴²³ Tamtéž, s. 59–60.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 62.

⁴²⁵ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27844, koncept popisu o nacistické perzekuci, s. 1. Později bylo Pikovi umožněno se hlásit méně často. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 69.

⁴²⁶ Vlna zatýkání je známa pod názvem Akce Albrecht der Erste. Oldřich SLÁDEK, *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*, Praha 1986, s. 89.

⁴²⁷ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 251.

že by byl Pik u nich v Sedlci, zatímco Pik byl s manželkou v úkrytu. Po té se Pikovi podařilo uprchnout vlakem do Prahy. Aby se vyhnul Plzni, kde byl příliš známý, jel do Prahy přes Březnici a Zdice.⁴²⁸

V Praze se Pik ukrýval před policií a gestapem v žižkovském bytě patřícímu jeho švagrovi – synovi významného sociálního demokrata Antonína Němce. Po podzimních demonstracích 1939, kterých se Pik měl údajně v přestrojení zúčastnit,⁴²⁹ a kdy nacisté zpřísnili režim nařízením o povinném hlášení pobytu a zavedením občanských průkazů,⁴³⁰ začalo být pro Pika nebezpečné se takto ukrývat. „Zašel jsem k známému policejnímu úředníku na Starém Městě pražském, dobrému vlastenci a muži odvážnému. Dobře poradil. Vystavil mi občanskou legitimaci s přechodným pobytem u mé sestry. Byla v tom určitá výhoda, že tenkrát ještě nemusel být přechodní pobyt hlášen v ústředí policejním, netrval-li déle než jeden měsíc. A přechodní pobyt jsem u něho obnovoval každý měsíc s poznámkou, že jsem toho času na léčení v Praze. A jako poslední své bydliště jsem označil Sedlec u Rokycan, abych zahladil stopu svého původního bydliště v Plzni. Byl jsem tehdy správně hlášen pobytem v Praze, ale bydlel jsem u svého švagra jako náhodný host, který jen přenocoval.“⁴³¹

Později musel Pik místo pobytu z důvodu bezpečnosti změnit a přesídlil k typografovi Václavu Novákovi do Břevnova, kde se ukrýval až do prosince 1941. Tehdy Prahu opustil.⁴³² Přestože se Pik skrýval, jeho pobyt v Praze neznamenal naprosté odříznutí od okolního světa. Snad se například skutečně účastnil manifestace na Václavském náměstí 28. října 1939.⁴³³ Dále měl kontakt s různými přáteli a stranickými kolegy jako

⁴²⁸ Dle vyprávění byli policisté dva, první z nich byl český detektiv a druhý příslušník gestapa. Pik byl varován svým známým dr. Mainerem, pracujícím u policejního ředitelství, že pravděpodobně dojde k další vlně zatýkání. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 72.

⁴²⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 290, i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce z 28. 9. 1945, s. 3. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 76.

⁴³⁰ Pavel MARŠÁLEK, *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*, Praha 2012, s. 197.

⁴³¹ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 79.

⁴³² Výjimku tvořilo krátké období po zatčení Pikovy sestry Anny Jungrové-Pikové, jež nakonec na následky věznění zemřela, kdy Pik před pronásledováním uprchl do matčina rodiště v Kamenném Přívozu. Brzy se však vrátil do Prahy. AMP, f. Luděk Pik, k. 290, i. č. 28891, koncept připomínek běhu perzekuce z 28. 9. 1945, s. 1.

⁴³³ Přestože později byl obviněn z účasti na jejich organizaci, bylo by naivní se domnívat, aby hledaná osoba na sebe tímto způsobem upozorňovala. Pik, jak píše, byl navíc v přestrojení. Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 76.

např. s Františkem Soukupem, někdejším předsedou čs. senátu.⁴³⁴ S nimi se stýkal buď zpravidla potají v postranních místnostech hostince patřící Pikově sestře Anně, nebo ho potají navštěvovali přímo tam, kde zrovna bydlel. Pik hovoří o jakýchsi tajných schůzkách, jejichž předmětem jednání byla „současná situace“.⁴³⁵ Z uvedeného tedy není úplně jasné, zda se Pik nějakým způsobem angažoval v protektorátním odboji, a nelze činit v tomto ohledu jasné závěry. Sám se jako odbojář neprezentoval, současně ale zmínkami o svých kontaktech a schůzkách přinejmenším zdání aktivity vytváří.

V prosinci 1941 se Luděk Pik poprvé po dvou letech v utajení vrací do Plzně.⁴³⁶ „Domů, domů! ... To byla jediná touha, i když bylo nebezpečné se vydati na cestu a dlít v Plzni. [...] Pocity nebezpečí byly za té jízdy zahlazeny city silnějšími. [...] Vítám město zapadajícího slunce. Slzy vypadly z mého oka a zazvonily, slzy radosti, že zase vstupuji na půdu svého domova [...].“⁴³⁷ Vrátil se do svého plzeňského bytu, kde se skrýval, a kde od jeho útěku ze Sedlce do Prahy přebývala jeho žena.⁴³⁸ Z bytu nevycházel dokonce ani do krytu. Všechny potřebné věci obstarávala jeho žena. Mezitím byl 13. června 1942 svědkem zatčení jedné rodiny z vedlejšího domu, která údajně ukrývala parašutistu.⁴³⁹ Zde se ukrýval až do 21. října 1942, kdy gestapo vniklo do bytu a zatklo ho.⁴⁴⁰ Bohužel není jasné, jak se o jeho úkrytu gestapo nakonec dozvědělo.

Pik byl podroben výslechu. Krom jiného mu byly pokládány otázky týkající se atentátu na Reinharda Heydricha.⁴⁴¹ Po výslechu skončil Pik podruhé ve věznici na Borech. Odtud byl kupodivu po dvou měsících propuštěn. Musel ale podepsat prohlášení, že nebude podnikat nic podvratného proti říši.⁴⁴²

Po propuštění bylo Pikovi zakázáno žít v Plzni a všude tam, kde je koncentrován nějaký průmysl, a tak si Luděk Pik hledal bydlení nejprve v Praze, posléze na venkově. „Ujal se mě šlechetný starosta Josef Špaček z Hradiště. Jeho přímluvou jsem tam získal

⁴³⁴ Tamtéž, s. 80–81. František Soukup okupaci nepřežil. Zemřel na následky věznění 11. 11. 1940. Josef TOMĚŠ, *Průkopníci a pokračovatelé*, s. 119.

⁴³⁵ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 83.

⁴³⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27844, koncept popisu o nacistické perzekuci, s. 1.

⁴³⁷ Luděk PIK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 89–91.

⁴³⁸ Arnoštka Piková o Pikově pražském úkrytu věděla, dle jeho slov ho tam sama několikrát navštívila.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 96–97. V knize je uvedeno datum 13. 6. 1943. Jedná se o chybu, jelikož v červnu 1943 byl již L. Pik mimo Plzeň.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 98.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 99.

⁴⁴² Tamtéž, s. 114.

místnosti v zanedbaném zámku [...].⁴⁴³ Jednalo se o zámek v Hradišti u Blovic, asi dvacet kilometrů jihovýchodně od Plzně. Pik i se svojí manželkou se do zámku nastěhovali na počátku února 1943⁴⁴⁴ a pobývali zde až do února 1946, než jim byl vrácen plzeňský byt. V srpnu 1944 byl naposledy zadržen a vyslýchán z důvodu podezření, že se účastnil jakýchsi tajných porad sociálních demokratů v Blovicích.⁴⁴⁵

5.3. Shrnutí a problematika Pikových vzpomínek

Luděk Pik se za druhé republiky stával terčem útoků plzeňské extrémní pravice. Pravděpodobně pod jejich tlakem a pod tlakem všeobecného stále více autoritativního a stále méně demokratického ovzduší druhé republiky nakonec odešel z komunální politiky. Ve vzniklé Národní straně práce se výrazněji neangažoval. Coby čelný sociálně demokratický politik byl v době okupace obětí perzekuce, ačkoliv v porovnání s jinými sociálními demokraty, jako byli např. Antonín Remeš, Antonín Hampl nebo František Soukup, dopadl mnohem lépe.⁴⁴⁶

Jak jsem několikrát uvedl, problémem zůstává, že všechny zprávy o Pikových osudech a aktivitách v době okupace jsou k dispozici pouze prostřednictvím paměti či jiných textů, jejichž je sám autorem. Z textu nejsou jasné některé skutečnosti typické pro každodenní život v protektorátu Čechy a Morava.⁴⁴⁷ Není zde např. zmínka, kde Pik bral potravinové lístky. Některé informace, které autor ve své knize podává, jsou přímo v rozporu s jinými informačními zdroji. Z Pikova vyprávění vyplývá, že se od září 1939 do října 1942 vlastně skrýval, z toho dva roky u svých známých v Praze, rok potom přímo ve svém domě v Plzni. Jsou zde však dokumenty týkající se tzv. Národního soudu, který vyšetřoval způsob nabytí majetku zvláště u těch prvorepublikových činitelů, kteří měli více funkcí, a u kterých existovala možnost obohacení se z veřejných financí. Z těchto dokumentů jasné vyplývá, že Pik s tímto soudem byl nejen v písemném kontaktu v letech

⁴⁴³ Tamtéž, s. 116.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 117.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 124.

⁴⁴⁶ Antonín Remeš byl vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. Antonín Hampl zemřel ve věznici Moabit v Berlíně v roce 1942. František Soukup zemřel na následky perzekuce a věznění již v listopadu 1940. Josef TOMEŠ, *Průkopníci a pokračovatelé*, s. 52, 111 a 119.

⁴⁴⁷ Pikovu výpověď jsem se snažil porovnat s reáliemi Protektorátu Čechy a Morava. K tomu mi posloužila již zmiňovaná kniha Pavel MARŠÁLEK, *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945*, Praha 2012, s. 197. Dále pak Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj*, Praha 1999, 657 s.

1941 a 1942, ale byl rovněž předvoláván k jednáním v souvislosti s vysvětlováním původu svého majetku.⁴⁴⁸ Tzv. Národní soud nakonec uznal, že Luděk Pik se žádným způsobem z veřejných zdrojů neobohatil.⁴⁴⁹ Nemění to ale nic na skutečnosti, že Pikova interpretace vlastní činnosti v době okupace přinejmenším koliduje s jinými zdroji. Neshoduje se s nimi a postrádá tím na důvěryhodnosti. Jak se mohl člověk, jenž byl v utajení a ve skrytu, účastnit tohoto zmíněného vyšetřování?

Dalším velice problematickým bodem je jeho propuštění a následné „odsunutí“ z Plzně v roce 1943. Pik v pamětech uvádí: „A nakonec, jako všichni, kdož byli z vazby propuštěni, musil jsem podepsati propouštěcí protokol s tím, že nebudu podnikati nic podvratného proti říši.“⁴⁵⁰ Na základě tohoto prohlášení, které se bohužel nedochovalo, byl Pik propuštěn v prosinci 1942 z vazby z věznice na Borech. Proč by člověka, který se údajně skrýval, gestapo zatklo, aby ho po dvou měsících z vazby propustilo? Z jakého důvodu mu učinilo poměrně mírnou nabídku vyhnanství? Proč Pik, jako čelný sociálně demokratický politik a předválečný kritik nacismu, neskončil v koncentračním táboře Buchenwald, jako stranický kolega Antonín Remeš, či jeho někdejší náměstek Augustin Šíp a celá plejáda dalších předválečných politických špiček?

Přestože existují určité důkazy pro jeho tvrzení,⁴⁵¹ na většinu vznesených i dalších dílčích otázek není možné najít uspokojivou odpověď z důvodu kritického nedostatku informačních zdrojů. Krom těchto důkazů a většího souboru pramenů, jakým je Pikova složka ohledně tzv. Národního soudu, neexistuje žádný relevantní pramenný podklad, s kterým by bylo možno konfrontovat Pikovu výpověď. Válečné osudy někdejšího starosty zkrátka zůstávají skryty pod rouškou nejasností. Nezbyvá než se spokojit s tvrzením, že kniha *Dvě stě milionů vteřin* je hlavním, byť ne vždy důvěryhodným, pramenem, který

⁴⁴⁸ Pikova složka je uložena ve fondu Národní soud v Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR). Pro ilustraci např.: AKPR, fond Národní soud, sign. NS 1/41 39, zápis sepsaný u Národního soudu v Praze dne 20. 6. 1941 za přítomnosti revidovaného L. B. Píka, s. 1.

⁴⁴⁹ AKPR, fond Národní soud, sign. NS 1/41 50, závěrečný výrok Národního soudu k otázce majetkových záležitostí L. Píka z 21. 5. 1942, s. 1.

⁴⁵⁰ Luděk PÍK, *Dvě stě milionů vteřin*, s. 114.

⁴⁵¹ Existuje např. důkaz, že byl uvězněn. V seznamech vězňů plzeňské věznice z května 1939 na Borech je možno mezi internovanými najít i Ludka Píka. Státní oblastní archiv v Plzni, f. Trestnice pro muže Bory, i. č. 20, seznamy vězňů (internovaní pod písmenem P). S vězněním v roce 1942 je to již horší. Existuje sice dokument o propuštění Ludka Píka z vazby z 24. 12. 1942, nicméně tento dokument, resp. opis, je psán ručně a ručně je rovněž přikresleno i razítko (!). Pravost tohoto dokumentu není opět jistá. AMP, f. Luděk Pík, k. 281 (um. 281/76), i. č. 28060, ručně psaný opis o propuštění L. Píka z vazby z 24. 12. 1942.

nám alespoň trochu, i když subjektivně, podává informace o Pikově životě v letech 1939–1945.

5.4. Literární činnost Lud'ka Pika

V době okupace, kdy Luděk Pik byl v ústraní, a kdy přirozeně neměl možnost se jakkoliv veřejně angažovat, ať už jako politik či novinář, se jeho tvořivost ubírala jiným směrem, tj. směrem psaní literárních prozaických prací různého rozsahu. Část práce věnující se Pikově literární činnosti je do této kapitoly vložena především proto, že tvoří významný aspekt Pikovy existence v době okupace, a většina Pikových literárních prací spadá do období protektorátu.⁴⁵² Následující problematiku je také nutné zmínit jednak pro obecné vystižení jeho osobnosti a života, jednak proto, že je jedním z hlavních ukazatelů jeho vztahu k Plzni, coby městu, jemuž zasvětil většinu svého života. Je nutno v úvodu podotknout, že mi nyní nejde o hlubokou literárně vědní analýzu, nýbrž pouze o zmínku jeho literární činnosti čistě pro potřeby předkládané práce.

Na otázku, proč se Luděk Pik věnoval psaní, se nabízí odpověď poměrně prostá a logická. Důvodem, který ho k psaní vedl, byla s největší pravděpodobností snaha ukrátit si pomalu ubíhající čas protektorátu. Jak bylo zmíněno, Luděk Pik, coby velice čínorodý a aktivní člověk se najednou po čtyřiceti letech veřejné činnosti nemohl v ústraní nijak angažovat, jeho tvůrčí energie se ale musela nějak ventilovat. Luděk Pik jakožto novinář a člověk zajímající se o dějiny národní i dějiny města Plzně tedy začal psát. Psaní mu mohlo být také únikem z neradostné přítomnosti. Ta pravděpodobně vedla k tomu, že se Pik velice často ve své literární tvorbě obracel k dějinám a minulosti. Snaha tvořit, zabavit se a patrně uniknout realitě. „Ve svém exilu v pokojíku v Břevnově prožil jsem těžká muka duševní [...]. A jediná touha zmocnila se mé duše: odpoutati se od všeho zevního, ponořit se někam do hlubin, kde by nebylo slyšet ničeho o bédnosti a beznadějnosti [...]. Děkuji knihám, že mi vrátili rovnováhu a klid. Znovu pročítám dějiny našeho národa, hloubám v dějinách města Plzně a probíhám dějinami Francie, hledaje v nich, coby posílilo víru a naději. [...] Z těchto mých citů zrodily se tři hlavní (Pikovy – pozn. JB) povídky této knihy.“⁴⁵³

⁴⁵² Pravdou však zůstává, že určitá část jeho prací vznikla pravděpodobně i v době poválečné.

⁴⁵³ AMP, f. Luděk Pik, k. 289 (um. 289/126), i. č. 28832, Pikův úvod do jeho literárních prací, s. 1.

V té době nebyl Pik v psaní žádným nováčkem. Jeho první román *O lidech bezdětných* pochází už z roku 1913.⁴⁵⁴ Dále je vhodné zmínit soubor krátkých povídek *Tři z milionů* z roku 1933, jehož výtisky zaslal tehdejší plzeňský starosta mnoha přátelům a známým.⁴⁵⁵ Protektorátní a poválečná tvorba však zcela jasně dominuje a období okupace se na jejím charakteru do značné míry podepisuje, a právě ta je předmětem našeho zájmu. Především proto, že obsahuje určité reminiscence na Plzeň či její historii. Jak je Plzeň prezentována prostřednictvím Pikových děl, a jaký je jejich charakter, se pokusím odpovědět v několika následujících odstavcích.

Nejvýznamnější část Pikovy válečné tvorby představují dva romány: *Tajemství*, *Jan Kožmín: dělník z Klenčí*.⁴⁵⁶ Oba jsou k dispozici pouze jako strojopisné koncepty. Tato díla mají několik společných znaků. Především silný sociální podtext.⁴⁵⁷ Jejich hlavní hrdinové pocházejí zpravidla z nižších vrstev společnosti. Postava Jana Kožmína pochází z chodské selské rodiny, kterou z existenčních důvodů musí opustit a odejde za prací do tehdy se rozvíjející průmyslové Plzně.⁴⁵⁸ Hrdinové románů *O lidech bezdětných* a *Tajemství*, jenž je vsazen do období před rokem 1848, jsou taktéž venkovského původu.⁴⁵⁹ Dalším charakteristickým rysem je idealizace postav. Luděk Pik si do svých hrdinů promítl vlastní ideální představu lidí nacházejících se v konkrétních situacích a rolích. Z toho plyne jakési „černobílé“ pojetí jejich charakterů, které jasně vymezuje v díle hranici mezi dobrem a zlem. Příkladem za všechny je postava samotného Jana Kožmína. Protože právě tento román považuji za patrně nejzajímavější Pikovo dílo, budu se ho snažit v následujících několika řádcích trochu rozvést. Nejzajímavější proto, že právě zde je „plzeňská problematika“ nejvíce rozvedena.

Jeho děj se odehrává na Chodsku, dále přirozeně v Plzni a dalších krajích na Plzeňsku v éře první republiky. Jsou zde zmíněny některé skutečné události: výbuch v Bolevecké muniční továrně v roce 1917, zatopení dolu Ferdinand na Radnicku v roce

⁴⁵⁴ Větší ohlasy na jeho román jsou zaznamenatelné pouze v *Nové době*, kde přirozeně najdeme výhradně pozitivní recenze. Např.: Jakub CÍNAŘ, *Luděk Pik: „O lidech bezdětných“* (fejton), *Nová doba* 19/53, 4. 5. 1914, s. 1–2.

⁴⁵⁵ Viz četná korespondence Pikově pozůstalosti v Archivu města Plzně.

⁴⁵⁶ Román *Jan Kožmín* uložen zde: AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/33), i. č. 27859, strojopis románu *Jan Kožmín, dělník z Klenčí*, 195 s. Román *Tajemství*: Tamtéž, k. 310 (um. 310/48), i. č. 29398, strojopis románu *Tajemství*.

⁴⁵⁷ V románu *O lidech bezdětných* je to méně zřetelné.

⁴⁵⁸ Jan Kožmín je spíše Pikův ideální hrdina než obraz sebe sama. Pik neměl zkušenosti s dělnickou prací v těžkém průmyslu, ani nepocházel z chudé venkovské rodiny, tak jako jeho románová postava.

⁴⁵⁹ Je však pravda, že hlavní tématem díla *O lidech bezdětných* je bezdětnost, nikoliv sociální aspekty.

1937, hospodářská krize, jubilejní výstava v Plzni v roce 1938. V hlavním hrdinovi autor vidí ideál uvědomělého schopného dělníka, pracujícího ve prospěch věci socialismu. Jan Kožmín odchází jakožto syn zchudlého chalupníka z rodného Chodska pracovat do plzeňské Škodovky. Postupně získává zkušenosti, vzdělání a angažuje se v dělnickém hnutí. Některé vlastnosti hrdinovi propůjčil sám autor (zájem o četbu, zájem o dějiny Plzně a láska k městu, zájem o dějiny dělnického hnutí, angažovanost ve spolcích). I některé vedlejší postavy jsou inspirovány Pikovým skutečným životem.⁴⁶⁰ Román má silný sociální podtext a jak už bylo výše zmíněno, celý příběh je prodchnut neméně silným projevům citům k rodnému Chodsku a Plzeňsku, kde se odehrává většina příběhu, a důrazem na historii obou regionů, což je poměrně charakteristické pro dobu, v které dílo vzniklo (přelom třicátých a čtyřicátých let). To je patrně také důvod, proč autor nijak v závěru příběhu přímo nezmiňuje Mnichov ani vznik protektorátu, přestože děj tyto události časově přesahuje. Zajímavý je však odstavec v posledních kapitolách, kde autor líčí bouři, jež strhává pavilony plzeňského výstaviště na podzim 1938, z něhož je patrný dvojsmysl: pavilony výstaviště jako ČSR, bouře jako obsazování Sudet. Převažuje zde líčení situací v jednotlivých krajích, kterými hlavní hrdina prochází. Nalezneme zde minimum jakékoliv akce nebo přímé řeči. Román je zajímavý způsobem, jakým autor vnímá skutečnost prvorepublikové Plzně, jak autor nahlíží na něco, na čem se jako dlouholetý komunální politik podílel. Z díla je také patrná doba, ve které vzniklo díky sociálnímu a vlasteneckému náboji, jenž je v něm významně obsažen stejně tak jako výrazný lokální patriotismus. V úvodu tohoto díla autor prohlašuje: „Snad nepřekvapí, že děj tohoto román jest vklíněn do kraje plzeňského. Miluji ten kraj zapadajícího slunce: je krásný dělnickými rukama přeplněný, kraj továren nejtěžšího průmyslu i práce zemědělské – úsek země se statisíci českých srdcí, dýšících láskou ke svému národu. Jeho lid zasluhuje lásku i pozornost, má-li z jeho práce, srdcí a citů vyjít dílo práci věnované. Ctím jeho největší město, Plzeň. Ano, Plzeň!“⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Například postava chudého Vojtěcha Havlíka, který musí žít mnohočlennou rodinu je přímo inspirován příštipkářem Hatašem, o kterém se Pik zmiňuje ve svých pamětech. Viz pro srovnání výše uvedená první část Pikových pamětí *Z mého mládí*: AMP, f. Luděk Pik, k. 310 (um. 310/47), i. č. 29397, strojopis první části Pikových pamětí *Z mého mládí*, s. 15.

⁴⁶¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/33), i. č. 27859, strojopis románu Jan Kožmín, dělník z Klenčí, s. 1.

Jan Kožmín však není v tomto ohledu jediným dílem. Dosud byla zmíněna pouze rozsáhlejší díla. Zájem o dějiny města autor projevil i v divadelní hře *Marta*,⁴⁶² jejíž děj je vsazen do doby obléhání Plzně Mansfeldovými vojsky v roce 1618. Můžeme zde opět nalézt společenské pozadí příběhu, kdy katova dcera Marta je nucena žít ve světě předsudků měšťácké společnosti sedmnáctého století. I zde se můžeme setkat s již zmiňovaným „černobilým“ pojetím příběhu. V neposlední řadě je nutno zmínit velké množství různých kratších povídek a črtů či zápisů. Některé z nich vznikly proto, aby se staly součástí jednoho ze tří románů. Jejich velká část opět čerpá z plzeňské historie.

Nepochybně velmi zajímavá je taktéž povídka *Mám obě rád*, kde autor prostřednictvím rozhovoru mezi dvěma Plzeňany srovnává Plzeň starou a moderní (prvorepublikovou). Povídka *Mám obě rád*⁴⁶³ je vrcholným projevem lásky vůči Pikovu městu a stává se jakousi „oslavou ódou“ na Plzeň. Svým způsobem zde Pik oslavuje plody vlastní práce a tím současně i sebe sama,⁴⁶⁴ jelikož povídka obsahuje mnoho informací o stavebním rozvoji města v éře první republiky a úspěších Pikovy správy v Plzni. Stejně jako jsem zmínil divadelní hru *Marta*, z obdobného důvodu Pikova zájmu o dějiny je potřeba alespoň připomenout i soubor kratičkových povídek s převážně historickou tematikou staré Plzně.⁴⁶⁵

Ačkoliv se Luděk Pik v Plzni nenarodil a neměl zde žádné předky či příbuzné, prožil zde drtivou většinu svého života a o rozvoj západočeské metropole v meziválečných letech se sám velkou měrou zasloužil. Plzeň tedy považoval za domov a Plzeňsko za kraj sobě vlastní a jeho literární tvorba je toho nejvýznamnějším důkazem. Silný národně vlastenecký charakter Pikových děl rovněž koresponduje se všeobecnými tendencemi protektorátní doby, kdy se vzpomínání národní minulosti stalo svébytnou obranou ulitou české společnosti. Svoji roli hraje i autorovo dlouhodobé odtržení od domova, a patrně také prostá snaha ukrátkit čas, který Pik trávil v úkrytech v Praze a vyhnanství v Hradišti u Blovic. Luděk Pik, jakožto novinář a politik, po sobě přirozeně zanechal mnoho dalších črtů a myšlenek, kterým je případně věnován prostor, jakožto ilustrativním pramenům, v jiných kapitolách této práce.

⁴⁶² K nahlédnutí zde: Tamtéž, i. č. 27855, strojopis divadelní hry *Marta*, s. 1–24.

⁴⁶³ Slovem obě v názvu povídky autor myslel obě Plzně. Tedy starou Plzeň (řekněme Plzeň do roku 1918) a novou meziválečnou. Povídka uložena zde: Tamtéž, i. č. 27858, strojopis povídky *Mám obě rád*, s. 1–8.

⁴⁶⁴ Podobně je tomu tak i v románu *Jan Kožmín*.

⁴⁶⁵ Povídky jsou k dispozici zde: AMP, f. Luděk Pik, k. 289 (um. 389/126–143), i. č. 28832–28849, soubor některých Pikových povídek.

Pokusím se nyní kapitolu shrnout do několika vět. Luděk Pik se prostřednictvím psaní snažil vymanit z chmurné reality okupace a ohrožení národa. Uchyloval se při tom k tématům historickým, zejména k tematice Plzně, kterou chápal jako domov, jenž dočasně ztratil, a který nemohl nebo nesměl navštívit. Psaní mu sloužilo jako způsob vypořádání se s realitou.

6. Poválečný osud Lud'ka Pika (1945–1948)

Následující kapitola je věnována závěru života Lud'ka Pika, tedy letům 1945–1948. Luděk Pik zůstal v poválečných letech již v ústraní a komunální, natožpak vysokou (resp. parlamentní) politiku, nijak výrazně neovlivňoval. Z dochovaných pramenů si lze udělat poměrně kvalitní představu o Pikově existenci, o jeho prožitcích, názorech a pocitech. Pramenná základna je v tomto případě tvořená především Pikovým deníkem, korespondencí, různými osobními poznámkami, koncepty přednášek a projevů, novinových článků. Stejně jako je tomu u předchozí protektorátní etapy Píkova života, nemůžeme se ani nyní opřít o prameny úřední povahy, jelikož zkoumaná osoba již nevykonávala žádnou politickou funkci. Jediné písemnosti úřední provenience jsou tak dopisy různým politickým činitelům či státním institucím. Předtím, než se pokusím vylíčit, v jaké pozici se vůči plzeňské i celostátní sociální demokracii Pik po roce 1945 nacházel, a jak vnímal poválečnou Plzeň, nastíním tehdejší politické prostředí tohoto města.

Plzeňská komunální politická scéna v pokvětnových letech v zásadě koresponduje s celkovou vnitropolitickou situací tzv. třetí republiky. Jedním z jejích hlavních jevů je celkový posun politického smýšlení československé (zejména té české) společnosti doleva. Ten se v oblasti stranického spektra projevil ve výrazném oslabení sociálně demokratických pozic a naopak posílení vlivu KSČ. Zvláště citelně se tento fakt jevil v oblastech, kde sociální demokraté před rokem 1938 tvořili nejvýznamnější politickou sílu. To byl i případ Plzně, kde se Československá sociální demokracie (dále jen ČSSD) propadla z prvního na třetí místo. Dokládá to výsledek voleb v Plzni v květnu 1946, kdy ji předběhla KSČ a národní socialisté, zatímco ČSSD skončila ve volebních výsledcích nikoliv v závěsu ale daleko za dvěma nejsilnějšími stranami.⁴⁶⁶

Příčiny toho, že sociální demokracie ztratila jednu ze svých nejvěrnějších a nejstarších bašt, a že se zde vůdčí silou stali komunisté, kteří v meziválečné místní politice hráli jen zanedbatelnou roli, je možné chápat jednak obecně, jednak ve vztahu k regionálním specifikům.⁴⁶⁷ Poválečná léta znamenala pro sociální demokraty krizové

⁴⁶⁶ Výsledky voleb z 26. května 1946 vypadaly v Plzni takto: KSČ získala 37,81 % hlasů, ČSNS 32,15 %, sociální demokracie pouhých 18,95 %, a na posledním místě v Plzni tradičně slabá ČSL s 10,80 % hlasů (bílých lístků bylo odevzdáno 0,29 %). Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 336.

⁴⁶⁷ Pro porovnání: v posledních předválečných volbách do poslanecké sněmovny v Plzni, konajících se 19. května 1935, získala sociální demokracie 32,78 % platných hlasů (23 041 z celkového počtu

období způsobené ztrátou mnoha stranických kádrů v době okupace, odlivem členů a příznivců, vnitřními, názorovými i generačními konflikty mezi funkcionáři strany.⁴⁶⁸ Vedle těchto zmíněných v Plzni sehrály roli také účinná konfrontační kampaň ze strany místních komunistů, ovládnutí odborů komunisty, nepochopení významu závodních rad ze strany sociálních demokratů.⁴⁶⁹ Významným faktorem bylo i odstranění Ludřka Pika z vedení strany již v dobách pomnichovské republiky, jelikož od té doby, resp. po květnu 1945, plzeňští sociální demokraté nedisponovali žádnou silnou vůdčí regionální osobností.⁴⁷⁰ O tom, zda se Pik pokusil svoji moc obnovit, nebo se alespoň nějakou formou zapojit do veřejného dění, je možné si udělat obrázek na základě dochovaných pramenů.⁴⁷¹

6.1. Květnový případ a jeho dopad

Již v den osvobození města americkými jednotkami, 5. května 1945, přijel Pik do Plzně a navštívil sociálně demokratické ústředí v dělnickém domě Peklo. Byl velice překvapen a zároveň zklamán naprostou nečinností plzeňské sociální demokracie. „Nenašel jsem Plzeň dosti připravenou. V Pekle nikoho nebylo. Správce mi řekl, že nelze ničeho podnikati. Odejel jsem roztrpčen. Naše Plzeň ztratila hlavu. Kde zůstala naše tradice?“⁴⁷² Dle událostí, které následovaly, patrně usoudil, že se sociální demokracie v Plzni ještě neobnovila a snažil se vzít situaci do vlastních rukou. Dne 8. května 1945 Pik totiž znovu navštívil Plzeň, tentokrát jeho kroky vedly na plzeňskou radnici, tehdejšího sídla Revolučního národního výboru (dále jen RNV),⁴⁷³ kde byl přijat plzeňským starostou

70 278 platných hlasů). Sociální demokraté se tedy propadli o téměř 14 % hlasů. *Podrobný výsledek voleb do poslanecké sněmovny v roce 1935 ve Velké Plzni*, Úřední list města Plzně 13/11, 1. 6. 1935, s. 1.

⁴⁶⁸ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 374.

⁴⁶⁹ Jakub ŠLOUF, *KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948. Početnost a struktura členské základny*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje* 43, Plzeň 2008, s. 407 a 409. K problematice plzeňské KSČ v letech 1945–1948 více Jakub ŠLOUF, *Krajské vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948*, in: J. Douša – A. Skála (edd.), *Minulostí západočeského kraje* 44, Plzeň 2009, s. 261–352.

⁴⁷⁰ Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 374. Členové místního poválečného vedení ČSSD (František Macháček, Josef Janouš) se jen těžko mohli měřit s předválečným významem Ludřka Pika. Ani Antonín Remeš nikdy nedosahoval takových vůdcovských schopností jako Pik.

⁴⁷¹ Tamtéž.

⁴⁷² AMP, f. Luděk Pik, k. 279 (um. 279/89), i. č. 32478, deník Ludřka Pika z let 1945–1948, s. 1.

⁴⁷³ RNV v Plzni vznikl v utajení již 14. dubna 1945 a po osvobození přebíral de facto funkci vedení města, přestože paralelně vznikaly další RNV na periferiích města a v průmyslových závodech. Ty však fungovaly pouze do 29. května 1945, kdy jejich pravomoci přebírá RNV v Plzni. V čele tohoto koordinačního orgánu stanul Jindřich Krejčík a dodatečně byla ustavena i funkce primátora, kterou zastával až do voleb 1946

Václavem Hrbkem.⁴⁷⁴ Pik šel oznámit, že hodlá nově ustavit v Plzni československou sociálnědemokratickou stranu⁴⁷⁵ s odůvodněním, že se k tomu cítí být legitimován jako předválečný krajský důvěrník strany a stranou zmocněný firemní majitel *Nové doby*.⁴⁷⁶ „Mocipán Hrbek briskně odpověděl: ‚Nebude žádné jiné strany, také žádný jiný list; bude jen jedna strana a jeden list‘ - tím myslel jen stranu komunistickou a její list, stranu, ze které byl nakonec sám vyloučen. Proč byl vyloučen, to snad povi teprve budoucnost. Namítal jsem proti takovému diktátorskému jednání odvolávaje se na košické usnesení, podle kterého byly právoplatně uznány čtyři politické strany Národní fronty (myšleno v českých zemích - pozn. JB), mezi nimi také československá sociální demokracie. Pan Hrbek znovu diktátorsky odpověděl: ‚Co je nám do Košic, my si zde budeme dělat, co sami chceme!‘“⁴⁷⁷

Neporozumění mezi Hrbkem a Pikem pramenilo jednak z Hrbkova striktně odmítavého přístupu, jednak zřejmě z Pikovy vcelku naivní představy, že je možné obnovit sociální demokracii v konturách, v jakých fungovala před Mnichovem, a jaké Pik právě v Plzni nejvíce ztělesňoval. A to v době, kdy sociální demokraté procházeli vnitřní poválečnou krizí a rozdělovaly je nejasné představy o budoucnosti strany, a kdy se vůbec čs. politická reprezentace sice snažila navázat na odkaz první republiky, ale zároveň se snažila vůči některým jejím negativním rysům kriticky vymezit. Odmítnutí se Pik dočkal dokonce i ve chvíli, kdy požádal, zda by jako prvorepublikový starosta mohl „pozdraviti Plzeň, blahopřáti jí k osvobození a nabádati k společné tvůrčí práci ve prospěch města a jejího obyvatelstva.“⁴⁷⁸

Dne 11. května navštívil Plzeň již poněkoliťaté od osvobození, aby se zde zúčastnil pohřbu Emany Zieglera, bývalého okresního důvěrníka soc. dem. strany.⁴⁷⁹ Ve chvíli, kdy

komunista Josef Ullrich, a rovněž funkce starosty primátorovi podřízenému, kterou ve svých rukou krátce držel právě zmíněný Václav Hrbek (KSČ). Dále Jaroslav DOUŠA, *Dějiny Plzně v datech*, s. 365.

⁴⁷⁴ AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/14), i. č. 27840, článek *Můj případ z května*, s. 2–3. Své zážitky z revolučních dnů těsně po osvobození líčí Pik v mnohé korespondenci a některých zápiscích jako právě článek s názvem *Můj případ z května*. V korespondenci a dalších črtech o květnových událostech se jeho interpretace již nijak zásadně neliší.

⁴⁷⁵ Snažil jsem se v tomto případě vyhnout doslovné citaci, jelikož je v ní již použit nový název sociální demokracie, tj. Československá sociální demokracie - ČSSD, přestože byl přijat až na prvním poválečném sjezdu strany v říjnu 1945.

⁴⁷⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 280, i. č. 27840, článek *Můj případ z května*, s. 2–3.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 3.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 4.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 5.

se přiblížil ke svému bývalému bydlišti v Resselově ulici, kde se, dle svých slov, chtěl u domovníka připravit na pohřeb, (byt mu ještě nebyl vrácen – pozn. JB) byl zastaven příslušníky Revolučních gard (dále jen RG) a policií. „Protestoval jsem proti tomuto vpádu, neb mnou cloumali, za rukávy tahali s pokřikem, že mám býti předveden z rozkazu Národního výboru v Plzni. [...] Za tohoto rozporu se strážníky přikvapil do domu nový gardista. Byl to komunistický městský úředník Mancl [...]. A hlásí (Mancl - pozn. JB): Z rozkazu národního výboru nesmím prý do ulic po plné tři hodiny [...]. Na pohřeb E. Zieglera jsem se již nedostal. Byl jsem v domě hlídán střídajícími se třemi detektivy. A toto násilné porušení osobní svobody trvalo nikoliv pouhé tři hodiny nýbrž plných deset hodin až do pozdního večera.“⁴⁸⁰ Večer byl donucen Pik pod hrozbou dalšího zadržování podepsat prohlášení, že se zdrží jakékoliv podvratné činnosti proti RNV v Plzni a jeho jednotlivým členům.⁴⁸¹

Nastíněný průběh podporují pasáže z Pikovy korespondence vyjadřující jeho pochopitelné pobouření. V dopise adresovaném prezidentu Edvardu Benešovi z 18. května mj. píše: „Moji přátelé z Plzně mi radí, abych Vám a vládě celý případ ve stížnosti sdělil. V jednom svém projevu jste pravil: ‚Každá křivda musí býti odčiněna.‘ Soudím, že i taková křivda, jež se mně i mé manželce stala po šestiletém utrpení na půdě naší osvobozené vlasti, musí býti odčiněna. A také křivda na svobodě strany, již v Plzni byl zakázán list a znemožněno ustavení. Víte dobře, co byla č. soc. dem. v Plzni a na Plzeňsku. Byli jsme nejsilnější stranou a věrnou oporou republiky a Vaší v obci plzeňské [...].“⁴⁸²

Pikova korespondence, kterou rozesílal během dnů či týdnů po oněch zážitcích má většinou v zásadě stejný obsah a charakter. S určitými obměnami v nich autor různým příjemcům líčí svoje zážitky z protektorátu, které pak přirovnává se zkušenostmi z prvních dní po osvobození. Zásadě tak dává mezi ně rovnítko, nezřídka jednání RG srovnává s jednáním gestapa. Je však vcelku přirozené, že se považuje za oběť uplynulých šesti let (a rovněž i revolučního kvasu po osvobození). Pokud se však pokusíme o malé srovnání s jinými sociálně demokratickými politiky a dalšími osobnostmi, kteří tvořili establishment první republiky (a v případě soc. demokratů i jeho pevnou oporu), dopadl Pik poměrně

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 6.

⁴⁸¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/68), i. č. 28052, koncept prohlášení L. Pika vůči RNV v Plzni z 11. 5. 1945.

⁴⁸² AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/13), i. č. 27997, dopis L. Pika prezidentu Edvardu Benešovi z 18. 5. 1945, s. 10.

„dobře“.⁴⁸³ Někteří sociální demokraté se ani nedožili konce války, zatímco značná část těch, co toto štěstí měla, zažila hrůzu německých koncentračních táborů, jakým byl např. Buchenwald. Přestože i Luděk Pik byl sám několikrát vězněn a vyslýchán, odvezení do Buchenwaldu se vyhnul a poslední dva roky války mu bylo umožněno žít „ve vyhnanství“ na zámku Hradiště u Blovic. V porovnání s těmi stranickými kolegy a přáteli, kteří neodešli do exilu, můžeme v jeho případě mluvit o štěstí.

Tato skutečnost mu byla dokonce připomenuta v dopise, který Pikovi zaslal Josef Vorlíček, někdejší vysoce postavený funkcionář Škodových závodů, počátkem července 1945: „Musíš vyčkati nějaký čas, až se vše uklidní a to bude po volbách. Není Ti tak zle, abys nemohl to nevydržel v klidu. [...] Nezdá se Ti Lud'ku, že jseš na tom nepoměrně lépe? Jseš zdrav, máš dobrou ženu po boku a stará sláva se zase vrátí, jen co se vše uklidní. [...] Říkám si, že jiní jsou na tom třeba ještě hůře, a těším se, že zase bude dobře.“⁴⁸⁴ Vorlíčkův dopis byl jen lehkým napomenutím, zatímco v *Novém dni*⁴⁸⁵ už můžeme najít kritiku tvrdší: „Bohužel se však vyskytují také lidé, kterým ani v této rozvichřené době nepřipadá trapným vynášet na světlo své malicherné bolestičky. [...] Takto však, když se snaží uměle ze sebe udělat mučedníky – jimiž nejsou – v době, která zná statisíce mučedníků opravdových a němých – přivolávají na sebe jen tvrdé odsouzení a pohrdání.“⁴⁸⁶

Pokud bychom se pokusili toto nějakým způsobem zhodnotit, dojdeme k následujícímu závěru. Na jednu stranu nelze zlehčovat dosah Pikovy protektorátní perzekuce a květnových událostí, zvláště když obětí nacistů se stala i jeho sestra Anna, na druhou stranu si však pravděpodobně Pik při popisování své nedávné minulosti neuvědomoval, že to, co se mu přihodilo, nebylo žádnou výjimkou, a že mnoho lidí z jeho okolí skončilo daleko hůře než on sám. Je třeba brát však v potaz, že tehdejší psychické rozpoložení v jakém se Luděk Pik tou dobou nacházel, bylo sice založeno na zážitcích z časů okupace, ale rovněž bezpochyby silně ovlivněno neblahými květnovými událostmi,

⁴⁸³ Více ve stručném a informativním článku Josef TOMEŠ, *Perzekuce českých sociálních demokratů v době německé okupace 1939–1945*, Zdroj: <http://www.masarykovaakademie.cz/index.php/publikace-a-clanky-mda/dejiny-socialne-democratickeho-hnuti/161-perzekuce-ceskych-socialnich-demokratu-v-dobe-nemecke-okupace-1939-1945>.

⁴⁸⁴ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/113), i. č. 28097, dopis Josefa Vorlíčka Lud'ku Pikovi z 5. 7. 1945, s. 1–2.

⁴⁸⁵ Poválečná obdoba sociálně demokratického deníku *Nová Doba*.

⁴⁸⁶ *Lidé ze starého světa*, *Nový den* 1/6, 22. 5. 1945, s. 1. Komu je tento novinový článek adresován, je více než jasné, přestože adresát není přímo zmiňován. Zajímavý je rovněž název článku, kterým autor prozrazuje adresáta ještě více, a zároveň titulkem dává svým způsobem najevo, že tito lidé do současné politiky již nepatří.

jež na něj zapůsobily o to víc, že už se konaly na území osvobozené vlasti.⁴⁸⁷ Bývalý plzeňský starosta patrně nemohl tušit, že se mu dostane v Plzni takového potupného zacházení ze strany místních orgánů. „Pro tohle jsem se tři léta skrýval ve vyhnanství, abych ušel stíhání Gestapa? [...] Byl jsem raněn do srdce jako nikdy před tím“,⁴⁸⁸ napsal na adresu RNV v Plzni.

Svou roli sehrály i problémy zdravotní a existenční. Arnoštka Piková se po květnovém incidentu v Pikově domě psychicky zhroutila. Tíživou situaci oběma manželům neulehčovalo ani nucené setrvávání v Hradišti z toho důvodu, že se nemohl Pik znovu nastěhovat do svého nacisty zabaveného bytu až do počátku roku 1946, kdy mu byl byt vydán,⁴⁸⁹ a to po Pikově stížnosti prezidentu republiky v květnu 1945 a po petici zaslané Národnímu shromáždění.⁴⁹⁰ Stížnosti byly nakonec vyřízeny a 7. února 1946 se Pikovi definitivně nastěhovali do svého domu v Resslerově ulici.⁴⁹¹ Ztratili však mnoho z původního inventáře bytu, vedle nábytku především bohatou knihovnu.⁴⁹² Od nastěhování v plzeňském bytě pobýval Pik až do své smrti v dubnu 1948.

6.2. Poválečná činnost, život v ústraní a vztahy se sociální demokracií

O aktivním politickém životě srovnatelném s vrcholem kariéry ve 30. letech již nemohla být po roce 1945 v případě Pikově vůbec řeč. Svoji roli sehrálo více činitelů.

⁴⁸⁷ V podstatě to vyplývá i z korespondence.

⁴⁸⁸ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/69), i. č. 28053, dopis Ludka Pika RNV v Plzni z 13. 5. 1945, s. 2.

⁴⁸⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/63), i. č. 28047, zápis o převzetí bytu převzetí č. 3 v domě č. p. 230 v Resslerově ulici v Plzni z 18. 1. 1946.

⁴⁹⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/86 a 281/87), i. č. 28070 a 28071, petice L. Pika Prozatímnímu Národnímu shromáždění z 30. října 1945.

⁴⁹¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/72), i. č. 28056, Pikův rukopis o nastěhování do bytu z února 1946, s. 1.

⁴⁹² Pik byl velice čtivý člověk a ke svým knihám měl skutečně blízký vztah. Vyjadřuje se o nich jako o svých přátelích. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/10), i. č. 27994, nedatovaný dopis L. Pika V. Benešovi, s. 5. Dle údajů, které Pik vyplnil ve formuláři o válečných škodách, čítala knihovna cca 1100 knih. Její hodnotu Pik vyčísluje na 33 000 Kčs (tedy v průměru 30 Kčs za knihu). AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/57), i. č. 28041, příloha k Přihlášce válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry odeslaná na ONV Plzeň venkov 25. 11. 1945. Jinde je zase uvedeno, že knihovna čítala cca 1500 knih v hodnotě 45 000 Kčs. Mezi nimi díla Palackého, Masaryka, Beneše, Havlíčka, různé slovníky (Ottův), zahraniční literatura: ruská (Tojstoj, Dostojevskij, Gorkij, Gogol, Trocký, Stalin, Lenin) francouzská (Zola, Dumas, Maupassant), dále severská, německá a anglická. Jako součást knihovny jsou uváděny také různé sbírky a unikáty, plzeňské filmy, různé vědecké a filozofické práce. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/58b), i. č. 28042, zápis k přihlášce o náhradu škod z 1. 12. 1945.

Sociální demokraté v poválečné Plzni v porovnání s prvorepublikovým stavem prokazatelně prohráli.⁴⁹³ Jejich vedoucí úlohu převzali komunisté, předválečná „rudá“ Plzeň (jak byla tou dobou nazývána) se stala po válce ještě o něco „rudější“. A je velice nepravděpodobné, že by komunisté do svých plánů zapojili člověka, který kritizoval jejich politiku.⁴⁹⁴ Přírozeně měli zájem na tom, aby zůstal v ústraní. Ve vnitřně roztržité sociální demokracii spolu bojovali příznivci úzké spolupráce s komunisty se zastánci samostatnějšího postupu. Je možné, že Pik, jenž nebyl zastáncem sblížení se s KSČ, byl nově plzeňské sociální demokracii v tomto ohledu příliš nepohodlný? Zřejmě to nebyl ten důvod, alespoň tomu nic nenasvědčuje. I v poválečné sociální demokracii působilo mnoho odpůrců KSČ, někteří z nich dokonce byli z Pikovy generace (Antonín Remeš, Vojta Beneš). Navíc plzeňská sociální demokracie nesla těžce ztrátu pozic a plzeňské krajské vedení strany bylo silně antikomunistické.⁴⁹⁵

Motivy však mohly být osobní. V jednom nedatovaném dopise určeném Vojtovi Benešovi Pik líčí průběh smířčího jednání v Praze, kde byl obviněn z útoku na Antonína Remeše, který byl na jednání rovněž přítomen. Pik byl žádán, aby již veřejně nevystupoval, jelikož, jak je přibližně uvedeno v dokumentu, dobové politické důvody si žádají, aby zůstal v ústraní.⁴⁹⁶ Antonín Remeš byl navíc jménem výkonného výboru ČSSD i vydavatelem *Nového dne*⁴⁹⁷ a také po roce 1945 si podržel určitou mocenskou pozici. Navíc byl kompromitován tím, že v roce 1938 vytěsnil Pika z pozice muže číslo jedna v plzeňské sociální demokracii a stal se šéfem místní organizace tehdy vznikající Národní strany práce.⁴⁹⁸ Remeš mohl tedy stále ovlivňovat plzeňskou sociální demokracii a držet nepohodlného dlouholetého rivala stranou a postarat se, aby se na něj zapomnělo.⁴⁹⁹ Pokud

⁴⁹³ Ukazatelem jsou volby 1946. Přestože v porovnání s předválečnými lety to byl pro sociální demokracii neúspěch, stále se v Plzni držela ve volebních výsledcích lépe, než byl celostátní průměr. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Československá sociální demokracie a Národní fronta*, Praha 1985, s. 53.

⁴⁹⁴ Patrně je to z jeho korespondence a různých spisů. Např. AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/13), i. č. 27839, nedatovaný redakční článek *Hlavu vzhůru*, s. 4–5. Naopak v komunistické historiografii je Pik líčen také poměrně negativně. Viz např. Karel BARTOŠEK – Karel PICHLÍK, *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku*, 202 s. Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 323.

⁴⁹⁵ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Československá sociální demokracie*, s. 53.

⁴⁹⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/104), i. č. 28088, zápis ze smířčího jednání v Praze z 9. listopadu 1945.

⁴⁹⁷ Mohl tedy iniciovat výše zmíněný novinový článek z *Nové doby*. František FABIAN, *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, s. 86.

⁴⁹⁸ Vladimír BRICHTA, *Dějiny Plzně*, s. 237–238.

⁴⁹⁹ Potvrzují to některé kroky krajského vedení sociální demokracie v Plzni, ale např. i různé články v tisku. Např. Ladislav KHÁSA, *Svědectví*, *Nový den* 2/92, 21. 4. 1946, s. 2. Článek hovoří v jedné své části o bojovnících socialismu na Plzeňsku a Pik není vedle Habrmana a Remeše vůbec zmíněn.

shrňeme dosavadní poznatky, pak na Pikově návratu neměli zájem především plzeňští komunisté, kteří na bývalého starostu neopomenuli útočit v tisku.⁵⁰⁰ Nežádoucí byl i pro místní sociální demokracii, sdruženou kolem Antonína Remeše. Sám Pik deklaroval, že o žádnou funkci zájem nemá. Pik se tedy po roce 1945 do aktivní politiky nevrátil, a to částečně z vlastní vůle i s posvěcením jiných.⁵⁰¹ Neznamená to ovšem, že by se z povědomí ztratil úplně.

Svůj „podzim života“ strávil Luděk Pik na penzi s občasnými veřejnými vystoupeními v podobě různých přednášek, proslovů či prostou účastí na sociálně demokratických schůzích na Plzeňsku nebo uveřejnění vlastních novinových článků, kterých však bylo poskrovnu oproti časům předchozím. Ještě v době pobytu v Hradišti spolupracoval s blovickou organizací sociální demokracie a udržoval styky s podobnými organizacemi v Blatné, Rožmitále pod Třemšínem a Březnici nebo na Rokycansku, Radnicku a Zbirožsku. Dle korespondence lze usoudit, že zdejší sociální demokraté byli Pikovi nakloněni více než plzeňští kolegové. Je tedy možné, že Pik se tou dobou snažil najít kontakty jinde, a trochu vykompenzovat svoje „politické odstranění“ v Plzni. Jemu blízké Rokycansko se k tomu hodilo více než dobře.⁵⁰² Je potřeba mít stále na paměti, že jestliže mu bylo ze strany jeho kolegů v těchto končinách umožněno nějaké angažmá, šlo spíše o různé přednášky či projevy jakožto čestného hosta.⁵⁰³ V podobných aktivitách pokračoval i později po návratu do Plzně.⁵⁰⁴

V porovnání s předválečnými poměry, byla omezena Pikova žurnalistická činnost. Stalo se tak především proto, že mu v *Novém dni*, tedy pokračovateli *Nové doby*,⁵⁰⁵ která téměř čtyřicet let tvořila základní platformu pro Pikovu žurnalistickou práci, nebylo zřejmě

⁵⁰⁰ *Nový plzeňský autor*, Pravda 2/234, 10. 10. 1946. s. 3. Autor článku poukazuje na fakt, že většina národa trpí následky války, zatímco Luděk Pik má čas sepisovat paměti a vydávat knihu. Ani Pik neměl, jak známo, ke KSČ žádný vřelý vztah, a pozitivně reagoval ve svém deníku na zvolení národního socialisty Karla Křepinského do úřadu plzeňského primátora v roce 1946. AMP, f. Luděk Pik, k. 279 (um. 279/89), i. č. 32478, deník Lud'ka Pika z let 1945–1948, s. 7.

⁵⁰¹ Pik se sice účastnil různých schůzí na Blovicku během svého pobytu v Hradišti, avšak není známo, že by zde (ani nikde jinde) zastával nějakou významnou stranickou funkci. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/104), i. č. 28088, zápis o jednání v Praze 9. 11. 1945.

⁵⁰² Pik měl k Rokycanům, Zbirohu a Radnicím osobní vztah pramenící již z dob, kdy tyto regiony reprezentoval jako poslanec na Říšské radě.

⁵⁰³ Jako čestný host byl pozván i na celostátní sjezd strany v říjnu 1945. Na plzeňské sjezdy a schůze však zpravidla zván nebyl.

⁵⁰⁴ Např. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/27), i. č. 28011, dopis L. Pikovi od Okresního sekretariátu ČSSD v Klatovech ze 4. 1. 1947 o jeho nadcházející přednášce v rámci politické školy v Klatovech.

⁵⁰⁵ Jen pro upřesnění: v květnu 1945 začala vycházet *Nová doba* pod názvem *Nový den* (prvně pod tímto názvem 16. 5. 1945). Od 27. 2. 1948 do tzv. slučovacího sjezdu ČSSD a KSČ již pouze jako *Den*. František FABIAN, *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, s. 86.

z výše zmíněných důvodů poskytnuto mnoho místa k vyjádření se. Významnou roli hrál i fakt, že Pik již nebyl přímo zaměstnán v žádné redakci. Neznamená to, že by občas v *Novém dni* nějaký Pikův článek nevyšel.⁵⁰⁶ Vedle *Nového dne* zasílal články i do *Práva lidu*. Šlo o články k historii sociální demokracie, ale o různé politické, a sociální aktuality.⁵⁰⁷ Podobný charakter měly různé stranou organizované mítinky sociálních demokratů, kde Pik hrál roli jakéhosi pamětníka nebo jen čestného hosta.⁵⁰⁸

Vedle výše zmíněného přirozeně udržoval (či znovu po válce navazoval) styky se svými stranickými kolegy. V tomto ohledu je nejzajímavější jeho korespondence s Vojtou Benešem z roku 1945, kde si vesměs stěžuje na celkové poměry (záležitosti s bytem, vztahy se sociální demokracií), a pozdější listy, které zasílal Rudolfu Bechyně,⁵⁰⁹ z jehož odpovědí je patrné, že Bechyně onen čas prožíval podobně jako Pik a také se cítil být poněkud odstrčen dobou. Jak můžeme vidět, Pikovi se od jeho stranických kolegů a veřejnosti nějaké pozornosti přeci jen dostalo, ale zřejmě ne takové jakousi asi sám představoval. V květnu 1946 Pik oslavil sedmdesáté životní jubileum, gratulací však oproti předchozím rokům ubylo.⁵¹⁰ Ve svém dopise na to upozornil právě Bechyně: „Kdybychom žili ve spořádanějších poměrech, musel by den Tvých sedmdesátých narozenin být významnou událostí ve vnitřním životě strany, západních Čech a města Plzně. [...] Jaký omyl, jaký zmatek a – jaká křivda, že hluboký respekt k takovému (Pikovu – pozn. JB) dílu není dnes věcí celonárodní!“⁵¹¹ Pik Bechyněmu odpovídá: „Mohlo by se říci, že si mne trochu nadcenil, ale dobře pochopuji jádro Tvého přípisu; je vyjádřením nejen dobrého soudružského citu, ale i pocitu spravedlnosti. Je to už náš osud v tom dnešním

⁵⁰⁶ Informace o Pikových článcích, je možné dohledat opět z korespondence s příslušnými místy, nebo přímo v tisku. Pokud nebylo u článku uvedeno Pikovo celé jméno (typické spíše pro první období první republiky), používal buď novinářskou zkratku "-i-" nebo pseudonym "L. Rybář", který si vybral díky jeho vřelému vztahu k rybaření. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/12), i. č. 27996, nedatovaný dopis L. Pika Vojtovi Benešovi.s. 4–5. Ne všechny články L. Pika jsou však jím podepsány.

⁵⁰⁷ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/103), i. č. 28087, dopis L. Pikovi z redakce *Práva lidu* z 5. 8. 1947 ohledně článku *Samospráva v nebezpečí*.

⁵⁰⁸ Např. AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/96), i. č. 28080, pozvánka zaslaná L. Pikovi z plzeňského sekretariátu ČSSD ohledně odhalení pamětní desky TGM a G. Habrmana ve společenském domě Peklo z 31. 8. 1946.

⁵⁰⁹ Je vhodné zmínit, že k problematice života Rudolfa Bechyně existuje práce: Jiří NOHA, *Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881–1948* (rigorózní práce obhájena na FF UK), Praha 2006.

⁵¹⁰ Tato skutečnost je odvozena čistě statisticky z počtu gratulačních dopisů z let 1926 a 1946 obsažených v archivní pozůstalosti Ludka Pika. Je nutno připustit, že počet dopisů zde uložených nemusí zcela odpovídat skutečným počtům. Nicméně poměr 208 gratulačních dopisů z roku 1926 ku 38 dopisům z roku 1946 přeci jen o něčem vypovídá.

⁵¹¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/2), i. č. 27986, gratulace R. Bechyně L. Pikovi k jeho 70. narozeninám ze 17. 5. 1946.

nedobřím prostředí, v němž druzí [...] se projevují svojí ubohostí či strachem před nemilostí těch, jejichž přičiněním ať přímým či nepřímým jsme byli odsunuti [...].“⁵¹² Podobný názor Pik sdílel se „starou gardou“ i ohledně prohraných voleb do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1946, kdy z prohry vinil špatnou strategii založenou na představě jednoty ČSSD a KSČ.⁵¹³

Během roku 1947 Pikovy kontakty s okolím řídnu a v roce 1948 se prakticky úplně vytrácí.⁵¹⁴ V této době je Pik v rámci strany prakticky definitivně odsunut.⁵¹⁵ Na stranické schůze už není zván. Ve svém deníku píše: „2. 2. 1947 koná se sjezd delegátů samosprávných pracovníků z kraje plzeňského. Nebyl jsem pozván. Čtu, že to byl sjezd starých pracovníků samosprávných. Patrně jsem ještě mlád!“⁵¹⁶ A dále poznamenává: „Na sjezd strany v Brně nejsem přizván již ani jako host. Dopij do dna.“⁵¹⁷ Pikův případ nebyl v poválečné sociální demokracii výjimkou. Jednalo se o širší generační obměnu, jejímž výsledkem byla větší absence významných prvorepublikových politiků strany v poválečných ústředních stranických orgánech.⁵¹⁸ Pik byl spíše extrémním příkladem, na čemž měl evidentní zásluhu především odmítavý postoj stranické organizace v Plzni. Pikovi bylo v té době přes sedmdesát let a zhoršoval se jeho fyzický i psychický stav. Trpěl benigní – tedy mírnější – formou sklerózy sítnicových cév⁵¹⁹ a později patrně také srdeční neurózou, která měla zřejmě základ v nervovém vypětí posledních deseti let života.⁵²⁰ V jednom z posledních zápisů (rok 1948) v jeho deníku stojí: „Choroba srdce stále souží, méně již vydržím [...]“⁵²¹

Luděk Pik zemřel ve věku nedožitých dvaasedmdesáti let 19. dubna 1948, necelé dva měsíce po komunistickém převratu. Na něj už v zápiscích nijak nereagoval.⁵²²

⁵¹² AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/7), i. č. 27991, odpověď na výše zmíněnou gratulaci bez datování, s. 1.

⁵¹³ AMP, f. Luděk Pik, k. 280 (um. 280/13), i. č. 27839, koncept Pikova článku *Hlavu vzhůru*, květen 1946.

⁵¹⁴ Soudě podle menšího rozsahu korespondence.

⁵¹⁵ Patrně vyjma okruhu přátel ze „staré gardy“.

⁵¹⁶ AMP, f. Luděk Pik, k. 279 (um. 279/89), i. č. 32478, deník Ludka Pika z let 1945–1948, s. 22.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 26.

⁵¹⁸ Jakub ŠLOUF, *Nedobrovolný politický důchod Ludka Pika 1945–1948*, in: J. Hasil – M. Hrdlička (edd.), *Pšáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka*, Praha 2011, s. 182.

⁵¹⁹ AMP, f. Luděk Pik, k. 290 (um. 290/20), i. č. 28886, ambulanční lístek k očnímu primáři dr. Knoblochovi z 15. 5. 1947.

⁵²⁰ AMP, f. Luděk Pik, k. 290 (um. 290/21), i. č. 28887, chorobopis zjištěný na základě psychoanalýzy písma Ludka Pika z 12. 3. 1948.

⁵²¹ AMP, f. Luděk Pik, k. 279 (um. 279/89), i. č. 32478, deník Ludka Pika z let 1945–1948, s. 26.

⁵²² Jeho poslední zmínka v deníku pochází z ledna 1948.

Pohřeb bývalého starosty se konal 24. dubna 1948 na plzeňském ústředním hřbitově.⁵²³ Účastnilo se ho mnoho sociálních demokratů, především Pikových přátel, dále zástupci města a odborových organizací.⁵²⁴ Poslední rozloučení s Luděkem Pikem nakonec proběhlo v důstojnějším duchu než jeho odchod z plzeňské radnice o necelé desetiletí dříve, přestože se mu v tisku příliš velké pozornosti nedostalo.⁵²⁵

6.3. Shrnutí

V závěru se pokusím vyjasnit problém vztahu Luděka Pika k poválečné Plzni. Projevil se zcela v jiných rovinách než v období první republiky, kdy se jako starosta podílel na rozvoji města, a protektorátu, kdy vznikaly pod tlakem doby jeho literární díla spojená s Plzní a její historií. V první řadě je třeba připomenout, že po odchodu z funkce starosty na konci roku 1938 Pik už žádnou politickou funkci nezískal. Nebyl již politickým hráčem, který mohl něco výrazněji ovlivnit, a to jak v regionálním tak celostátním měřítku. Odpadá nám tedy možnost, že by mohl svojí prací přispět významněji městu jakožto komunální politik.

Jak už bylo výše zmíněno, přednášel na různých sjezdech či konferencích a občas zasílal příspěvky a články do novin a celkově se stále velmi zajímal o místní politické dění. Prvním tedy možným informačním zdrojem o Pikových postojích k poválečné Plzni je tisk, resp. Pikova sbírka vystřižených novinových článků.⁵²⁶ Jejich značná část je o politické situaci ve městě, také hospodářství, vybavenosti, kultuře nebo historii. Vzhledem k faktu, že většinu článků tvoří převážně plzeňská problematika na úkor problematiky celostátní, je vidět, že stále, i přes několikaleté odloučení od plzeňského prostředí, se Pik široce zajímal o chod města, které pomáhal budovat. Co se týče článků, které napsal Pik (až už byly tyto

⁵²³ *Soudr. Luděk Pik byl včera pohřben žehem*, Den 1, 25. 4. 1948, s. 2.

⁵²⁴ Tamtéž. Mezi starými přáteli byli přítomni např. Vojta Beneš nebo František Modráček. Projev nad rakví zesnulého měl František Müller, tehdejší krajský tajemník KOR, který vyzdvihl Pikovu záslužnou práci pro město.

⁵²⁵ Článek ve *Dni* je jen malého rozsahu, dokonce zde není ani žádný úryvek z Müllerova projevu. Zajímavé je, že o Pikově úmrtí přinesl zmínku, byť velice stručnou, plzeňský komunistický deník *Pravda. Luděk Pik zemřel*, *Pravda* 4/93, 20. 4. 1948, s. 2.

⁵²⁶ V drtivé většině se dochoval pouze tisk z doby poválečné. Existovala i rozsáhlá sbírka předválečných novin, tak však byla zničena společně s knihovnou při náletu na konci dubna 1945, jak Pik uvádí ve výčtu majetkových škod způsobených válkou AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/58b), i. č. 28042, zápis o válečných škodách z roku 1946. Jde o cca 120 článků z následujících periodik: *Nový den*, *Svobodný směr*, *Svobodné slovo*, *Práce*, *Zpravodaj*, *Pravda*, *Budovatel*, *Právo lidu* z období třetí republiky a některé starší články z *Nové doby* a *Pilsner Tagblatt*.

články uveřejněny či nikoliv), zde už příliš mnoho o Plzni nenajdeme. Jsou to spíše články „vzpomínkové“, kde se autor vrací k vybraným tématům historie dělnického potažmo sociálně demokratického hnutí.⁵²⁷

Druhým zdrojem je Pikova korespondence společně s deníkem. V této souvislosti bych hned v úvodu tohoto odstavce rád ocitoval malou část dopisu, který – zdá se mi – je pro Pikovo tehdejší uvažování poměrně charakteristický. „Dne 5., 6. a 7. února 1946 přestěhujeme z Hradiště do Plzně. Dojmy jsou hluboké při loučení z Hradiště (sic), kde jsme pobýli v tříletém nuceném bydlení. Byli bychom tam zůstali míti vhodnější byt, nic už nás citově nevábí do nevděčné Plzně. Jsme tedy v Plzni, [...] ale přec jen rádi, že jsme zase doma po tak dlouhém exilu.“⁵²⁸ Tento dopis bychom mohli považovat za jakési shrnutí Pikova mínění o plzeňském prostředí, jež se v něm utvářelo od květnové revoluce do počátku roku 1946.

Koho tím Pik myslel, mluvil-li o nevděčné Plzni? Plzeň jako celek nebo plzeňskou sociální demokracii? Patrně obojí. V první řadě se Pik cítil být (oprávněně) neuznaný, neviděl žádný vděk za mnohaletou práci pro plzeňskou obec. Stejně tak ho zklamal vlašný přístup plzeňských sociálních demokratů k jeho osobě.⁵²⁹ Nepochybně velkým šokem musely být ony květnové události, jež jsou podrobněji rozepsány na počátku kapitoly. Vedle těchto zmíněných je třeba připočítat ještě komplikace s navrácením bytu, či zdravotní stav spojený s vysokým věkem a nervovým vypětím. Jak je patrné z citovaného dopisu na počátku roku 1946 a z korespondence s R. Bechyněm z konce jara téhož roku, převládalo u něj stále zklamání z poválečné reality. To se časem stupňovalo, což dokládají jeho zápisky, které postupem let nabírají stále pesimističtější formu.

Krom nejbližších přátel ze starší generace a rodiny, odešel Pik z tohoto světa prakticky opuštěný a zapomenutý s vědomím, že on sám se nedočká žádné rehabilitace či dokonce takového uznání za jeho práci pro plzeňskou obec, jaké by si sám představoval, a jaké by si za dvacet let práce jako starosta také zasloužil.

⁵²⁷ Viz výše.

⁵²⁸ AMP, f. Luděk Pik, k. 281 (um. 281/72), i. č. 28056, Pikův rukopis o přesídlení z Hradiště do Plzně patrně z února 1946, s. 1.

⁵²⁹ A to i přes fakt, že v plzeňské sociální demokracii byl Pik odsunut, již po Mnichovu.

7. Závěr

V předmluvě diplomové práce jsem uvedl pohnutky, které mě vedly k jejímu zpracování a rovněž cíle, které jsem si v jeho rámci stanovil. Jejich naplnění nebylo vždy snadné, připočteme-li nespočet komplikací, s kterými jsem se musel v rámci svého badatelského úsilí vypořádat. V první řadě musím zmínit, že jsem si vědom, že některé otázky a momenty nejsou v práci rozvinuty a vysvětleny tak, jak bych si sám představoval. Důvodů je možno uvést několik. Rozsáhlá systematická analýza života a osobnosti Ludřka Pika není realizovatelná v mezích diplomové práce a dvou let, které jsou jí věnovány. Určité otázky nemohly být plně zodpovězeny rovněž z důvodu buď slabé výpovědní hodnoty těch kterých pramenů či dokonce jejich úplné absence.

Týká se to především osoby Pikovy manželky, dcery Antonína Němce, Arnoštky Pikové, dále Píkova užšího příbuzenstva stejně jako soukromého života samotného někdejšího plzeňského starosty. O Píkově soukromí a jeho rodinném životě máme jen mlhavé a nedostatečné informace, a proto nemůžeme v tomto ohledu činit jasné závěry. Avšak vzhledem k Píkově aktivní povaze, jeho zápalu pro veřejnou činnost a faktu, že manželé Píkově nepřivedli na svět žádné potomky, je možné s určitou mírou pravděpodobnosti konstatovat, že v životě Ludřka Pika hrálo jeho soukromí vedlejší ba dokonce zcela marginální roli. Prostřednictvím Píkovým či prostřednictvím pamětníků a jeho přátel jsou známy dva koníčky,⁵³⁰ kterým se někdejší plzeňský starosta věnoval: četba a rybaření.⁵³¹

I přes nespočet komplikací, mezi nimiž bych mohl dále uvést např. důvěryhodnost některých pramenů či dokonce jejich účelovost, doufám, že jsem mnou vytyčené cíle splnil a dodal tím práci požadovaný obsah. Nyní se pokusím své poznatky v několika odstavcích shrnout.

Uvedl jsem, že Luděk Pík už nepatřil mezi průkopnickou generaci sociálních demokratů, ale byl jedním z těch sociálně demokratických politiků, jejichž vrcholná činnost spadala do éry první republiky a výrazným způsobem utvářela její charakter. Jeho

⁵³⁰ Zájem o dějiny a psaní vlastních literárních textů byly již zmíněny v jiných souvislostech.

⁵³¹ O Píkově vztahu ke knihám a rozsáhlé Píkově knihovně bylo rovněž již pojednáno v předchozích kapitolách. Obrázek o jejím rozsahu a složení je možno si udělat z poznámek pod čarou v kapitole *Poválečný osud Ludřka Pika (1945–1948)*, kde se o knihovně zmiňují v souvislosti s jejím zničením při náletu na Plzeň v dubnu 1945. Zprávu o tom, že Pík rybařil, je možné se dočíst např. v knize *Luděk Pík: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*.

politické myšlení se počalo formovat v devadesátých letech devatenáctého století v rámci tzv. pokrokového hnutí. Společně se socialisticky orientovanými pokrokaři vstoupil do řad sociální demokracie, jež se v té době ocitala na prahu vysoké politiky po letech nejistoty a počátečních bojů o vlastní existenci. Jako pokrokový socialista a později čerstvý sociální demokrat Pik rovněž získával první zkušenosti v řečnictví, organizační práci a žurnalistice, tedy v hlavních zbraních socialistického agitátora.

Naznačil jsem dále, že Pikovým příchodem do Plzně začíná zcela nová etapa v jeho životě, kdy se z mladého socialistického aktivisty stává jeden z čelných sociálně demokratických politiků na Plzeňsku, jenž později zasedá i v předlitavských a posléze i československých zákonodárných sborech. V době první světové války Pik stál v sociální demokracii v řadách protišmeralovské opozice, jež nastavila nový stranický kurz směřující od myšlenky spolupráce v rámci podunajské monarchie k ideji samostatného československého státu.

Z teoretického hlediska mělo na Pika vliv spíše masarykovské pojetí socialismu a masarykovský humanismus než marxistické učení jako takové. Luděk Pik se stejně jako ostatní plzeňští sociální demokraté otázkami socialistické teorie příliš nezabýval, důraz kladl spíše na praktickou politiku a stranickou práci. Jak jsem taktéž uvedl, není známo, že by se sám Pik jakkoliv vyjadřoval k teoretickým otázkám hnutí a prezentoval se za nositele té či oné socialistické ideje.

Poukázal jsem na skutečnost, že politické posuny v rámci sociální demokracie a českých politických orgánů v závěru první světové války a odchod Gustava Habrmana do vysokých politických funkcí nové Československé republiky uvolnily cestu Luděku Pikovi ke klíčovým funkcím v rámci plzeňského Národního výboru a později, a to především, do křesla starosty města Plzně.

Luděk Pik coby plzeňský starosta a jeho význam pro Plzeň je předmětem nejrozsáhlejší kapitoly této práce. V ní jsem rozvedl jednotlivé kroky Pikovy socialistické obecní správy a různá období a problémy, kterými tato tzv. lidovláda procházela, a jakými způsoby se s těmito obtížemi vypořádala. Taktéž jsem upozornil, že Pikovo starostenství mělo i stinné stránky. Byla mu vytýkána nehospodárnost, přílišné stranicství a tendence k upřednostňování vlastních oblíbenců v souvislosti s obsazováním vybraných veřejných funkcí. Přesto vše se podařilo Pikovi vykonat pro město mnoho pozitivního, ať už co se týče rozvoje města Plzně či uskutečnění různých investic pro město výhodných. Období

první republiky znamená v dějinách Plzně určitý předěl, kdy se z přeplněného průmyslového města utváří velkoměsto moderního stříhu (alespoň v českých poměrech). Luděk Pik na tom měl nepochybně nezanedbatelnou zásluhu.

Pikovo sociální cítění mající základ v době útlého dětství, se naplno mohlo rozvinout právě v době starostenství, kdy se Luděk Pik různými sociálními opatřeními snažil zmírnit dopady hospodářské krize a nezaměstnanosti a ze svých vlastních finančních zdrojů přispíval různým institucím či jednotlivcům.

Ukázalo se, že Luděk Pik, jehož bychom mohli označit za Masarykova žáka, věřil v myšlenku samostatného československého státu a stal se neústupným kritikem extrémistických politických hnutí, jejichž aktivita sílila především v době hospodářské krize ve třicátých letech. Ani Pik sám nezůstal ušetřen útoků těchto extrémistů, jak dokazuje jeho perzekuce v době nacistické okupace a také různé útočné články, a to jak v protektorátním,⁵³² tak později i komunistickém tisku.

Období druhé republiky bylo dalším zlomem v životě Luděka Pika, který od té doby již nezastával žádné politické ani jiné veřejné funkce. V šestiletém období okupace, jež v případě Pika není v mnohých ohledech uspokojivě objasněno, byl Pik podroben perzekuci ze strany nacistů, v porovnání s osudy jiných sociálně demokratických předáků však mírnější. V poválečném období dochází k Pikovu politickému odsunutí.

V rámci sestavování životopisu Luděka Pika jsem se pokoušel vysledovat určité stopy vedoucí k jeho vztahu k Plzni jako místu a určité reminiscence na Plzeň v Pikových projevech a díle. Hlavním zdrojem se v tomto ohledu ukázala poměrně rozsáhlá Pikova literární činnost, která je v mnohých případech tematicky zasazená do plzeňského prostředí, a v níž autor mnohde vyzdvihuje právě tu Plzeň, o níž se sám zasloužil. V Pikových pamětech z válečných let jejich autor vyjadřuje stesk po plzeňském domově. Tak jako Luděk Pik sehrál klíčovou úlohu v rozvoji Plzně coby moderního města, tak i Plzeň zastávala v Pikově životě důležité místo. Ovšem nejen jako domov a působiště.

⁵³² Podařilo se dohledat dva články z protektorátního období zmiňující Luděka Pika a jeho počínání si ve vedení města Plzně v periodiku s názvem *Árijský boj* z let 1942 a 1943. Pro ilustraci ocituji jednu pasáž: „Plzeň byla za bývalého režimu proslulou baštou židomarxismu. Kraloval tu Luděk Pik. [...] Hospodaření v Nové době bylo vedeno přesně v duchu židomarxismu. Zaměstnanci byli povinni chodit na schůze a projevy, museli dělat náhončí Pikovi a Remešovi, starat se, aby bylo hodně voličů a zajištěny tak jejich posice.“ *Kukátko*, *Árijský boj* 4/42, 16. 10. 1943, s. 3. V jiném článku zas Pika osočují, že se dal na politiku a, že „počestné holičské řemeslo mu nevonělo“. *Kukátko*, *Árijský boj* 3/3, 17. 1. 1942, s. 3.

Luděk Pik totiž spatřoval v „nové“ Plzni taktéž své životní dílo, kterému zasvětil přinejmenším dvě desítky let aktivního života.

Bez nadsázky lze říci, že Luděk Pik je nejvýznamnějším plzeňským starostou v moderních dějinách Plzně a jedním z nejvýraznějších západočeských regionálních politiků v českých dějinách dvacátého století. Přestože se mu za jeho úřadování dostalo mnoha poct, po roce 1938 byl mnohdy jeho význam pro město Plzeň bagatelizován a sám Luděk Pik se žádné rehabilitace na konci života nedočkal. Nedočkal by se jí ani v následujících čtyřiceti letech komunistické totality, kdy byla Pikova osoba doslova vláčena v regionálním tisku a odborné literatuře, především v padesátých letech a v době normalizace.⁵³³ A tak se Pikova rehabilitace stala až předmětem polistopadového vývoje. A to nejen na stránkách odborných historických prací či plzeňských novin,⁵³⁴ ale i ve veřejném prostoru (v Plzni), kde dnes můžeme nalézt taková místa jako je ulice Lud'ka Pika či Gymnázium Lud'ka Pika, jež nám připomínají jednu z nejvýraznějších postav plzeňských regionálních dějin.

⁵³³ Z komunistické literatury je možné např. znovu připomenout publikaci Karel PICHLÍK – Karel BARTOŠEK, *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku. O úloze pravicových sociálních demokratů*, Praha 1954, 202 s. Novinovým tiskem pak míním především tiskový orgán plzeňské organizace KSČ *Pravdu*, jež vycházela pod různými názvy již od roku 1919. František FABIAN, *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, s. 117. V letech 1948–1989 se v *Pravdě* o Pikovi psalo v zásadě ve stále stejném negativním světle. Viz srovnání tří následujících článků z let 1951, 1970 a 1989: Josef POJAR, *Tak bylo za vlády soc. dem. pravičáků*, *Pravda* 7/27, 20. 4. 1951, s. 6. *KSČ se rodila v boji s reformismem a nacionalismem*, *Pravda* 51/226, 24. 9. 1970, s. 4. *Žádali vládu dělníků a rolníků. 70. let železnorudské vzpoury*, *Pravda* 70/171 (příloha), 22. 7. 1989, s. 4. V těchto článcích je popisován jako pravičák ve skutečnosti zastupující zájmy buržoazie. Do konce ani uvolnění v roce 1968 nepřineslo významnější revizi hodnocení Pikovy osoby.

⁵³⁴ O polistopadové literatuře týkající se plzeňských dějin bylo již pohovořeno v textu. Co se týče tisku, existuje k Pikovi nespočet článků v *Plzeňském deníku*. Např. Václav KOZÁK, *Luděk Pik dostal čestný hrob*, *Plzeňský deník* 12/81, 5. 4. 2003, s. 15.

Použité prameny a literatura

Archivy, archivní sbírky a fondy

- Archiv České strany sociálně demokratické
 - fond Československá sociálně demokratická strana dělnická 1874–1921
- Archiv hlavního města Prahy
 - fond Sběrka matrik
- Archiv Kanceláře prezidenta republiky
 - fond Kancelář prezidenta republiky
 - fond Národní soud
- Archiv města Plzně
 - fond Luděk Pik (osobní pozůstalost)
 - fond JUDr. František Kříž (osobní pozůstalost)
 - fond Šíp Augustin (osobní pozůstalost)
- Státní oblastí archiv v Plzni
 - fond Trestnice pro muže Bory

Použitý tisk

- Árijský boj (ročníky 1942, 1943)
- Česká demokracie (ročník 1919)
- Český deník (ročníky 1923, 1938)
- Český směr (ročník 1923)
- Český západ (ročník 1923)
- Den (ročník 1948)
- Národní listy (ročníky 1913, 1925)
- Nová doba (ročníky 1901, 1905, 1906, 1907, 1912, 1914, 1915, 1917, 1918, 1919, 1921, 1925, 1929, 1930, 1933, 1935, 1937, 1938)
- Nový den (ročníky 1945, 1946)
- Plzeňské listy (ročník 1909)
- Plzeňský deník (ročník 2003)

- Pravda (ročníky 1946, 1948, 1951, 1970, 1989)
- Úřední list města Plzně (ročníky 1924, 1925, 1926, 1929, 1932, 1935, 1939)
- Západočeský večerník (ročník 1939)

Prameny vydané tiskem

- DUNDR, Vojtěch – FILIPÍNSKÝ, Jan (edd.): *Padlým hrdinům. Památník obětí československé sociální demokracie v osvobozeneckém boji 1939–1945*, Zář, Brno 1947, 217 s.
- HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války. Črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1928, 281 s.
- HABRMAN, Gustav: *Z mého života. Vzpomínky*, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1924, 318 s.
- KOL. AUTORŮ (ed. Josef Jirout): *Luděk Pik. 60 let života. 35 let práce na Plzeňsku*, Grafika, Plzeň 1936, 146 s.
- KOL. AUTORŮ (ed. František Kříž): *Město Plzeň. Přehled složení a činnosti obecní správy za léta 1919–1924*, Město Plzeň, Plzeň 1925, 532 s.
- KOL. AUTORŮ (ed. František Kříž): *Město Plzeň. Přehled složení a činnosti obecní správy za léta 1925–1928*, Město Plzeň, Plzeň 1929, 615 s.
- KOL. AUTORŮ: *Národní výbor v Plzni a převrat v roce 1918*, Město Plzeň, Plzeň 1928, 158 s.
- PIK, Luděk: *Československá sociální demokracie. Její cíle, program a postup*, Okresní výkonný výbor československé sociální demokracie v Plzni, Plzeň 1925, 41. s.
- PIK, Luděk: *Činnost obce plzeňské v roce 1922 a úkoly její v budoucnosti. Zpráva starosty ve schůzi městského zastupitelstva, konané dne 29. prosince 1922*, nákladem plzeňské obce, Plzeň 1923, 35 s.
- PIK, Luděk: *Činnost obce plzeňské v roce 1923 a úkoly její v budoucnosti. Zpráva starosty Lud'ka Pika k rozpočtové schůzi městského zastupitelstva v únoru 1924*, Město Plzeň, Plzeň 1924, 87 s.

- PIK, Luděk: *Dvě stě milionů vteřin: reportáž a povídky*, E. Kosnar, Plzeň 1946, 188 s.
- PIK, Luděk: *O lidech bezdětných*, Luděk Pik, Plzeň 1913, 159 s.
- PIK, Luděk: *Problém Plzně a Plzeňska: několik kapitol a podnětů k diskusi o řešení hospodářské krise a nezaměstnanosti*, Luděk Pik, Plzeň 1932, 6 s.
- PIK, Luděk: *Tři z milionů*, Luděk Pik, Plzeň 1933, 32 s.
- NEDVĚD, Antonín: *Jak to bylo 1914–1918 v Plzni a na českém západě: záznamy a dokumenty*, Grafika, Plzeň 1939, 317 s.
- *Věrní jsme zůstali. Účast sociálních demokratů v době domácím a zahraničním odboji*, Dělnické nakladatelství, Praha 1947, 208 s.

Odborná literatura

- BALÍK, Stanislav – kol. autorů: *Politický systém českých zemí 1848–1989*, Masarykova univerzita, Brno 2007, 180 s.
- BĚLINA, Pavel – kol. autorů: *Dějiny Prahy. II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Ladislav Horáček, Praha 1998, 565 s.
- BERÁNKOVÁ, Milena: *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918*, Novinář, Praha 1981, 274 s.
- BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace o odboj 1939–1945* (z němčiny přel. Petr Dvořáček), Prostor, Praha 1999, 657 s.
- BRICHTA, Vladimír – kol. autorů: *Dějiny Plzně. Sv. 3. Od roku 1918 do roku 1948*, Západočeské nakladatelství, Plzeň 1982, 468 s.
- ČEPELÁK, Václav – kol. autorů: *Dějiny Plzně. 2. Od roku 1788 do roku 1918*, Západočeské nakladatelství, Plzeň 1967, 296 s.
- DOUŠA, Jaroslav – kol. autorů: *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*, Lidové noviny, Praha 2004, 787 s.
- DOUŠA, Jaroslav: *Protistátní činnost henleinovců na západě ČSR v roce 1938. Spolupráce s německou špionáží ve světle spisů státního zastupitelství v Plzni*

a v Klatovech, in: Ivan Martinovský (ed.): *Minulostí západočeského kraje* 25, Západočeské nakladatelství, Plzeň 1989, s. 7–54.

- FABIAN, František: *Bibliografie časopisů západočeského kraje*, Krajské nakladatelství, Plzeň 1961, 186 s.
- FALTYS, Antonín: *Za rudým praporem. Z počátků dělnického hnutí v západních Čechách*, Západočeské nakladatelství, Plzeň 1979, 108 s.
- GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral (1880–1914)*, Svoboda, Praha 1981, 347 s.
- GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral: 1914–1941*, Svoboda, Praha 1986, 513 s.
- GALANDAUER, Jan: *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889–1921*, Svoboda, Praha 1986, 376 s.
- GALANDAUER, Jan: *Sociální demokracie v Rakousku a všeobecné rovné hlasovací právo*, in: *Střed. Časopis pro mezioborová studia*, 1, Masarykův ústav, Praha 2009, s. 82–94.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Paseka, Praha 2004, 315 s.
- HARNA, Josef: *Česká strana národně sociální*, in: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. 1. díl. Období 1861–1938, Doplněk, Brno 2005, s. 395–412.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku po současnost*, Lidové noviny, Praha 2007
- JÍŠA, Václav: *Škodovy závody 1859–1965*, Práce, Praha 1969, 401 s.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945–1948. 1. část*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991, 153 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral*, Karolinum, Praha 1996, 554 s.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. XIII. 1918–1929*, Paseka, Praha – Litomyšl 2000, 822 s.
- KOL. AUTORŮ: *Kniha o Plzni*, Krajské nakladatelství, Plzeň 1963, 190 s.
- KOŘALKA, Jiří: *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, in: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí*

v českých zemích a Československu 1861–2004. 1. díl. Období 1861–1938, Doplněk, Brno 2005, s. 213–239.

- KOŘALKA, Jiří: *Vytváření vůdčí elity v československé sociální demokracii do roku 1918*, in: Lenderová, Milena – Bezecný, Zdeněk – Kubeš, Jiří (edd.): *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2003, s. 147–166.
- KUČERA, Martin: *Pokrokáři*, in: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. 1. díl. Období 1861–1938, Doplněk, Brno 2005, s. 313–340.*
- KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté ve druhé republice*, Karolinum, Praha 1993, 148 s.
- LAŠTOVKA, Vojtěch: *Dělnické hnutí Plzeňska na počátku devadesátých let (1891–1898)*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Plzni 10. Dějepis, SPN, Praha 1970, s. 69–97.
- LAŠTOVKA, Vojtěch: *Vytyčení západočeské státní hranice pomnichovské republiky*, in: Bělohlávek, Miloslav (ed.): *Minulostí západočeského kraje 7, Krajské nakladatelství, Plzeň 1970, s. 33–48.*
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Paseka, Praha – Litomyšl 2006, 376 s.
- MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*, Auditorium, Praha 2012, 302 s.
- MAUR, Jan: *K plzeňským událostem v letech 1938–1939. Jak se odrazily v plzeňském tisku*, in: Bělohlávek, Miloslav (ed.): *Minulostí západočeského kraje 7, Krajské nakladatelství, Plzeň 1970, s. 49–64.*
- NOHA, Jiří: *Socialismus jest práce. Život Rudolfa Bechyně 1881-1948*, rigorózní práce obhájená na FF UK v roce 2006.
- NOVOTNÝ, Jan: *Dějiny pražského dělnického hnutí do založení KSČ v datech*, Muzeum hlavního města Prahy, Praha 1981, 113 s.
- OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*, Karolinum, Praha 2000, 355 s.
- PERNES, Jiří: *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu. Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*, Barrister & Principal, Brno 2002, 337 s.

- PICHLÍK, Karel – BARTOŠEK, Karel: *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku: o úloze pravicových sociálních demokratů*, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, 202 s.
- RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, Karolinum, Praha 1997, 251 s.
- ROKOSKÝ, Jaroslav: *Agrární strana*, in: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. 1. díl. Období 1861–1938, Doplněk, Brno 2005, s. 413–442.
- RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Academia, Praha 2002, 284 s.
- RYBA, Jan: *Masaryk v Plzni*, in: *Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni 16. Dějepis*, Západočeská univerzita, Plzeň 1995, s. 71–80.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914–1918)*, in: Douša, Jaroslav – Skála, Adam (edd.): *Minulostí západočeského kraje 42*, Albis International, Plzeň 2007, s. 277–336.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917–1919)*, in: Martinovský, Ivan (ed.): *Minulostí západočeského kraje 40*, Albis International, Plzeň 2005, s. 181–248.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Obecní volby v roce 1919 v Plzni*, in: Douša, Jaroslav – Skála, Adam (edd.): *Minulostí západočeského kraje 45*, Albis International, Plzeň 2010, s. 56–111.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Plzeňské události let 1900–1939 v pamětech JUDr. Františka Kříže*, in: Martinovský, Ivan (ed.): *Minulostí západočeského kraje 39*, Albis International, Plzeň 2004, s. 261–292.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914–1919*, in: Douša, Jaroslav – Skála, Adam (edd.) *Minulostí západočeského kraje 41/1*, Albis International, Plzeň 2006, s. 199–294.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Sociální (socialistický) a národní radikalismus v poválečné Plzni (říjen – prosinec 1918)*. in: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.):

Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 4, Ústav pro soudobé dějiny. Dokořán, Praha 2005, s. 11–33; 237–239.

- ŘEHÁČEK, Karel: *Zásobovací poměry v Plzni na přelomu let 1918–1919*, in: *Západočeský historický sborník 7*, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2001, s. 297–329.
- SKŘIVAN, Aleš: *Evropská politika 1648–1914*, Aleš Skřivan ml., Praha 1999, 272 s.
- SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*, Naše vojsko, Praha 1986, 446 s.
- SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*, in: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (edd.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. 1. díl. Období 1861–1938, Doplněk, Brno 2005, s. 593–616.
- ŠLEHOFER, Lukáš: *Gustav Habrman – cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revizionismu“*, diplomová práce obhájená na FF UK v Praze v roce 2007.
- ŠLOUF, Jakub: *Krajské vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948*, in: Douša, Jaroslav – Skála, Adam (edd.): *Minulostí západočeského kraje 44*, Albis International, Plzeň 2009, s. 261–352.
- ŠLOUF, Jakub: *KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948. Početnost a struktura členské základny*, in: Douša, Jaroslav – Skála, Adam (edd.): *Minulostí západočeského kraje 43*, Albis International, Plzeň 2008, s. 337–423.
- ŠLOUF, Jakub: *Nedobrovolný politický důchod Lud'ka Pika 1945–1948. Poválečná sociální demokracie v deníku příslušníka její „staré gardy“*, in: Hasil, Jiří – Hrdlička, Milan (edd.): *Psáno do oblak, Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka*, Karolinum, Praha 2011, s. 179–193.
- TOMEŠ, Josef: *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii*, Fénix, Praha 1991, 38 s.
- TOMEŠ, Josef: *Perzekuce českých sociálních demokratů v době nacistické okupace*, in: Helmichová, Šárka (ed.): *Perzekuce bez soudu. Cesta k vyhlazení Čechů, Český svaz bojovníků za svobodu*, Praha 2006, s. 18–23.

- TOMEŠ, Josef: *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2003. Biografický slovník*, Demos, Praha 2004, 197 s.
- TOMS, Jaroslav: *K problematice působení sociální demokracie a jejího představitele L. Pika v Plzni v letech 1918–1938*, in: *Západočeský historický sborník 2*, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 1996, s. 371–378.
- TOMS, Jaroslav: *Luděk Pik – demokratický starosta Plzně v letech 1919–1938*, in: *Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity. Dějepis*, 16, Západočeská univerzita, Plzeň 1995, s. 57–69.
- URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Svoboda, Praha 1982, 690 s.
- VELEK, Luboš: *Myšlenka zavedení všeobecného, rovného a přímého volebního práva v obecném a českém kontextu*, in: *Střed. Časopis pro mezioborová studia 1*, Masarykův ústav, Praha 2009, s. 58–67.
- VELEK, Luboš: *Způsoby politické komunikace v 19. století. Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861–1914*, in: Bláhová, Kateřina (ed.): *Komunikace a izolace české kultury 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století*, Koniasch Latin Press, Praha 2002, s. 204–221.
- VOLF, Miloslav: *Naše dělnické hnutí v minulosti*, Práce, Praha 1947, 292 s.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: *Československá sociální demokracie a Národní fronta*, Academia, Praha 1985, 216 s.
- WEISER, Tomáš: *Socializace proletářských vrstev. Pokus o rekonstrukci na příkladu autobiografií dělnických vůdců z českých zemí a vilémovského Německa 1870–1918*, in: Macháčová, Jana – Matějček, Jiří (edd.): *Studie k sociálním dějinám 19. století 7.1.*, Opava – Praha – Kutná hora 1997, s. 77–99.

Elektronické (internetové) zdroje

- Digitální knihovna Kramerius na webových stránkách Národní knihovny České republiky: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do>
- Elektronický archiv parlamentu České republiky: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

- Elektronická databáze protokolů Říšské rady v Rakouské národní knihovně (ÖNB):
<http://alex.onb.ac.at/spa.htm>
- Internetová encyklopedie ČSSD: <http://www.historiecssd.cz>
- Webové stránky Masarykovy demokratické akademie:
<http://www.masarykovaakademie.cz/index.php/o-nas>.

Obrazová příloha

Seznam obrázků

Obrázek 1: Luděk Pik (1876-1948)	III
Obrázek 2: Luděk Pik v dětství	IV
Obrázek 3: Jako mladý socialista (90. léta 19. století).....	IV
Obrázek 4: Říšský poslanec Pik v roce 1907	V
Obrázek 5: Novinář u redakčního stolku (1912)	V
Obrázek 6: Krátce po první světové válce	VI
Obrázek 7: Učitel a žák - Luděk Pik vítá T. G. Masaryka v Plzni (1919)	VI
Obrázek 8: V době svého starostenství (asi 20. léta).....	VII
Obrázek 9: Starosta Pik na karikatuře H. Boettingera z roku 1926.....	VIII
Obrázek 10: Ve své úřadovně na plzeňské radnici	VIII
Obrázek 11: Výzdoba starostovy úřadovny v době jeho šedesátin (1936)	IX
Obrázek 12: Na stavbě plzeňského výstaviště v roce 1938	IX
Obrázek 13: Řečník Pik během zahájení jubilejní výstavy v Plzni v létě 1938	X
Obrázek 14: Pikův typický rukopis	X
Obrázek 15: Hrob Ludka Pika na Ústředním hřbitově v Plzni	XI

Obrázek 1: Luděk Pik (1876-1948)

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 4)

Obrázek 2: Luděk Pik v dětství

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 109)

Obrázek 3: Jako mladý socialista (90. léta 19. století)

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 310 (um. 310/47), i. č. 29397, titulní strana strojopisu Pikových pamětí)

Obrázek 4: Říšský poslanec Pik v roce 1907

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 41)

Obrázek 5: Novinář u redakčního stolku (1912)

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 51)

Obrázek 6: Krátce po první světové válce

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 69)

Obrázek 7: Učitel a žák - Luděk Pik vítá T. G. Masaryka v Plzni (1919)

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 269 (um. 269/38), i. č. 26877)

Obrázek 8: V době svého starostenství (asi 20. léta)

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 269 (um. 269/53), i. č. 26892)

Obrázek 9: Starosta Pik na karikatuře H. Boettingera z roku 1926

(zdroj: Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral*, Praha 1996, obr. příloha)

Obrázek 10: Ve své úřadovně na plzeňské radnici

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 269 (um. 269/50), i. č. 26889)

Obrázek 11: Výzdoba starostovy úřadovny v době jeho šedesátin (1936)

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 275 (um. 275/42), i. č. 26857)

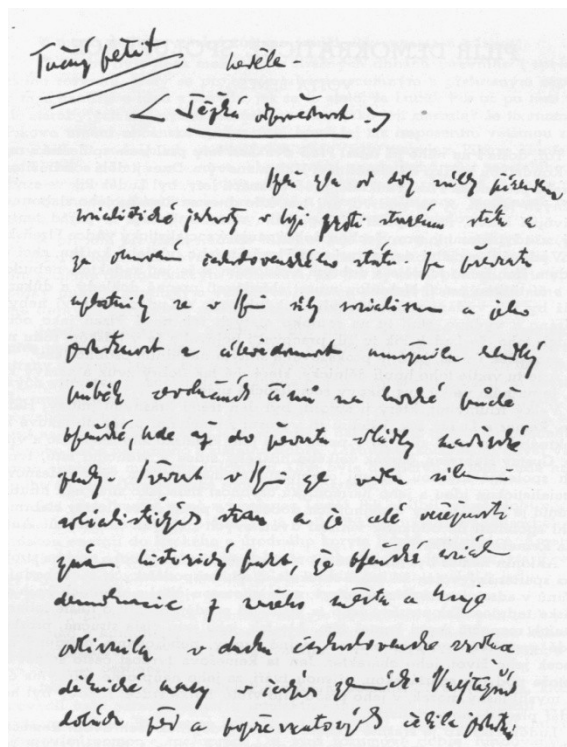
Obrázek 12: Na stavbě plzeňského výstaviště v roce 1938

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 269 (um. 269/24a), i. č. 26863a)

Obrázek 13: Řečník Pik během zahájení jubilejní výstavy v Plzni v létě 1938

(zdroj: AMP, f. Luděk Pik, k. 269 (um. 269/23c), i. č. 26862c)

Obrázek 14: Pikův typický rukopis

(zdroj: Kol. autorů (ed. Josef Jirout), *Luděk Pik: 60 let života: 35 let práce na Plzeňsku*, s. 63)

Obrázek 15: Hrob Ludřka Pika na Ústředním hřbitově v Plzni

(zdroj: webové stránky České strany sociálně demokratické v Plzni - <http://www.cssd-plzen.cz/cssd/fotogalerie/pietni-akt-ludka-pika-18-4-2008/>)